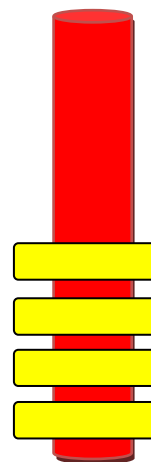

A Carn !

Publicació electrònica d'Història Militar Catalana

Productor: [Manel Güell](#); Lloc d'edició: [Tarragona](#); Tiratge: 1.357 cibernumbersubscriptors
D-L: T-612-08; ISSN: 2013-1348; *Hosting*: www.acarn.cat; Email: manelguell@acarn.cat

Any 7 – II Època

20

Setembre de 2012

Contingut

3

EDITORIAL: "Dinamisme cultural versus Història Militar"

4

ARTICLES

GÜELL, MANEL. "A la contra. Els primers miquelets (Camp de Tarragona, 1640)"

17

GESALÍ, DAVID; DAVID IÑÍQUEZ. "Els camps d'aviació de la guerra. 1936-1939"

38

EL PERSONATGE

REDONDO PENAS, ALFREDO. "Fèlix Prats Pruns. Col·leccionista de medalles i condecoracions (1774-1834)»

42

RECENSIONS / RECULL

V.D.HANSON, VÍCTOR DAVIES. *El arte de la guerra en el mundo antiguo...*; M.PRESTWICH. *Manual (no oficial) del guerrero medieval...*; A.R.ESTEBAN RIBAS. *La espada y la cruz. La batalla de Muret...*; J.FUGUET, JOAN- CARME PLAZA. *Els templers, guerrers de Déu...*; J.A.PLANES I BALL. *El general Moragues i la fortalesa de Castellciutat...*; J.SOBREQUÈS. *L'Onze de Setembre i Catalunya: guerra, resistència i repressió...*; M.M.FUENTES- J.M.QUIJADA-N. SÁNCHEZ PIÉ. *Memòria del setge i ocupació de Tarragona...*; J.M.SANET. *Pirates, corsaris i negrers a la mar de Tarragona...*; J.RUBIÓ. *La Guerra Civil a les Garrigues...*; J.SÁNCHEZ. *La Segunda República en el exilio 1939-1977...*; J.M.FIGUERAS. *Les cròniques de guerra de Lluís Capdevila. 1936-1939*; V.HURTADO. "Mitjavia e Hijos, S.L. Mercaderes de la Corona de Aragón a la conquesta del Mediterráneo"; J.BUYREU. "La repressió del bandolerisme"; J.BUYREU-V.GUAL "El bandolerisme a les terres de la Catalunya Nova"; M.FIGUERA. "El Minyó de Montellà'..."; E.CABRUJA. "Bandolerisme a la sotsvegueria d'Igualada"; E.COLLELLDEMONT. "Segimon Paratge..."; M.A.PÉREZ SAMPER. "1640: la Guerra dels Segadors"; A.R.ESTEBAN. "La batalla de Monjuic 1641"; J.ÀVILA. "La Guerra dels Segadors..."; P.GIFRE. "Viure a la frontera (1640-1697)..."; E.PEREA. "Riudoms sota Napoleó (1808-1814)"; J.RODON-J.PRADOS. *Comerma. Un enginyer de l'Armada....*; J.L.HERNÁNDEZ GARVI. "Espanoles en la Primera Guerra Mundial"; J.GALOFRE-M.RUSTULLET. *Temps de guerra i revolució al Pla de l'Estany (1936-1939)*; E.VEGA. "El despertar de juliol de 1936..."; J.DOMÈNECH. *La batalla de l'ou. De quan passàvem gana (1936-1939)...*; J.M.GRAU. "Recordant a Josep Vallverdú Poblet (1906-1938)"; J.CALVET et alii. *La batalla dels Pirineus...*; J.C.SÁNCHEZ. *Diccionario biográfico del exilio español de 1939...*; J.GALOFRE. "Fugint de la repressió. Lázaro García..."; E.RAMONET. *August Vidal...*

50

LA CITA:

El bon comandament

62

FONS I ARXIVS

Les Codoins

72

NOTÍCIES

99

AGENDA

69

L'ESPASA I LA PLOMA:

**Les Mémoires de
'Bussy-Rabutin'**

95

EXPUGNARE OPPIDUM:

Leucata 1637

Dinamisme cultural versus Història Militar

Sempre s'ha destacat l'enorme vitalitat del teixit associatiu català, una vitalitat que es plasma en manta activitats, de tota mena però amb un comú denominador, la militància social, cultural i artística desinteressada i solidària. La Cultura Militar també ha tingut la seva parcel·la activa dins d'aquest marc popular. A desgrat d'allò que es pugui pensar de la dinàmica militar, els rastres culturals, artístics, històrics i monumentals que ha deixat al seu pas, han estat objecte d'una gran diversitat de fites divulgatives que han captat l'atenció de bon nombre de gent.

A Carn! ofereix a les seves pàgines una secció ("Notícies"), on al llarg d'aquests 20 números ha difós bona part de les que s'organitzen continuament arreu del país: actes de commemoració (homenatges, ofrenes, recreacions), parlaments (col·loquis, conferències, debats, taules rodones, tertúlies, xarrades), mostres (exposicions –fotogràfiques, virtuals-, projeccions –de pel·lícules, de documentals-), presentacions (d'audiovisuals, cds, llibres, material didàctic), actes acadèmics (congressos, cursets, jornades, seminaris, tallers, trobades), sortides (aplecs, itineraris, rutes, visites guiades), etcètera. Aquest ventall de possibilitats de combinar el lleure amb la cultura i concretament, amb la que gira al voltant del tema històric militar, ha florit aquests últims anys, primers del nou mil·lenni. Prova d'això que diem és la gran quantitat d'activitats que, des d'A Carn!, hem detectat per tota la geografia catalana, uns 477 (des de 2005).

Els més nombrosos han estat els parlaments, que han acaparat la tercera part del total, però tant les mostres com les presentacions, no s'han quedat massa enrera, i cada una d'elles abasta una cinquena part. Enquadrats dins d'aquests tres tipus d'actes (parlaments, mostres i presentacions), s'han fet més del 73% del total de les activitats. Darrerament, la tendència a museïtzar espais (la Batalla de l'Ebre, aeròdroms, fortificacions, refugis) ha fet créixer les visites in situ, de forma que quasi arriben a l'11'5%. Finalment, a la cua dels percentatges que exposem estan els actes commemoratius, homenatges, ofrenes, reconeixements i demés, amb poc més del 4'5% (i encara gràcies del nombre creixent de recreacions de batalles a les quals s'hi apunten darrerament multitud de col·les locals!).

Sembla clar que en aquest país la aposta cultural supera de llarc a la cívica. Quasi 500 actes públics culturals relatius al tema històricmilitar, en ben bé set o vuit anys, en un país de poc més de set milions i mig de persones, no deixen d'invitar a la reflexió i pot ser a un nou replantejament de prioritats de lleure cultural.

ARTICLES :

A la Contra. Els primers miquelets (Camp de Tarragona, 1640)

MANEL GÜELL

Historiador i arxiver

manelguell@acarn.cat

Resum: El miquelet és el representant genuí del soldat català, expert en guerra menuda. Surgí el 1640, amb motiu de la invasió de l'exèrcit hispànic. El miquelet s'ha caracteritzat pel seu caràcter díscol, turbulent i indisciplinat, amb predisposició a la crueltat, que li ha proporcionat una aurèola de temible. La seva condició no professional i la manca d'unes estructures logístiques adequades, foren la causa per la qual recorregué al bandidatge, al saqueig i a l'extorquiment com a alternatives de supervivència.

Paraules clau: Miquelet, guerra menuda, exèrcit hispànic, paranyes, muntanyes.

Estadística: 48 notes, 5 centres documentals consultats, 29 obres bibliogràfiques citades.

Resumen: El *miquelet* es el representante genuino del soldado catalán, experto en guerrilla. Surgió en 1640, con motivo de la invasión del ejército hispánico. El *miquelet* se ha caracterizado por su carácter díscolo, turbulento e indisciplinado, con predisposición a la crueldad, que le ha proporcionado una aureola de temible. Su condición no profesional y la falta de unas estructuras logísticas adecuadas, fueron la causa por la que recurrió al bandidaje, al saqueo y a la extorsión como alternativas de supervivencia.

Palabras clave: *Miquelet*, guerrilla, ejército hispánico, emboscadas, montañas.

Estadística: 48 notas, 5 centros documentales consultados, 29 obras bibliográficas citadas.

Abstract: The *miquelet* is the genuine representative of the catalan soldier, expert in guerrilla warfare. It arose in 1640, during the invasion of the Spanish army. The *miquelet* has been characterized by turbulent and undisciplined, he be predisposed to cruelty, that have provided her with an aura of fearsome. Their non-professional status and the lack of appropriate logistical structures were the cause for which resorted to banditry, looting and extortion as alternatives for survival.

Keywords: Guerrilla warfare, *miquelets*, hispanic army, ambush, mountains.

Statistic: 48 notes, 5 documentary consulted center, 29 bibliographical mentioned works.

Résumé: Le *miquelet* est le véritable représentant du soldat catalan, spécialiste de la guerre petite. Née en 1640, lors de l'invasion de l'armée espagnole. Le *miquelet* a été caractérisé par turbulents et indisciplinés, il est prédisposé à la cruauté. Cette chose lui ont fourni avec une aura de redoutables. Leur statut de non professionnels et le manque de structures logistiques appropriées, ont été la cause pour laquelle a eu recours à des actes de banditisme, de pillage et d'extorsion comme solution de rechange pour la survie.

Mots clés: Guerre petite, *miquelets*, armée hispanique, embuscade, montagnes.

Statistique: 48 notes, 5 centre documentaire consulté, 29 oeuvres bibliographiques citées.

Riassunto: Il *miquelet* è il rappresentante genuino del soldato catalano, esperto in guerriglia. Apparso nel 1640, durante l'invasione dell'esercito spagnolo. Il *miquelet* è stato caratterizzato da turbolento e indisciplinato, predisposto alla crudeltà, che lui hanno fornito un'aura di temibile. Di stato non professionisti, la mancanza di adeguate strutture logistiche, sono stati la causa per la quale fatto ricorso al banditismo, saccheggi ed estorsione come alternative per la sopravvivenza.

Parole chiave: Guerriglia, *miquelets*, esercito ispanici, agguato, montagne.

Statistica: 48 note, 5 centri documentario intervistati, 29 opere bibliografiche citate.

Deiem, en un anterior article d'aquesta mateixa revista, que els països petits que s'han vist envaits per potències militars, han hagut d'assajar la fórmula de la guerra menuda per defensar el territori; que aquest sistema militar havia tingut diverses accepcions al llarg de les guerres i els temps, des dels guerrillers espanyols de la guerra del Francès fins els *muyahidins* àrabs d'avui dia, passant pels maquis o els partisans, ja a mitjan segle XX. Deiem que la versió catalana del combatent indígena que lluita per la defensa de la terra havia cristal·litzat el 1640 amb la figura del miquelet. Aquesta pot ser prou bona avinentesa per exposar-ne les virtuts (i els defectes), centrant-nos en els primers individus que van aparèixer, a la segona meitat de 1640, per defensar-se de la invasió de l'exèrcit que **Felip III** llençà contra Catalunya per sufocar la revolta dels Segadors.

Per situar-nos en un context concret, direm que el país estava sacsejat de dalt a baix per una revolta generalitzada (la segadora), i que el dia de Corpus s'havia cobrat la vida del virrei comte de **Santa Coloma**. A més, els subversius campaven descontrolats i l'autoritat reial era del tot inexistent, almenys a la capital, per bé que al Nord els terços reials eren rebutjats d'un lloc a l'altre per contingents pagesos units pel sometent. En aquesta situació d'extrema anarquia, Madrid optà per la força. Es van donar les ordres necessàries per a la creació d'un megaexèrcit de 30.000 homes al capdavant del qual s'hi posà al marquès de **Los Vélez** i al de **Torrecuso**, als quals se'ls va donar estrictes ordres de sofocar la revolta a sang i a foc i d'entrar a Barcelona per restablir l'autoritat reial (i de pas instaurar un nou règim polític ultracentralista). **Los Vélez** es prengué la missió al peu de la lletra, i les autoritats barcelonines sabien que així seria^[1].

Els primers miquelets

Que els miquelets que van sorgir el 1640 van ser els primers milicians amb aquesta denominació, ho afirmen dues teories. La primera, el fet que, fins a aquella data el país mai no havia estat massivament envait, sense comptar les puntuals incursions franceses a la ratlla del Pirineu al llarg del XVI, massa breus, separades en el temps i focalitzades molt al Nord. Per tant, no havia necessitat de practicar la guerra menuda d'una manera generalitzada. Perquè una de les principals característiques del miquelet, és la pràctica de la guerra menuda, o sigui, el conjunt d'accions sobtades d'assalt o sabotatge, encobertes per la sorpresa i l'agilitat, amb les quals es colpejava un punt concret de l'exèrcit enemic causant-li el màxim dany possible, per retirar-se tot seguit a l'esguard de les muntanyes. Amb aquesta mena d'accions, aparentment de baixa intensitat, es pretenia desgastar al contrari intervenint quirúrgicament en les seves bases logístiques^[2]. En menor mesura, els miquelets també podien ser emprats com a tropes auxiliars, amb funcions de control i vigilància de passos muntanyencs, camins i fronteres^[3].

Quant a la segona teoria, ens afilerem, malgrat la imprecisió, a la que donà N.SALES, per a la qual les partides milicianes d'almogàvers, van ser anomenades miquelets pels propis soldats hispànics que s'anaven concentrant a la ratlla d'Aragó per, un cop format l'exèrcit amb el seu quadre de comandaments, lleves, cavalleria i artilleria arribats i a punt, creuar la frontera i començar la invasió del Principat. La il·lustre historiadora només esmenta amb ambigüitat els "*castellans del front de l'Ebre*" [4], obrint la porta a la possibilitat que la denominació es forjés durant els primers anys de guerra. Tanmateix, la popularització del nom, ja en els primers compassos del conflicte, no permet allargar la cronologia més enllà d'aquest preparatiu a la ratlla d'Aragó.

RAMON DE RUBÍ DE MARIMON (1601-1642) en la seva *Relacion del lebantamiento de Cataluña*, en parlar dels miquelets que custodiaven els passos de muntanya prop de Martorell comandats per **Diego de Vergòs**, comentava:

"Con 500 micaletes, que assí se llamaron en el Campo de Tarragona a los hombres de la charpa [5], *por no llamarse en los motines por sus nombres, y en otras partes otros diferentes, más éste es el que ha prebalecido*" [6].

MAIOLINO BISACCIONI (1582-1663) els vinculava als almogàvers, quan comentà que **Josep de Margarit** els comandava en assaltar Constantí:

"Almugaveri (e questa una Cavalleria leggiera da i Castigliani chiamata Micheletti, gente fiera e difficile a trovarsi, percho scorre di volo & é como li Croatti in Germania, e li Dalmatini nello stato Véneto, che chiamano Capelletti)" [7] ["(es aquesta una cavalleria lleugera que els castellans anomenen Micheletti, gent orgullosa i difícil d'encarar, per ço que fugen volant & són com els Croatti a Alemània, i els Dalmatini a l'estat Vènet, que denominen Capelletti)"]

El francès ROGER DE RABUTIN, comte de BUSSY (1618-1693), tampoc els tenia massa ben considerats a les seves memòries. Els topà en la campanya militar de 1654, prop de Vilafranca de Conflent, quan els van apedregar des de les muntanyes. BUSSY els tractà de bandits "veletes":

"(est una espèce de bandits qui, sans aveu de personne, font la guerre per un parti qu'ils affectionnent, une autre fois contre)" [8] ["(Són una mena de bandits que, sense estar cridats per ningú, fan la guerra pel partit que més els convenç, i en una altra ocasió hi van en contra)"]

L'interrogant sobre l'etimologia d'aquest nom, ens portaria a valorar manta especulacions. Pot ser la més verosímil sigui considerar el sentit itinerant i temporer del miquelet català, que alternava la pràctica de la guerra amb les feines del camp, cosa per la qual només resultava operatiu "de Sant Miquel [9 de maig] a Sant Miquel [29 de setembre]", període que el calendari del bon pagès deslliurava la pagesia de les principals tasques del camp (segar, batre, veremar, etcètera), que s'esdevenien just abans o després [9]. El miquelet era, doncs, un combatent a temps parcial.

Descripció

Per suposat, el caràcter *amateur* d'aquesta milícia, decidida i coratjosa, però sense cap experiència militar, es va forjar a la llum d'una enorme indisciplina que la féu indòmita i turbulenta. La misèria dels mitjans (i del país), féu la resta per convertir-los, a més, en depredadors, bandits i extorquidors, segons el cas i quan calia. És la llegenda negra dels miquelets, que si per un costat eren defensors de la terra, per un altre, s'ho cobraven, fins el punt que miquelet va esdevenir sinònim de bandoler[10]. N.SALES ens n'ha deixat una imatge força nítida, almenys quan se manlleua del que consideraven llurs contraris:

“indisciplinats, mig salvatges, poc respectuosos de jerarquies [...] poc inclinats a continuar plantant cara quan l'enemic és més fort, sovint cruels, però àgils i rapidíssims, bons tiradors (força més que la infanteria regular i molt més que les milícies), caminadors infatigables, auxiliars indispensables en la guerra de muntanya”[11].

La diferència entre els miquelets i els milicians, sembla raure en el fet que els primers no cobraven un salari ni eren llevats per un consell municipal, sino al marge de les lleves oficials, aplegats arbitràriament i espontània, o tal volta per un particular, tant o més brivall que ells, capaç en tot cas de liderar-los. Així, a diferència de les companyies de soldats-veïns o milicians, els miquelets no depenien d'una institució de govern, ni s'hi subjectaven en res. Anaven per lliure dins d'uns límits difícils de concretar. Segons X.TORRES, alguns pertorvaven les lleves de milicians i l'objectiu de les autoritats era exhortar-los a que deixessin de perpetrar delictes, i en canvi formessin part de les lleves i anessin a lluitar al front. Aquestes companyies soltes van ser denominades, en un principi, de “almogàvers” (com ho era la primigènia que va aixecar **Francesc Cabanyes**[12]). Un full volander deia, dels miquelets que a finals de 1644 prengueren part en l'atac a Tartareu, que eren “soldats del país, que vuy se diuen Miquelets, y antigamêt Almugavers, que van carregats de armas de foc”[13]. Estaven integrades per segadors, menestrals urbans, desarrelats i segons les crides militars de 1641, “gent vaharosa pràctica en les armes”, “gent que té poch que pèrdrer, y de ninguna reputació”, “vagamundos y gent inquieta y pernicioso...”[14]. No sembla que la condició seglar barrés el pas als que hi tenien vocació, com es pot deduir del registre d'un enterrament de 5 de juliol de 1641 als sacramentals de Reus, relativa a “un frare michalet...”[15].

Si es podien considerar miquelets els primers desvagats que es van llevar a Barcelona per enviar-los a aturar l'escomesa de l'exèrcit de **Los Vélez**, la definició donada no podia ser més exacte en quant a la indisciplina i turbulència del seu ànim. **Ramon de Guimerà** i **Josep de Margarit** foren els primers a acudir al front del Sud, emportant-se com a soldats, allò que, a corre-cuita, s'havia trobat i pogut llevar: desocupats, esguerrats, joves adolescents, canalla treta d'esglésies on s'havien asilat i demés delinqüents habituals, que van resultar del tot inobedients i als que únicament els motivava la possibilitat de robar. Així, van matar un sergent i nou soldats per robar-los, assaltaren els diners del socor de la companyia i cremaren algunes cases. A **Margarit** van arribar a posar-li les pistoles al pit, i a **Guimerà** el van amenaçar de llençar-lo al foc i s'hagué de rodejar d'un grupat d'incondicionals que els mantenien a distància, a tret de mosquet[16].

És cert que **Margarit** va saber domar-los, i els acabà convertint en soldats aptes per a la vida militar, i també que amb el temps, millorà la qualitat de les lleves. Tanmateix, persistí aquesta voluntat a no subjectar-se a cap dinàmica imposada ni normativa militar, fins el punt que quan van ser massivament requerits per al setge de Tarragona de 1641, venien i marxaven quan els hi semblava bé:

“gente del pais ay muchos unos dias, y otros muy poca, que en esto nunca ay número. Esto porque se van y bienen como quieren [...] De la gente del pais no ay que hacer caso, que es todo confusión [...] Y los de la tierra, poco sujetos a la milicia y se van y vienen como se les antoja, sin que esto haya quien se atreva a remediarlo...” [17].

El flash sobre la imatge que ens falta del miquelet, ens el donen un parell de comentaris. Els de les terres del Nord de finals del segle XVII vestien *“burells amb ‘capote, grande culotte, espadrilles et bonet à la mode du pays’, amb dues pistoles i punyal, corn o trompa marina, no es podien confondre amb altres soldats”* [18]. Però els de 1640, al Camp de Tarragona: *“venían todos con sus escopetas largas y sus charpas con dos pistolas y coletos de ante...”*, segons consta al foli 55 del dietari que tot seguit comentem.

Els miquelets vistos pels hispànics

Barrejades amb dades documentals d'arxiu, comptem amb un testimoni d'excepció: l'autor d'un dietari de l'època, en castellà, que descriu els pormenors d'aquells dos primers anys de guerra. El *Diario de las guerras de Cataluña por los años 1640, 1641 y 42* va ser redactat per un alt comandament de l'administració militar hispànica, establerta a Tarragona [19]. Els comentaris que fa supuren una pregona malícia contra el país i els seus habitants, més encara, contra els qui gosaven fer-los front, però a l'hora no deixen de ser definidors i suggerents, i alguns tenen una tremenda força descriptiva. Ens ajudarán, sens dubte, a modelar la imatge encara difosa d'aquests primerencs miquelets.

Les primeres notícies sobre miquelets que tenim són del mes de novembre de 1640, efectivament, molt poc abans que el marquès de Los Vélez marxés sobre Tortosa. En detectem a Tortosa i a Reus. El cap dels miquelets tortosins, **Jaume Guasch**, protegia Ginestar i Rasquera [20]. D'altra banda, per rebuts conservats a l'Arxiu Comarcal del Baix Camp, sabem que el Consell de Reus s'havia gastat quasi una vintena de sous en mitja càrrega de vi *“per los miquelets”*, i una mica de vi blanc per als seus capitans. Els rebuts porten data de 18 de novembre de 1640 [21].

Eren milicians llogats per la Diputació del General? O eren miquelets? Els hispànics sembla que els distingien millor que no pas nosaltres. La primera experiència que van tenir amb ells fou el 18 de desembre de 1640, quan, prop de Tarragona, van topar amb 500 miquelets. Van necessitar el gros de la cavalleria per desbaratar-los, occir-ne uns 200 i fer nombrosos presoners. Eren *“500 hombres de los bravos, que aquí llaman miqueletes, y se les conoce serlo, porque dice D. Álvaro de Quiñones que pelearon excelentemente...”* (8v.).

Els van tenir altre cop al davant a Martorell, on ultra foragitar-los en van matar un munt més. Per contra, ells feien igual amb qui trobaven distret. Aquells dies, ho havia estat el fill del senyor de **Benalmazán**, que s'havia avençat imprudentment sense escorta. Els

seus no en van saber res més durant uns dies, fins que un calfred els recorregué tota l'espina en trobar-lo estés en un paratge abandonat “*sacada la lengua, cortadas orejas y narices y desjarretados braços y piernas, q[ue] causó general lástima...*” (f. 18).

Dos dies més tard de la desfeta de Montjuïc, l'autor del *Diario* temia que de tornada “*se juntasen luego en este lugar hasta tres mill ombres y los 1.500 d'ellos micheletes, con yntento de degollarnos al pasar...*” (f. 25). És curiós que sabés que la meitat dels efectius enemics estava format per miquelets. És possible que per a ells, fossin miquelets aquells combatents desaforats del control d'institucions governatives i sobretot terriblement sanguinolens. Tres dies després de Montjuïc, els hispànics en franca retirada (per no dir desbandada) passaven de tornada per Vilafranca del Penedès, i pogueren contemplar les barbaritats que els miquelets van cometre a l'hospital on guarien els militars hispànics:

«*avian degollado 150 de los enfermos que quedaron aquí, y al capitán D. Juan Baptista de Veroyz que quedó curándose, después de averle lardeado en manteca, le asaron en medio de la plaza [...] dicen lo hicieron los miqueletes [...] y fueron degollando a la pobre gente y luego pasaron al convento a donde se avian acojido muchos y allí en los claustros de arriba degollaron más de 30, esta[nd]o el claustro alto y bajo tan llenos de sangre que causa horror [...] Se van prendiendo algunos micheletes, no sabemos lo que se ará de ellos, aunque vemos lo que açen de los nuestros*” (f. 24).

Allí a Vilafranca, **Los Vélez** féu capturar una trentena de miquelets que s'endugué al Vendrell “*y algunos d'ellos con los alfanxes y cuchillones llenos de sangre de los que avian degollado...*” (f. 25v.). Els primers dies de febrer, 1.500 miquelets s'havien emparat de Valls, retenint els jurats, “*conócese que toda esta gente son miqueletes para obrar quando quieren como tales*» (f. 26-26v.). Fidels al sistema de fer xixines tot soldat hispànic que caigués a les seves mans, aquells dies a la capital vallenca van trobar “*degollados y metidos en un muladar a D. Fran[cis]co de Medina, capitán de ynfantería del tercio y un ayudante y siete soldados que parece se avian adelantado a su alojamiento teniéndolo por seguro y les costó la vida...*” (27); uns dies després, en un pou, en trobaven 18 més “*que según parece devian ser de los que se quedaron allí quando marchamos la buelta de Barcelona*” [22] (f. 28).

A 22 de març següent, en una incursió sobre les Borges del Camp, els hispànics van fer 50 presoners, la majoria naturals del poble. Sota paraula d'un frare agustí tramès allí pel vicari de Tarragona, van alliberar-los a tots menys a quatre, que van identificar com miquelets i “*solenísimos vellacos y conocidos por tales en toda la tierra*” (35v.). L'últim dia de febrer de 1642 els hispànics capturaven “*ocho miqueletes de los famosos que an echo algun daño estos dias en los que topavan a la desilada*” (f. 288). Efectivament, els hispànics savien que “*se desmandan los soldados a buscar de comer y deguellan los micheletes quantos cojen...*” (f. 295v.). El febrer de 1645 entraven a la Cort 50 miquelets presos, “*o bandoleros*”, juntament amb un frare franciscà, “*porqué a cuantos castellanos cogían, el fraile los confesaba y ellos los desollaban...*” [23].

Sembla, doncs, que els hispànics consideraven miquelet tot aquell contrari capaç de les accions més atroces i cruels, cosa que devia contribuir notablement a fer-los temibles, fins el punt que un impressionat hidalgo castellà els descriví com a “*furias desatadas del infierno*” [24]. Així, no resulta difícil de creure que l'enemic número u de la causa

hispanica, **Josep de Margarit** fos “*el caudillo de los miqueletes...*”, estant-se al coll de Cabra amb 2.000 d’ells i 600 cavalls (f. 24v.). Era l’únic que s’hi podia imposar una mica “*viendo los robos e insultos tan grandes que en todas partes acian los miqueletes con achaque de defender la tierra, les quitó el sueldo y los despidió*” (f. 28v.), i més tard publicà bans prohibint a la gent fer-se miquelet “*sino que todos se rrecojan a quarteles y se alisten, cosa que dicen los del pays será ynpusible de conseguir...*” (f. 53). Més tard, fou el propi **La Mothe** qui decretà “*que ningún catalán, pena de la vida, pueda traer armas en campaña si no es asentando plaça de soldado, de que se rieron los miqueletes...*” (f. 352).

Ja llavors, els miquelets tenien la mala fama guanyada i eren la constant preocupació de les pròpies autoritats locals. Una notícia dels primers dies de 1644 ens assabenta que inclús per a aquestes podia ser difícil identificar un miquelet. A Tarragona, tenien pres **Joan Molner**, acusat de “*michalet y que és estat en la mort de un soldat que los michalets mataren*”, però **Francesc Molner** insistia davant del consell municipal en la innocència del seu germà, assegurant que no era miquelet ja que treballava de corder. Aconseguí que els jurats de Valls l’avalessin, admetent que el pres “*no és de mala vida y fama*”. Per als vallencs, els miquelets eren com una plaga, i dos mesos després s’instal·laven al camí ral “*per poder robar la gent s’en tornarà del mercat y quissà per robar lo blat...*” [25].

Allotjament a Reus

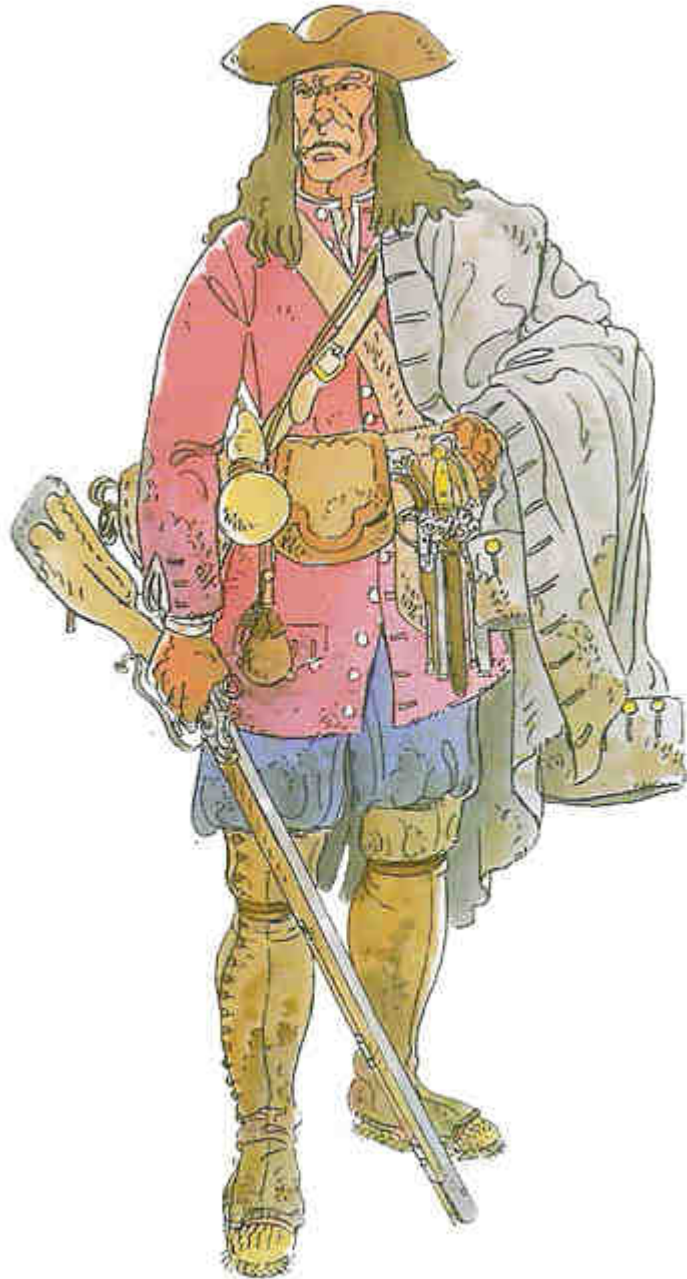
El 2 de març de 1641 **Francesc Cabanyes** escribia als jurats de Reus, advertint-los seriosament que “*p[er] ningún cas dexen entrar ninguna manera de gent armada a títols de miquelets dins exa vila p[er] ocasió de q[ue] si entraven és sert sucseiria algun estrago...*” [26]. L’advertència fou debades. L’1 de maig següent: «*entró un golpe de miqueletes con consentimiento de los del lugar y se llevaron catorçe o quince soldados con sus cavallos, y ayer volvieron a buscar por las casas los soldados que avia enfermos y degollaron veynte y dos...*» (61v.).

Reus acollí els allotjaments catalanofrancesos, els gals als afores i els miquelets dins de la vila (77v.-78). Els reusencs van lliurar-se d’un saqueig en regla perquè composaren amb **Negre** i el Dr. **Pere Morell**, capitans de miquelets, als quals donaren 100 lliures [27]. El maig de 1642 la derrota de l’exèrcit del marquès de **Povar** féu retrocedir els hispànics en tot el Camp de Tarragona. De Reus van haver d’exilar-se part d’aquella oligarquia declarada filipista, la qual trobà refugi al redòs de Tarragona. La part que no va abandonar la vila s’acreditaren a favor de la terra, i com a tals, **La Mothe** prohibí, a pena de la vida, que cap capità de miquelets els causés cap mena de dany o perjudici [28].

Les accions de guerra... i de pillatge!

A banda i per sobre de les destrallades que poguessin cometre, els miquelets eren principalment defensors de la terra, i com a tals practicaven la guerra menuda contra l’invasor hispànic. El 8 de març de 1641 400 miquelets baixaren a prop de Valls i eren foragitats per la cavalleria, que en degollà una quarantena (f. 32). A finals del mes d’abril, prop de Torredembarra s’emparaven de 40 mules amb les seves carretes i carreters, botí que van haver de deixar en sortir la cavalleria d’aquella caserna i degollar-ne uns 22 «*de los más escojidos de esta canalla*» (f. 54v.). A més, van fer alguns presoners que enviaren a

Constantí “*para ver lo que declaran y castigarlos, porque son de las caveças de esta canalla...*”. A Tarragona, els frares dominics quedaven sovint amb els miquelets per passar-los desertors de l'exèrcit hispànic que volien tornar a casa i arribar a l'Aragó (f. 55v.-56), sobretot portuguesos, mercenaris que amb la recent restauració a Portugal s'adonaven que militaven al bàndol equivocat[29].

Dibuix: Francesc Riart i Jou ©
Editorial: ara LLIBRES ©

Representació d'un dels més famosos miquelets, Pere Joan Barceló Anguera, àlies “Carrasclet”.

[Dibuix de Francesc Riart i Jou © ARA LLIBRES.

www.11setembre1714.org/Unitats/imatges-unitats/miquelet-12.html]

A mitjan gener de 1642, la cavalleria hispànica s'ho pensava dues vegades abans d'acudir a guardar els passos del coll de Balaguer, "*viendo esta canalla de miqueletes, no tendran allá ora de seguridad...*" (f. 267v.). El 4 de febrer següent un escamot de cavalleria aconseguia acorralar una trentena de miquelets en una casa forta prop del Llorito (Tarragona), no eren prous per reduir-los i abans de que apareguessin reforços, es van fer escàpols "*viéndose acorralados de la patrulla se arrojaron por un revaço, que son propiam[en]te gatos montesses...*" (f. 276). L'agilitat dels miquelets era proverbial entre els hispànics. L'estiu de 1652 n'embestiren un grup a la Riera de Gaià (que sabotjava lleves i molins) i es dispersaren tan ràpidament que als ulls dels seus admirats atacants semblaven volar amb ales "*volaron más los miqueletes como tenían alas*" [30].

A finals de març de 1642, occien el prevost general de l'exèrcit, prop del Perelló, i també sorprenien la companyia de cavalls de **Príam Matoz**, que s'havia ficat "*en un barranco a descansar y los miqueletes que les venian espiando // en viéndoles desmontados y los cav[all]os sin bridas, les dieron la carga de manera que q[uan]do quisieron volver por ssi no pudieron*" (f. 306).

Eren miquelets els 50 valents que aquell 1642 defensaren Arnes, juntament amb els naturals del poble, de l'escomesa del baró de **Molinghen**. El való hispànic atacà la població amb 1.400 infants i 400 cavalls i ells van resistir durant un parell de dies, fins que els naturals capitularen. Com els miquelets savien que no hi hauria quarter per a ells, van formar en esquadró i sortiren a trets disposats a tot, aconseguint pas franc [31].

A Tortosa no era pas diferent. Cap al final de 1642 disputaven el control del territori rural riberenc als hispànics, arribant la seva influència fins a les portes d'aquella capital. Campaven lliurement per la zona, sense cap oposició, capturaven i mataven molts pagesos i robaven bestiar. Molts d'ells eren d'Amposta i amb la col·laboració d'alguns altres de Tortosa van ordinar un complot per emparar-se de la ciutat. La conxorxa fou descoberta i ràpidament neutralitzada, emmig dels retrets del governador **Antonio de Saavedra** que, en un rampell, acusà els procuradors de "miquelets", en denunciar que la comunicació dels naturals amb aquella gent a la vegueria, era constant. Als miquelets inculpats se'ls confiscaren els béns, se'ls envià a galeres i alguns foren penjats. El seu cap, **Pau Bages**, fou degollat i esquarterat públicament. El 21 de novembre de 1642, la tropa de miquelets de la castellania d'Amposta, encapçalada per **Cabanyes**, irrumpí al monestir franciscà de Jesús i a més de la plata, s'endugueren sis frares per bescanviar per altres eclesiàstics empresonats [32]. En fi, les accions militars en les quals van seguir participant, sempre com un cos auxiliar de l'exèrcit regular francès, foren innumerables al llarg de la guerra, i en qualsevol front obert.

Però el miquelet-soldat es desdobla en el miquelet-lladre. Des de 1640 i continuadament els següents anys, la partida de miquelets de **Miquel Barbaroja**, va estar robant i depredant per tota la franja d'Aragó [33]. L'abril de 1642 els miquelets eren força actius a la zona de l'Ebre. Havien entrat a Ulldecona, Alcanar, Amposta i la Sènia per saquejar i havien estat rebutjats. Van assaltar un bergantí que sirgava Ebre amunt i van robar el bestiar dels tortosins que peixia als ports del delta [34]. Al Camp de Tarragona, tampoc restaven quiets. La primera meitat de juny de 1642, malgrat els bans prohibint causar cap

dany als de Reus, un grup de miquelets van robar a molts particulars les mules, mentre eren llaurant la terra. Les autoritats catalanes s'hi posaren desseguida i d'**Ardena** partí amb un escamot de 25 cavalls a encalçar-los, assegurant que *"no pararia fins estigués remediat lo negoci, sinó que s'havian pujats de por a la muntanya..."*, i que havien fet publicar bans prevenint que ningú no els ajudés[35]. Igualment, els primers dies d'agost següent, un riudomenc escrivia els jurats reusencs comunicant-los que *"Ayr, ja closa la nit, vingué lo vargè de v[ostras] m[ercè]s, así a la villa i mentres fonch así antraren tres michalets, o tres lladres per milor dir, i s'enportaren una ... de farina de la de v.ms."*[36]. A la segona meitat d'octubre, a la Selva del Camp n'estaven tips dels miquelets, i els jurats resolien elevar una carta especificant *"tot lo que passa per así dels desastres que fan los micalets, ho lladres, per millor dit"*[37]. Els primers dies de 1643, el governador hispànic de Tarragona es lamentava *"que es bergüenza que quatro pícaros hagan tanto daño..."*[38].

Miquelets hispànics a la Catalunya meridional?

Que hi va haver miquelets que van lluitar per **Felip III**, no és pas nou, i de fet les aportacions principals que s'han fet sobre els miquelets, han estat centrades sobretot en els midiseculars (de vers 1650), ressaltant que n'hi va haver en els dos bàndols. Fins el punt d'haver-los d'anomenar miquelets "de la terra" (després "francesos") i miquelets "espanyols" (o *"miqueletes nuestros"*, com deien les fonts hispàniques dels que prengueren part en el setge final de Barcelona al seu costat)[39]. El febrer de 1652 les actes del Consell de Vimbodí es referien a *"que si acàs tant los francesos com castellans si micalets de la una part si altre..."*[40].

Més difícil és trobar-los durant aquests primers anys de guerra, però a l'igual que les meigues: pot costar creure que existiren, però "haberlos, ¡ailos!". En el mes de desembre, JORDI VIDAL recull un testimoni imprecís *"En la villa de Tivenys tingueren particular escopetades, lo pitjor és estat que no són estades ab lo enemich, que fora estat menys lo dany"*[41]. Un fullet volander de gener de 1642 ens explica com el capità de miquelets **Panarada** assaltà per engany el castell d'Astor, a la vora de l'Ebre, guanyant-lo per a l'Àustria[42]. També sabem que robaven indistintament a hispànics, a catalans i a francesos, emparant-se tot seguit, al redòs del contrari, almenys segons un comentari dels PP. jesuïtes, *"Que los miqueletes (forajidos de Cataluña) habían robado un convoy del Francés y llevádosele a Tarragona, donde se ampararon de nuestra gente"*[43]. Què hauríem de dir del centenar de miquelets de la Vall d'Aran que atrinxerats a Viella feren front a l'expedició de càstig que dirigí **Josep de Margarit**, el 1643?[44].

Epíleg

El 1641 les companyies de miquelets van ser dissoltes formalment. Alguns miquelets tornarien a casa, d'altres formarien part de lleves locals o del batalló[45]. Però un contingent inassimilable subsistí al marge del control governatiu, aquadrillant-se i protagonitzant, com hem vist, manta accions militars al llarg de tota la guerra. Van ser famoses les partides de miquelets de la segona fase de la guerra, a partir de 1652, que operaven a la frontera septentrional del país. Durant el segle XVIII moltes van passar a lluitar per al rei de França en diferents fronts de guerra europeus, sempre muntanyencs.

Ens queda el mal regust de les crueltats de què van ser capaços alguns dels miquelets sis-centsquarantistes. Ja hem vist com van assassinar (o almenys d'això els acusaven) soldats hispànics convalescents a l'hospital de Vilafranca (i al de Constantí), com van esquarterar **Benalmazán** junior, com van enllardonar de mantega el pobre capità **Veroyz** per sofregir-lo emmig de la plaça, o com al front de ponent espellotaven tot soldat castellà que queia a les seves mans (suposem que amb un sistema similar al de la "camisa afgana" amb la qual els *muyahidins* obsequiaven els soldats de lleva russos presoners quan els van envair ara fa pocs anys). D'on és que van sortir aquests monstres infernals, capaços de crueldats com aquelles?

Podem especular una resposta: van ser fills de la crua dinàmica de guerra imposada al país, i la crueltat els devia emergir arrel de les vivències patides amb la brutalitat de la campanya militar duta a terme pel marquès de **Los Vélez**, a finals de 1640. La cronologia és clara, els fets també. Passem per alt l'hecatombe de la campanya per a la recuperació de la fortalesa de Salses, que durant el 1639 es va cobrar unes 10.000 víctimes[46] en números rodons (cosa que significa, no ho oblidem, el 2% de la població i vora del 4% de la població activa del país), allotjaments, bagatges i carretatges abusius, i ens centrem únicament en la campanya militar de repressió de la revolta segadora. **Los Vélez** venia amb instruccions clares de sufocar una rebel·lió, no pas d'enfrontar-se a un exèrcit d'igual a igual. La seva actitud respecte al contrari era, doncs, molt diferent de la que guardaria poc després davant de l'exèrcit regular francès. No hi havia quarter per als catalans[47] i a més calia escarmentar-los amb accions que per la seva contundència no deixessin lloc a la tebior. No l'hi van deixar. En el mes de desembre[48], sortint de Tortosa i fins que no arribà a Montjuïc, va assaltar, saquejar, incendiar i massacrar Xerta, Aldover, Tivenys, El Perelló, Hospitalet, Cambrils, Vila-seca i Martorell. I massacrar vol dir que no van fer més presoners que els imprescindibles per sostreure-los informació. Al Perelló van penjar la major part de la dotzena de valents que es van quedar fent-los front; al coll de Balaguer la cavalleria va perseguir els milicians que fugien muntanya avall occint-ne a centenars a la carrera; en van deixar quatre penjats al punt més alt. A Cambrils, per acció o per omissió van ser assassinats més d'un miler de milicians, la meitat quan ja sortien rendits confiant en la paraula donada; els principals caps catalans i els jurats de la vila, també van ser penjats dels merlets cambrilencs, sense un judici sumariíssim que pogués rebre tal denominació. Vila-seca i Salou foren l'escenari de noves atrocitats i tomba de molts més patriotes. A Martorell la cavalleria tornà a protagonitzar corredisses i degollines, i no cal dir des d'on van acabar penjats els jurats locals.

El mateix autor del *Diario* que hem utilitzat per conèixer el punt de vista dels hispànics, s'extén en brutalitats comeses pels militars de **Felip III**. Camí de Montjuïc, el prior de **Navarra** va calgigar Aitona "*y otro lugar de Cataluña, por averle muerto dos soldados en superchería, y que a este precio dice los a de costar qualquier soldado que le mataren*" (f. 29v.); el 7 d'abril de 1641, no podent assaltar una casa forta prop de Valls que defensaven un reduït grup de desesperats, es va manar "*poner fuego a la casa. Hízosse así y abrasaron a los que estaban dentro*" (f. 41v.); en una altra casa mataren cinc dels defensors, perdonant vells, dones i nens (encara...) i robant 250 caps de bestiar. El nostre dietarista, opinava que se n'haurien de fer més sovint d'aquella mena d'incursions contra la població civil per depredar i assassinar, perquè "*sin duda, se aria gran daño a esta jente y por lo menos los*

traeríamos ynquietos y corridos de una parte a otra" (f. 42). El 4 de maig, la cavalleria capturà tres presoners "del pays", als quals "se les m[an]dó dar tormento para tomar not[ici]a verdadera del grueso del ejército del enemigo..." (f. 63).

Davant d'una brutalitat tan extrema com aquesta (massacres, assassinats, incendis, tortures), ens ha d'extranyar que aparegués gent ferèstega i muntanyenca, víctimes de la misèria i de la repressió militar, que no fes amb els militars hispànics allò que havien vist que feien amb els seus? Que no s'acarnissessin com havien vist que s'acarnissaven ells?

NOTES

[1] Vegeu: FLORENSA I SOLER, NÚRIA; GÜELL, MANEL. 'Pro Deo, pro rege et pro patria'. *La revolució catalana i la campanya militar de 1640 a les terres de Tarragona*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana / Òmnium, 2005; SIMON I TARRÉS, ANTONI. *Pau Claris. Líder d'una classe revolucionària*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 2008 (Abat Oliba; 285).

[2] GÜELL, MANEL. "Guerra menuda, menuda guerra!". *A Carn!* [En línia] Maig de 2012, núm. 19, p. 4-5. Disponible a: www.acarn.cat.

[3] TORRES I SANS, XAVIER. «Segadors i miquelets a la revolució catalana (1640-1659)". A: *La Revolució catalana de 1640*. Barcelona: Crítica, 1991, p. 82.

[4] SALES, NÚRIA. *Els segles de la decadència (segles XVI – XVIII)*. VILAR, PIERRE (dir.). *Història de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1989, volum IV, p. 349. També TORRES. «Segadors i miquelets...», p. 82.

[5] O sigui, armats. La xarpa o baldric era una banda de cuir que passada per damunt de les espatlles per aguantar l'espasa.

[6] SIMON I TARRÉS, ANTONI (a c.d.). *Cròniques de la Guerra dels Segadors*. Barcelona: Fundació Pere Coromines, 2003 (Autors Catalans Antics; 14), p.299 n.310.

[7] BISACCIONI, MAIOLINO. *Historia delle guerre civili di questo*

ultimi tempi, descritta dal co... Bolonya: Carlo Zenero, 1653, f. 250. Agraïm aquesta referència a Àlex Claramunt, que ens la féu arribar amablement.

[8] RABUTIN, ROGER DE. *Mémoires de... comte de Bussy, Lieutenant General des Armées du Roi, et Mestre de Camp General de la Cavalerie légère. Nouvelle édition....* París: Charpentier, 1857, 1r volum, p. 367.

[9] SALES, NÚRIA. *Senyors bandolers, miquelets i botiflers. Estudis sobre la Catalunya dels segles XVI i XVII*. Barcelona: Empúries, 1984, p. 113 i ss.

[10] TORRES. "Segadors i miquelets...", p. 88.

[11] SALES. *Senyors, bandolers, miquelets...*, p. 109.

[12] GÜELL, MANEL. "El personatge: Francesc Cabanyes, el primer segador almogàver", *A Carn!* [En línia], Maig de 2006, núm. 1, p. 14-17. Disponible a: www.acarn.cat

[13] *Relacio dels bons successos que han tingut las armas de sa Magestat Christianissima, y Catalanas en la Conca de Orcau y entre Fraga y Lleyda, contra las Castellanas. Y copia de una carta del Senyor le Tellier Secretari de Estat, escrita al Senyor president de Marca*. Barcelona: Pere Lacavalleria, 1644, f. 7 [Publicat en facsimil a ETTINGHAUSEN, HENRY. *La guerra dels Segadors a través de la premsa de l'època*. IV. Barcelona: Curial, 1993, II, núm.

130, 879-886, p. 884].

[14] TORRES. "Segadors i miquelets...", p. 80 i 82-83.

[15] Arxiu Històric Arxidiocesà. Tarragona [= AHA], *Parroquial de Sant Pere de Reus*, òbits, 1639-1667, caps 58, núm. 123.

[16] SIMON TARRÉS, ANTONI - ESPINO LÓPEZ, ANTONIO. "Les institucions i formes d'organització militar catalanes abans de la guerra dels Segadors". *Pedralbes*, 13/1 (1993) = *Les Institucions Catalanes*. Tercer Congrés d'Història Moderna de Catalunya, Barcelona, desembre de 1993) 143-150, p. 149 i GÜELL, MANEL. *El setge de Tarragona de 1641*. Tarragona: Arola, 2003, p. 105-106.

[17] GÜELL. *El setge...*, p. 36.

[18] SALES. *Senyors, bandolers, miquelets...*, p. 108-109.

[19] Biblioteca Nacional d'Espanya (= BNE), *Manuscritos*, reg. 2.337. Consta com autor ANTONIO PELLICER Y TOVAR, però una atenta lectura resulta concloent per descartar-lo com a tal. Vegeu GÜELL, MANEL. «El *Diario de las guerras de Cataluña por los años 1640, 1641 y 1642*. Un dietari inèdit dels primers anys de la guerra de Separació al Camp de Tarragona (1640-1642)». *Butlletí Arqueològic*, RSAT, 33 (2011) [en premsa]

[20] MUÑOZ I SEBASTIÀ, JOAN-HILARI. "La Guerra dels Segadors a les Terres de l'Ebre

(1640-1651)". *Recerca*, AHCTE, Tortosa, 6 [2002] 43-77, p. 57.

[21] Arxiu Comarcal del Baix Camp [= ACBC], *Fons municipal de Reus*, lligall "Guerras contra Francia", 1542-1764, reg. 1756, núm. 19.

[22] Notícia reproduïda successivament a ALENTORN I BALLESTER, FRANCESC. *Els valencs pel carrer de l'amargura (la vila de Valls a través de la guerra de Separació) 1639-1660*. Valls: E.Castells, impresor, 1931, p. 47-49, i a GÜELL, MANEL. "Valls durant els primers anys de la guerra dels Segadors". *Quaderns de Vilaniu*, Valls, 39 (2001) 47-69, p. 51. En aquest últim treball, vam poder corroborar les morts dels militars hispànics, contrastant amb els llibres d'òbits de la parroquial vallenc.

[23] *Cartas de algunos PP. de la compañía de Jesus sobre los sucesos de la monarquía entre los años de 1634 y 1648*. VI vols. A: *Memorial Histórico Español*. toms XIII-XIX, Madrid: Impr. Manuel Tello, 1861-1866, vol.VI, p.26 i 30.

[24] TORRES. "Segadors i miquelets...", p. 80.

[25] Arxiu Comarcal de l'Alt Camp [= ACAC], *Fons municipal de Valls*, Actes del Consell, 1643-1663, reg. 101, f. 11 i 16v.

[26] Francesc Cabanyes, governador, *als jurats de Reus*, Constantí-Reus, 2-03-1641. ACBC, *Fons municipal de Reus*, correspondència, 1601-1643, reg. 509, camisa 1641.

[27] ACBC, *Fons municipal de Reus*, Actes del Consell, 1636-1673, reg. 12, f. 208.

[28] La Mothe *als jurats de Reus*, [Barcelona]-Reus, 9 de maig de 1642. ACBC, *Fons municipal de Reus*, correspondència, 1601-1643, reg. 509/2, camisa 1642.

[29] En vam parlar de tot plegat a GÜELL. *El setge...*, p. 150.

[30] *Conquista de Cataluña por el Marqués de Olías y Mortara*. S.l.; s.e., s.d. [d.1652], p. 141.

[31] *Relacion muy verdadera de las trayciones, y crueldades con que el Conde de San Guin y sus soldados entraron, y saquearon la villa de Arnes*. Barcelona: Jaume Mathevat, 1642, f. 5, 6 i 11.

[ETTINGHAUSEN, II, núm. 86, p. 621-635, p. 625, 626 i 631].

[32] MUÑOZ. "La Guerra...", p. 62 i MUÑOZ I SEBASTIÀ, JOAN-HILARI; ENRIC QUEROL COLL. *La Guerra dels Segadors a Tortosa (1640-1651)*. Valls: Cossetània, 2004 (Fundació Privada Duran-Martí; 2), p. 39-40, 47 i 50.

[33] *Copia de una carta que un capita ha enviat del nostre camp, a un cavaller desta Ciutat de Barcelona, donantli avis de tot lo contengut, y en lo estat que està lo Comtat de Ribagorsa, y las vilas que han cremadas, y saquejadas en dit Comtat, per orde del Excelentissim Señor Mariscal de la Mota. Com son Calasans, Peralta de la Sal, y altres Vilas, y llochs*. Barcelona: Jaume Mathevat, 1643, f. 4 [ETTINGHAUSEN, II, núm. 95, 681-685, p. 684].

[34] MUÑOZ-QUEROL. *La Guerra dels Segadors...*, p. 88.

[35] ACBC, *Fons municipal de Reus*, lligall "Guerras contra Francia", 1542-1704, lligall II (1641-1704), núm. 33.

[36] Francesc Ferran *als jurats de Reus*, Riudoms-Reus, 6 d'agost de 1642. ACBC, *Fons municipal de Reus*, correspondència, 1601-43, reg. 509/2, camisa 1642.

[37] Arxiu Històric Municipal de La Selva del Camp [= AHMLS], *Fons municipal de La Selva del Camp*, Actes del Consell, reg. 16, 1640-1643, s/n.

[38] Juan de Arce *al Dr. Cosme Anguera*, Tarragona-Reus, 5 de gener de 1643. ACBC, *Fons municipal de Reus*, correspondència, 1601-1643, reg. 509/2, camisa 1643.

[39] SALES. *Senyors, bandolers,*

miquelets..., p. 107; TORRES. "Segadors i miquelets...", p.82 i 89, i *Conquista de Cataluña...*, p. 65 i 68.

[40] CAIXAL I MATA, DAVID DE. «Vimbodí i la guerra dels Segadors (1640-1659)». *Vimbodí*, 104 (agost de 1998) 8.

[41] VIDAL PLA, JORDI. "La Guerra dels Segadors al Penedès". A: ARNABAT, RAMON (a c.d.). *Els Moviments Socials al Penedès. Actes del II Seminari d'Història del Penedès*. Barcelona: Institut d'Estudis Penedesencs, 2001, 67-85, p. 72-73, p. 77 n.43.

[42] *Relación verdadera de todo lo sucedido en Cataluña desde los primeros de Setiembre del año pasado de 1641, hasta mediado Febrero de 1642. Contiene el socorro de Perpiñán y otros buenos sucesos de las armas de su magestad contra las de Francia*. Sevilla: Iuan Gomez de Blas, 1642. [ETTINGHAUSEN. I, núm. 59, p. 431-439].

[43] *Cartas...*, vol. V, p. 10.

[44] *Carta enviada por un musur frances, a un cavaller de aquesta ciutat, del modo, y manera que son exits los Castellans del Castell Lleo, y de todas las provisions que se son trobadas dintre*. Barcelona: Jaume Mathevat, 1643, f. 2

[ETTINGHAUSEN, II, núm. 92, 665-669, p. 666].

[45] TORRES. "Segadors i miquelets...", p. 83.

[46] GÜELL, MANEL. *Camí a la revolta (1625-1640)*. Lleida: Universitat, 2008 (Josep Lladonosa; 9), p. 157.

[47] Sobre la qüestió del quarter, vegeu GÜELL. *El setge...*, p. 139-145 i GÜELL, MANEL.

«Una precissió: repressió versus contra-sedició» A *Carn !* [En línia]. Novembre de 2007, I Número Extraordinari, p. 2-4.

Disponible a: www.acarn.cat

[48] Seguim FLORENSA-GÜELL. "Pro Deo...", p. 185, 190, 192, 204-209, 226 i 250.

Els camps d'aviació de la guerra. 1936-1939

[23/3/20+2]

David Gesalí Barrera
Investigador de l'ADAR

David Iñíguez Gràcia
Investigador de l'ADAR
dd.iniguez@gmail.com

Resum: La logística és un aspecte militar dels més decisius. A la guerra aèrea els aeròdroms tenen un paper rellevant: són parcs que custodien avions, són magatzems de munició i de peces mecàniques, acullen un estat major i un gran equip tècnic i de complement encarregat de la vigilància, reparació i funcionament dels avions. Durant la Guerra Civil, la República creà i habilità un gran nombre d'aeròdroms arreu del país, en diferents fases, a tenor de l'evolució de la guerra. L'enginyer militar Miguel Ramírez de Cartagena y Marcaida i els assessors soviètics hi van tenir un protagonisme principal.
Paraules clau: Aeròdrom, avió, Guerra Civil, guerra aèria, Generalitat de Catalunya, *xatos*, la *Gloriosa*.
Estadística: 23 notes, 3 centres documentals consultats, 22 obres bibliogràfiques citades.

Resumen: La logística es un aspecto militar de los más decisivos. En la guerra aérea los aeródromos tienen un papel relevante: son parques que custodian aviones, son almacenes de munición y de piezas mecánicas, acogen un estado mayor y un gran equipo técnico y de complemento encargado de la vigilancia, reparación y funcionamiento de los aviones. Durante la Guerra Civil, la República creó y habilitó un gran número de aeródromos por todo el país, en diferentes fases, a tenor de la evolución de la guerra. El ingeniero militar Miguel Ramírez de Cartagena y Marcaida y los asesores soviéticos tuvieron un protagonismo principal.
Palabras clave: Aeródromo, avión, Guerra Civil, guerra aérea, Generalitat de Cataluña, *chatos*, la *Gloriosa*.
Estadística: 23 notas, 3 centros documentales consultados, 22 obras bibliográficas citadas.

Abstract: Logistics is an aspect of the most decisive military. In the air war aerodromes have an important role: are parks that guard aircraft, are stores of ammunition and mechanical parts, contains a Staff and a great technical team and complement responsible for monitoring, repair and operation of aircraft. During the Spanish Civil War, the Republic created and enabled a large number of airfields across the country, in different phases, according to the evolution of the war. The military engineer Miguel Ramirez de Cartagena y Marcaida and soviet advisers played a major role.
Keywords: Aerodrome, aircraft, Spanish Civil War, air war, Generalitat of Catalonia, *chatos*, the *Glorious*.
Statistic: 23 notes, 3 documentary consulted center, 22 bibliographical mentioned works.

Résumé: La logistique est un aspect de l'armée le plus décisif. Dans les aérodromes de guerre aériens ont un rôle important: ils sont les parcs que les avions de garde, son des magasins des munitions et des pièces mécaniques, contenir un État Supérieur et un équipe technique important et responsable de la surveillance, de la réparation et de l'opération des aéronefs. Pendant la guerre civile spagnole, la République a créé et activé un grand nombre de terrains d'aviation à travers le pays, dans les différentes phases, en fonction de l'évolution de la guerre. L'ingénieur militaire Miguel Ramirez de Cartagena et Marcaida et conseillers soviétiques ont joué un rôle majeur.
Mots clés: Aérodrome, avion, Guerre Civile Spagnole, guerre aériens, Generalitat de la Catalogne, *chatos*, le *Glorieux*.
Statistique: 23 notes, 3 centre documentaire consulté, 22 oeuvres bibliographiques citées.

Riassunto: La logistica è un aspetto dei militari più decisivo. Negli aeroporti di guerra aerei hanno un ruolo: sono parchi che gli aeromobili di guardia, sono negozi di munizioni e di parti meccaniche, contenere un Stato Superiore e una grande squadra tecnica e di complemento responsabile del monitoraggio, la riparazione e il funzionamento di aeromobili. Durante la guerra civile spagnola, la Repubblica creò e abilitò un gran número de aeroporti in tutto il paese, in diverse fasi, secondo l'evoluzione della guerra. L'ingegnere militare Miguel Ramirez de Cartagena y Marcaida e consiglieri sovietici svolsero un ruolo importante.

Parole chiave: Aeroporti, aeromobili, Guerra Civile Spagnola, guerra aerea, Generalitat di Catalogna, *chatos*, *la Gloriosa*.

Statística: 23 note, 3 centri documentario intervistati, 22 opere bibliografiche citate.

Els aeròdroms emprats durant la guerra van ser habilitats majoritàriament en poc temps aprofitant grans superfícies de conreus. A la imatge un Polikarpov I-15 a l'aeròdrom de Saceruela (Ciudad Real) que conserva de manera ben visible la superfície que havia estat llaurada i sembrada [© F.ADAR, F. Viñals]

Introducció

Al llarg de la guerra la força aèria republicana va comptar amb una gran i heterogènia xarxa de camps d'aviació escampats arreu de la península. Molt possiblement el nombre total superà els 400 aeròdroms^[1]. El seu objectiu era proporcionar l'emplaçament idoni per l'ús militar i sovint també civil, dels avions i van tenir múltiples usos: escola o entrenament i formació de pilots; enllaç o escala; vigilància i patrullatge costaners; campanya o avantguarda per actuar al front; emergència o socors; muntatge i prova d'aparells; reentrenament (Quadre Eventual), o d'altres per a la defensa de dia o de nit de les ciutats; fins i tot, es van habilitar camps que servien de parany per enganyar l'enemic. En aquest conjunt hi va haver també aeròdroms que podem dividir en funció dels avions que s'hi estacionaren: camps per als caces, més propers al front; camps per als avions de reconeixement i bombardeig lleuger, més endinsats a la rereguarda; i, finalment, per als bombarders, més allunyats del front per la seva major autonomia.

La manca de concreció pel que fa al nombre exacte de camps respon al secretisme que comportava una instal·lació militar d'aquest tipus, la qual havia de ser només coneguda pels usuaris, especialment els caps de les unitats aèries i altres responsables de l'Estat Major republicà. Igualment, la documentació existent a l'entorn dels aeròdroms és escadussera, no se n'ha servat molta, d'haver-se conservat hagués estat valuosa per conèixer amb una major precisió els camps construïts i emprats durant el conflicte, a més del seu funcionament. Una altra problemàtica rau en el nom de cada aeròdrom, el qual molt sovint varia en funció de la font documental i en dificulta la seva identificació. Tot plegat no és cap casualitat que l'aviació republicana disposés d'aquesta gran xarxa de camps d'aviació arreu del seu territori, impulsada majoritàriament a partir de la creació de l'Arma de l'Aviació la primavera de 1937[2]. Els nombrosos aeròdroms construïts responien al tipus d'aviació de que disposava el govern republicà, molt nombrosa pel que fa a caces i minvada de bombarders, per això havia de traslladar-se en massa allà on s'iniciava qualsevol batalla o ofensiva important, per tal de contrarrestar la superioritat enemiga. Aquesta gran xarxa facilitava el trànsit de les unitats i al mateix temps la seva dispersió en un front concret i, a més, permetia curtes estades de les unitats per evitar-ne la seva localització. Tot això responia al pensament estratègic dels assessors soviètics integrats en els primers moments a l'aviació republicana. Així doncs, els aeròdroms construïts per l'aviació republicana s'adaptaven a les característiques i al material aeri de que disposava, proporcionaven una gran mobilitat als seus efectius i n'evitaven una perillosa concentració, donat que sempre restaven a l'abast de la potent aviació de reconeixement i bombardeig franquista.

Avui, els camps d'aviació republicans són objecte d'estudi i de catalogació com a elements propis d'un conflicte que va assolir quotes importants a nivell tecnològic. De fet, es considera la dècada dels anys trenta com el període en que més va progressar l'aeronàutica. En els darrers anys l'aviació i els seus escenaris han suscitat una demanda creixent de coneixement i interès entre la ciutadania, com qualsevol altre episodi bèl·lic del conflicte, amb l'afegit del vessant tecnològic i èpic de l'aviació. Per tot plegat, i com a esdeveniment de la nostra història recent proper en el temps, han estat primer preservats, després estudiats i finalment socialitzats[3]. A Catalunya alguns aeròdroms van ser objecte d'intervencions museogràfiques des de finals de la dècada del 2000. Gràcies a la conceptualització i redacció de projectes d'idees realitzats pel grup de recerca *DidPatri* de la Universitat de Barcelona, s'han museïtzat els aeròdroms de la Garriga (Vallès Oriental) amb estacions d'interpretació exteriors; La Sénia (Montsià) mitjançant un centre d'acollida; i Els Monjos (Alt Penedès). A aquest hi ha el Centre d'Interpretació de l'Aviació Republicana i la Guerra Aèria, CIARGA, un equipament museogràfic dedicat a mostrar la transcendència de la guerra a l'aire i el paper de l'aviació republicana. Altres aeròdroms museïtzats amb senyalètica exterior amb plàfons i faristols són els dels camps del *Vesper de la Gloriosa*, l'esmentat dels Monjos, Sabanell, Pacs i Santa Oliva (Baix Penedès); els d'Alfés (Segrià) i l'Aranyó (Cervera) o el de Vilatorrada (Osona).

Tipus d'aeròdroms de la guerra

La definició d'un aeròdrom segons el diccionari de la Llengua Catalana fa referència a "*aquella zona de terreny o d'aigua utilitzada per a l'envol i l'aterratge o l'amaratge d'aeronaus. I també el terreny on són celebrats exhibicions i concursos de vol d'aeronaus*"[4]. D'altra banda i quan s'empra l'expressió "camp d'aviació" s'està fent al·lusió a un terreny de vol senzill amb poca infraestructura, una explanada on els aparells aterren o s'enlairen en funció de la direcció del vent. Val a dir que la denominació "camp d'aviació" es remunta als primers vols, quan una simple explanada o terreny erm —sempre sense asfaltar— era emprat de manera improvisada en exhibicions aeronàutiques. L'expressió, doncs, "camp d'aviació" seria adequada en el cas que ens ocupa per anomenar aquells camps o terrenys de vol militars, donada la seva simplicitat i austeritat.

El CIARGA emplaçat a Santa Margarida i Els Monjos, és l'únic espai museogràfic en un aeròdrom de la guerra dedicat a explicar, amb diversos recursos museogràfics, la història de la guerra aèria a Catalunya [© D. Íñiguez]

Hem de dir que anomenarem de manera indiferent “terreny de vol” o “camp d’aviació” a aquells indrets per l’aterratge i l’enlairament construïts o adaptats per a funcions de l’aviació militar. A l’hora d’analitzar aquestes infraestructures militars trobem un seguit de tipologies d’aeròdroms emprats durant la guerra de 1936-1939 per les forces aèries governamentals i per les franquistes. Podem classificar-los en tres tipus ben definits: aeròdroms militars anteriors a la guerra, camps d’aviació civils anteriors a la guerra i camps d’aviació o aeròdroms construïts durant la guerra

Tant pel que fa al primer tipus de camp com al segon ens trobem amb terrenys de vol heterogenis, des de petits camps molt limitats d’espai que es remunten als inicis dels primers anys de l’aviació, tot passant per grans aeròdroms amb usos civils o militars que s’adaptaren a les circumstàncies de la guerra. Les noves necessitats bèl·liques arran de l’arribada d’una aviació moderna van comportar que moltes d’aquestes instal·lacions s’adaptessin i transformessin. D’altres però van haver de restar en desús. Al seu temps i com a continuació explicarem com a Catalunya també hi va haver dos tipus d’aeròdroms de campanya ben diferents construïts durant la guerra, els del seu període inicial de 1936 realitzat per la Conselleria de Defensa de la Generalitat i els de 1937-1938 executats per l’Arma d’Aviació de la República.

Aeròdroms militars anteriors a la guerra

En aquesta classificació hi podem trobar aquells camps integrats en instal·lacions o complexos militars de preguerra, com van ser moltes de les bases aèries emprades per a la formació d’aviadors i personal especialitzat. En el costat republicà alguns exemples que en el seu origen gaudien de potents edificacions com hangars o tallers de reparació i muntatge van ser: Los Alcázares, Múrcia (1915); Alcalá de Henares; Cuatro Vientos, Madrid (1911); Getafe, Madrid (1913); Los Llanos, Albacete (a l’est de la població, mentre al sud se n’hi establí un de civil); Tablada, Sevilla (1915-1916), o San Javier, Múrcia (base aeronaval amb aeròdrom i base d’hidroavions, 1935).

L'antiga casa de comandament del camp d'aviació de La Sénia acull material gràfic i expositiu sobre la història de l'aeròdrom, tant del període d'ús de les unitats republicanes com de la Legió Còndor alemanya [© D. Íñiguez]

Corresponen als inicis de l'aviació militar espanyola i van esdevenir importants aeròdroms amb instal·lacions i edificacions, com pavellons, quarters, hangars, tallers o fàbriques de muntatge i reparació. Molts d'aquests aeròdroms es van fer servir i ampliar durant la guerra, gairebé tots com a bases permanents, i van jugar un paper important a la rereguarda per a la reparació i muntatge d'avions, entrenament de pilots i formació d'unitats. Podem, a més, anomenar-los bases aèries donat que la majoria gaudien d'hangars per avions, tallers i en alguns casos, torres de control. Un dels complexos més important va ser el conjunt de camps d'aviació establerts en zona republicana durant la guerra i que formaria a centenars d'aspirants a pilot de la *Gloriosa*, en concret el de les escoles de vol per a diverses especialitats de l'aviació governamental a la Manga del Mar Menor, Múrcia. En formaven part l'Escola de San Javier, Los Alcázares, el Carmolí, El Palmar, Alcantarilla i Totana, tots ells amb pistes i terrenys de vol, algunes anteriors i d'altres creades al principi de la guerra per acomplir les diverses activitats.

Per proximitat i ordre d'antiguitat, a Catalunya trobaríem al Prat el camp de l'Aeronàutica Naval que també realitzava les funcions d'aeroport internacional des del 1919 i que era emprat per les companyies LAPE (Lineas Aéreas Postales Españolas), Lufthansa d'Alemanya i algunes escoles de vol civils. Al començament de la guerra jugà un paper important com a base principal d'operacions de l'aviació governamental. A més de les bases aèries també hi havia altres terrenys militars, com els camps de socors o emergència, de reduïdes dimensions, únicament dotats amb una petita àrea habilitada per l'aterratge dels avions. Eren camps militars de socors anteriors a la guerra els situats a: Alcanyís, Belxite (500m x 400m), Bujaraloc (400m x 200m), Calamotxa (460m x 430m), Tàrraga (300m x 300m) o Terol (600m x 500m, al sud de Concud), entre d'altres[5]. Consistien en petits terrenys de vol amb algun element de senyalització per avions en trànsit, que tenien la finalitat de ser emprats en cas d'emergència. Les bases aèries de

preguerra i alguns dels terrenys de socors van ser emprats durant el conflicte per part dels dos bàndols i es van adaptar a les necessitats dels avions militars.

Camps d'aviació civils anteriors a la guerra

Un percentatge molt baix dels camps d'aviació militars i civils que s'empraran a la guerra havien estat construïts amb anterioritat. De fet, la majoria d'aquells 400 citats més amunt es realitzaren a partir de 1937 i començaments de 1938. Així, dels 34 aeròdroms existents de l'arma republicana de la 4a Regió Aèria de València, només 4, Manises, l'Altet, Castelló i La Rabassa havien esdevingut en camps de preguerra[6]. I el mateix podem dir en el cas dels camps de la 3a Regió Aèria a Catalunya, on dels prop de 40 aeròdroms de mitjans de 1938 en trobem uns 10, entre ells, els tres aeròdroms de Barcelona al Prat, a més de la Garriga o Sabadell. La majoria d'aquests, a més, van haver d'adaptar-se als avions militars, tot realitzant obres d'ampliació i millora de les instal·lacions.

A Catalunya, fins el juliol de 1936 els camps de vol o camps d'aviació civils els havia emprat una naixent aviació civil que en pocs anys havia assolit fites importants. Tot seguint el pare i cronista dels primers 30 anys d'història de l'aviació catalana, JOSEP CANUDAS, ens fem ressò de que en un primer moment (període de Divulgació 1908-1914) s'empren les platges i els erms per les primeres exhibicions aèries. Amb tot, a partir dels anys vint començaren a sorgir els primers camps o terrenys de vol per als aeroclubs (període d'Iniciació 1915-1922). L'eclosió de l'aviació civil catalana (període de Realització 1922-1936), en el seu punt àlgid, provocà l'augment de l'activitat de l'aviació civil catalana i, en conseqüència, proliferaren els camps de vol d'aeroclubs i privats. Fins i tot, els Serveis Aeronàutics de la Generalitat a qui s'han conferit les competències gràcies a l'Estatut de Núria, treballaren de valent en una primera xarxa que volia promoure el turisme a la Costa Brava i als Pirineus[7].

Dins aquesta classificació trobem aquells camps de vol civils planificats o utilitzats abans de la guerra com a camps de vol per a cursos de pilotatge civil o com aeròdroms de línies aèries civils i postals. També senzills camps d'aeroclubs emprats com a camps militars, amb algunes adaptacions un cop iniciades les hostilitats. Un dels exemples seria l'antic camp de la companyia francesa establerta a Barcelona, l'*Aéropostale* al Prat de Llobregat, aeròdrom particular i anomenat igualment d'*Air France*. També el de Sabadell de Ca n'Oríac (1925), de titularitat particular, encara que hem de precisar que canvià el seu emplaçament a començaments del 1933 i esdevingué aeroport; el de Manresa, anomenat camp dels Barrets[8]; el de Lleida a Els Magraners, habilitat a finals dels anys 20 per l'aeroclub de la capital de la Terra Ferma, que esdevindria camp provisional militar el 20 de juliol de 1936[9]; el de Figueres; el de la Seu d'Urgell, el de la localitat de Benavarre, una de les futures bases de la xarxa de turisme aeri als Pirineus; el de Puigcerdà, el de Bolvir, com l'anterior; el de Cardedeu i d'altres en preparació arreu del país. Hem de precisar que una part d'aquests camps no van ser emprats durant la guerra donada la seva inviabilitat per ampliar-se.

Novament CANUDAS és qui proporciona les dades dels primers aeròdroms catalans amb usos civils per aeroclubs i activitats aeronàutiques. L'autor diferencia els aeròdroms dels

campes d'aterratge. Els aeròdroms: aquells amb importants terrenys i instal·lacions; i els camps d'aterratge: aquells amb petites pistes improvisades per avions civils, amb terrenys més reduïts i ben poques instal·lacions.

Aeròdroms:

- Aeronàutica Naval: militar, habilitat com a aeroport internacional de Barcelona des del 1919 (1.000 metres de llarg x 400 d'amplada màxima). Emprat per les companyies aèries LAPE, Lufthansa (Alemanya) i les escoles civils Grup Habsburg i Progreso
- Latécoère: camp particular de la Cie. Général Aéropostale francesa en l'escala de vols de França a Sud-Amèrica
- Canudas: particular (1.000 metres de llargària x 300 d'amplada màxima). Pendent d'ampliació, base de l'empresa de treball aeri del mateix nom. Lliure d'aterratge i aixopluc per a tots els avions de turisme. Emprat per a usos militars durant la guerra

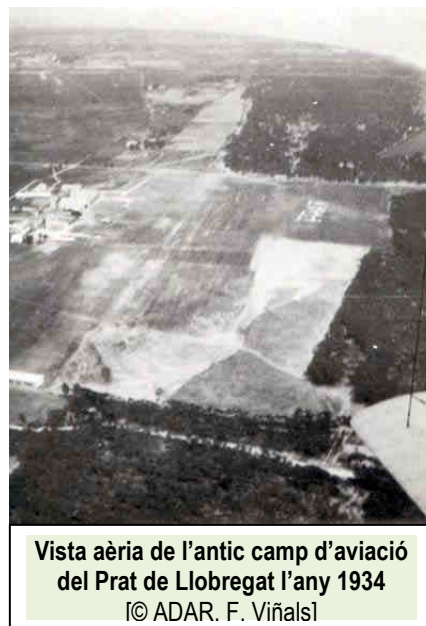
Camps d'aterratge (per ordre d'antiguitat):

- Sabadell: de Can Diviu o Ca N'Oriac, particulars. El primer era de grans dimensions, apte per a tots els avions, i estava pendent d'ampliació. El segon era de difícil ampliació i petit. L'1 d'agost de 1934 s'inaugurava el camp de Sabadell a Can Torra, finançat per l'ajuntament i cedit per l'aviació militar, que esdevingué una base important durant la guerra
- Manresa: camp dels Barrets, de reduïdes dimensions i voltat d'obstacles. Impossibile d'ampliar. No se'n coneix cap ús durant la guerra
- Lleida: Els Magraners o aeròdrom Civit, propietat de **Josep Civit**. Una línia d'alta tensió n'obstaculitzava els vols. Emprat a finals de juliol de 1936, tot i que per aquest obstacle s'habilitaren els d'Alfés, Astó o Albatàrrech
- Figueres: aeròdrom *Canudas*. Excel·lent situació, sòl i llargada (1.000 metres x 800). Se'n preveia l'ampliació. Emprat durant la guerra
- La Seu d'Urgell: camp de Benavarre, particular i base d'una línia aèria prevista per Andorra. Un dels camps per al turisme aeri als Pirineus
- Puigcerdà: a Bolvir, molt bona situació al centre de la Cerdanya i apte per avions de turisme i transport mitjà. Inaugurat el 8 de juliol de 1934
- Sitges: a Terramar al centre de l'autòdrom. Només per petits avions de turisme. No emprat a la guerra
- Cardedeu: durant la guerra es construï un aeròdrom militar entre Cardedeu i Llinars
- Girona: La Jueria, particular i per avions de turisme. No emprat a la guerra
- S'Agaró: Tenia perspectives d'ampliació. No s'emprà a la guerra
- Tàrraga: de l'Ajuntament; era habilitat com a camp de socors o emergència militar
- Amposta: camp Carvallo, propietat d'aquest pilot civil, de dimensions reduïdes. No es va emprar a la guerra^[10]

Sabadell-

Aquests camps de vol eren pistes civils per exhibicions, tot i que alguns van ser ampliat per esdevenir aeroports civils. Més endavant, en temps de guerra, alguns es van convertir en camps militars dotats amb refugis, polvorins i altres elements, constituint un important complex aeri a rereguarda. Dins aquest conjunt trobaríem el camp de Sabadell, visitat el 1932 per una comissió militar amb responsables civils i regidors municipals.

L'aeròdrom s'havia d'anomenar *Base Aèria de l'Ebre*[11] i un cop s'inicià la guerra es demanava reprendre el projecte elaborat el 1934. El dia 5 de setembre de 1936 els militars s'adreçaren a l'ajuntament sabadellenc ja que la situació estratègica de l'aeròdrom projectat feia necessari condicionar el camp d'aterratge amb la màxima urgència; el següent dia 9 s'iniciaven les obres[12]. Sabadell esdevindria amb el pas del temps un aeròdrom de primer ordre, un important centre de reparació i construcció d'avions, gràcies al trasllat dels Tallers de l'Aeronàutica Naval de Barcelona emplaçats a la fàbrica Baigual i Llonch. La importància de Sabadell anà més enllà de la construcció dels I-15 *Xatos*, atès que també serví per emplaçar-hi els avions de les patrulles de vol nocturn destinades a la defensa de Barcelona i la formació d'algunes esquadrilles.

Vista aèria de l'antic camp d'aviació
del Prat de Llobregat l'any 1934
[© ADAR. F. Viñals]

La Garriga-

També podem assenyalar que alguns camps d'aviació particulars van ser emprats al llarg de la guerra, com el de la Garriga (Vallès Oriental). Amb anterioritat el camp pertanyia a un entusiasta de l'aviació, l'argentí **Esteve Fernández**, representant de la casa Mercedes a Catalunya. Després d'adquirir els terrenys, es féu construir una petita torre de control annexa a un hangar i un model de xalet racionalista que havia d'aplicar-se a la resta de camps de vol implementats per la Generalitat. Per la seva excel·lent situació i característiques es va incloure dins la xarxa aèria catalana com aeròdrom particular però obert al turisme aeri el 1934 per ordre dels Serveis Aeronàutics de la Generalitat. Un cop avançada la guerra, es construí més al sud un camp amb noves pistes més extenses i nombrosos refugis antiaeris per a la protecció del personal de terra i els pilots militars de la 2a esquadrilla de bombarders Natatxa[13].

Aeròdroms construïts durant la guerra

Aquesta és la categoria més extensa dels aeròdroms emprats durant la guerra. Com hem assenyalat abans, a Catalunya es podien diferenciar dos tipus d'aeròdroms de campanya que corresponien a dos moments ben diferents de la contesa. En un primer període en el

qual l'aviació a Catalunya era competència de la Conselleria de Defensa de la Generalitat, s'habilitaren tot un seguit d'aeròdroms situats prop del desplegament de les columnes de milicians al front d'Aragó. Aquests aeròdroms serviren per donar suport a les accions ofensives empreses en aquell sector.

Sarinyena-

El màxim exponent d'aeròdrom d'aquest moment fou Sarinyena, una extensa esplanada prop de la població d'Albalatillo, seu de l'aviació *Ales Roges* i centre de comandament de les Milícies Antifeixistes al front d'Aragó. Allà s'hi emplaçaren soldats d'aviació amb un batalló i els avions militars i civils adaptats a la guerra, pilotats per aviadors militars i civils militaritzats per decret del govern català. Tot plegat amb la instal·lació de barracons, refugis, tendes de campanya, metralladores antiaèries, etcètera, que esdevingué un petit complex ben organitzat.

Alfés-

Al seu torn també es prepararen altres camps satèl·lit, com: Granyena, Bujaraloc, Casp, Castejón del Puente, Zaidí, Pomar de Cinca, Candasnos, Lanaja, Sèlguia, Barbastre, etcètera, per recolzar el setge a les tres capitals aragoneses. Més a la rereguarda s'habilità també amb nombroses dependències, el camp d'Alfés, com a aeròdrom d'escala entre el del Prat i Sarinyena. Aquest nou camp tindria més endavant una llarga vida operativa com a seu d'avions de caça i sobretot dels bombarders, diürns i nocturns, que s'atansaven al front d'Aragó a partir de començaments de 1937.

El camp de Sarinyena fou la base d'operacions principal de l'Aragó [© AGMA]

La Pineda-

Prop de Vila-seca també s'aprofitaren els terrenys i s'ampliaren els de l'antic aeroclub. En aquest mateix període els aeròdroms situats prop del front d'Aragó no eren, però, els únics. També hi ha un altre front encara que aparentment no tingui límits físics ni soldats lluitant a les trinxeres. Es tracta del front costaner o marítim, que ben aviat es mostraria actiu i que seria objecte de fortificació i vigilància per part de les autoritats republicanes. En aquest context s'habilitaren un seguit de camps d'aviació per al control i el patrullatge

costaner, des del delta de l'Ebre a l'Alt Empordà. Un dels primers camps construïts fou el de Vila-seca, també anomenat La Pineda, que aprofità un projecte de camp d'aviació civil anterior a la guerra. El seu terreny de vol seria utilitzat també com a camp d'escala per al trasllat dels avions de la zona catalana a la valenciana. Més endavant, i ja ben entrats al 1938, cauria en desús fruit de la seva perillositat davant un possible bombardeig aeri des del mar. Com en el cas de Sarinyena i d'altres aeròdroms d'aquest període, va comptar amb edificacions d'obra, refugis i altres elements prefabricats o aprofitats.

Reus-

Nasqué per construir una pista més extensa que quedaria enllestida ben aviat sota la supervisió dels comandaments militars. El camp d'aviació de Reus comptà amb hangars i altres elements i prengué protagonisme en detriment del primer com a base per als caces que intentaven defensar la costa tarragonina. L'aeròdrom també seria durant un temps, l'escola de formació de personal de bombarders republicans, emplaçant-hi l'escola de Polimotors. Com en el cas de Sabadell, l'aeròdrom serví per donar suport al complex constructiu de la fabricació dels Polikarpov I-15 *Xatos*, a més de la reparació d'altres aparells com els Katiuska. En definitiva, a l'aeròdrom de Reus s'emprovarien els avions sortits de fàbrica, els nous i els reparats, i s'hi estacionarien puntualment caces pertayents a la defensa costanera i patrulles de *xatos* i *mosques* destinades a la defensa del litoral, que, en alguns casos comptats aconseguirien avortar temptatives d'atacs contra Tarragona o Reus.

La Sénia-

A les comarques de Tarragona el segon aeròdrom en quant a moviment d'aparells fou sens dubte La Sénia, les dimensions del qual permetien estacionar en alguns moments esquadilles de *mosques* i fins i tot dues de bombarders Katiuska. A més, des de la Sénia aquests bombarders podien actuar contra la flota rebel mar endins, o contra els fronts d'Aragó i València, gràcies al seu gran radi d'acció.

En un document del conseller **Tarradellas** dedicat a l'activitat del govern català en els afers d'aviació d'aquells primers moments s'esmenta que "*en poc temps s'han organitzat a Catalunya nou camps d'aviació i altres de socors i avituallament l'emplaçament dels quals no és discret d'esmentar*" [14]. Entre els del front d'Aragó, que podrien ser Sarinyena, Bujaraloc o Granyena, a més dels costaners com Vila-seca, Celrà o Figueres, els camps d'escala o enllaç com Alfés, juntament amb les bases aèries situades més en l'interior, com Reus, ben be podrien sortir-nos els comptes dels 9 camps esmentats. A més, també cal afegir la millora de les instal·lacions de l'aeròdrom militar del Prat. Tot plegat es completa amb les estacions marítimes per l'amaratge dels hidroavions de l'Aeronàutica Naval, amb l'antiga base dels hidros en el moll del contradic, al Morrot i l'altra al port dels Alfacs.

Segona fase de construcció d'aeròdroms

A grans trets, aquests foren els primers aeròdroms construïts, habilitats i emprats a Catalunya en el primer període de la guerra, una xarxa de camps que responia al tipus d'aviació de que es disposa en aquells primers mesos. Els aparells emprats pels republicans a l'Aragó foren un conjunt heterogeni d'avions antiquats, molts d'ells pertanyents a l'aviació militar, l'aviació naval o la civil.

Tanmateix, hi ha un segon període en la construcció i utilització de camps d'aviació, el d'una nova xarxa que s'executà majoritàriament a partir de 1938, quan la situació als fronts perillava i calia un salt enrere de l'aviació republicana emplaçada als fronts de l'Aragó. Així, la cojuntura de la pèrdua de Terol, l'ofensiva franquista d'Alfambra i l'atac del 9 de març de 1938, provocarien la necessitat d'establir nous aeròdroms.

D'aquesta manera s'inicià la construcció de camps de campanya on operessin els caces de la *Gloriosa* el més aprop possible del front. En aquells moments els avions de preguerra del 1936 havien estat escombrats dels cels d'Aragó i Mallorca i s'havia arribat al cènit de l'aviació més moderna i avançada vinguda a Espanya. Els ràpids caces monoplans *mosca* i *messerschmitt* havien reemplaçat els antics Nieuport Ni-52, obsolets, als qui superaven en prestacions i fins i tot doblaven o triplicaven en velocitat; els vells i lents Fokker trimotors adaptats com a improvisats bombarders, s'havien substituït pels veloços bimotors Katiuska, el bombarder més ràpid en el panorama aeronàutic el 1936. I els avions de bombardeig italians i alemanys s'havien ensenyorint de tots els fronts gràcies a la seva velocitat i autonomia. La guerra penetrà a Catalunya des de l'oest, però a l'est, és a dir pel mar, ho féu amb major intensitat després que l'expedició a Mallorca fracassés, atacant ports i ciutats costaneres a dojo. Catalunya restà assetjada pels dos fronts, el de ponent i el costaner, tots dos amb aeròdroms per desplegar les unitats que s'atansaven al camp de batalla i per les integrades en la defensa de costes de la República.

A aquest canvi qualitatiu també cal sumar-hi el quantitatiu. A partir de la segona meitat de 1937 i finals d'aquell any, damunt del camp de batalla els combats aeris entre les aviacions enfrontades, foren nombrosos. Els monoplans pugnaven pel domini de l'altura, mentre *xatos* i *fiats* s'enredaren en combats acrobàtics. Sovint toparen més d'un centenar d'aparells en combats de llarga durada que finalitzaven amb avions incendiats a terra i paracaigudes estesos al cel. Als republicans els calia defensar les fronteres hidrogràfiques del país, el Segre i l'Ebre, travessades ja en alguns caps de pont, i donar una resposta a les

exigències generades per l'escalada d'armament i el poder que anava assolint l'aviació en el conjunt de la contesa. Dissortadament per als republicans, aquesta escalada d'armament mai no pogué igualar o superar l'aportada per alemanyes i italianes favorables als colpistes. En definitiva, aquesta segona xarxa de camps responia a les exigències tecnològiques dels nous avions, el seu nombre i també a l'estratègia i el caràcter defensiu desenvolupats per l'aviació republicana.

Tot plegat va suposar que des de juliol de 1936 i fins les acaballes de la guerra l'esforç i els mitjans emprats fossin nombrosos. En la planificació, habilitació i construcció d'aeròdroms a les vuit regions aèries del territori republicà hi intervingué personal enginyer, militar i civil, topògrafs i tècnics de la Secció d'Infraestructures i de la Prefectura d'Obres de l'aviació republicana, mobilitzant una quantitat important de mà d'obra civil captada prop de les poblacions on es trobava el futur aeròdrom. Les autoritats de l'aviació resolgueren amb escreix el difícil problema que presentava la irregular geografia del territori, així com les dificultats generades per la creació de nous camps i l'habilitació i ampliació d'altres terrenys adaptats a usos militars. La construcció es va dur a terme durant tota la guerra sense interrupció.

Un personatge cabdal en la construcció d'aeròdroms

Gràcies a l'experiència en l'àmbit de l'enginyeria militar aplicada a la millora i condicionament de camps d'aviació anteriors a la guerra, podem parlar d'un cap militar que esdevingué cabdal en l'organització de l'aviació a Catalunya en els inicis de la guerra: **Miguel Ramírez de Cartagena y Marcaida**. Aquest comandament que seria la mà dreta del conseller de Defensa **Sandino**, era fill d'un comandant militar d'artilleria. Havia nascut el 1892 a Ceuta i ingressà a l'Acadèmia d'Enginyers de Guadalajara el setembre de 1909. A més d'enginyer militar era pilot des de 1916. Havia participat a la guerra d'Àfrica, i el 1936 sortí al carrer el 19 de juliol per aturar paranyes a les cantonades de l'eixample barceloní a les forces revoltades de la caserna del Bruch de Barcelona, amb un destacament de soldats d'aviació. També participà activament com a vocal i tècnic de la Comissió de la Indústria de Guerra de la Generalitat. De fet, la seva implicació en els afers de la guerra resulta impressionant. El 20 de juliol per ordres del general **Aranguren** es féu càrrec de la caserna de Lepanto i del batalló de sapadors minadors núm.4, que llicencià aquell mateix dia. Al marge de ser vocal de la Comissió de la Indústria de Guerra de la Generalitat, organitzà una efímera escola de vol de la CNT i també seria un dels dissenyadors de la fortificació costera catalana i de la línia defensiva del Cinca[15].

Com a responsable dels aeròdroms, dels quals ja se n'havia encarregat el 1925, ho fou a més dels Servicios de Instrucción y Material, del 1931 al juliol de 1936. Abans de la guerra havia dut a terme obres de millora a l'aeròdrom de Tablada a Sevilla, afectat a la Comandancia Exenta de Ingenieros Aeronáuticos, amb el càrrec d'enginyer director. També realitzà els projectes per establir l'Esquadra 3 de l'aeròdrom del Prat, de desviació del Riu Sec al camp de Puig de Sabadell, o el pressupost d'instal·lació del camp de vol de Lleida. Després del frustrat cop d'Estat ocuparia el càrrec de director de les Obres dels camps del Prat i de Sabadell. Al marge de la millora i ampliació de les bases aèries existents, **Ramírez de Cartagena** havia estat també abans de la guerra la màxima autoritat en la localització, creació i preparació d'aeròdroms de socors de la regió aèria,

com donen fé els pressupostos per explanació dels camps d'Alcanyís, Beltxite i Bujaraloç, que dugué a terme com a comandant major de l'Esquadra 3 de Barcelona i enginyer de la Comandància Exempta d'Aeronàutica, el 1933[16].

Una evidència del paper desenvolupat com a responsable de les obres de construcció dels camps d'aviació republicans es conserva en el seu expedient personal, en la causa del tribunal franquista que el jutjà després de la guerra. En el document es fa esment que **Ramírez de Cartagena**,

“tanto en el Comité de Industrias de Cataluña como en la Jefatura de Obras de aviación militar trabajó intensamente construyendo numerosos aeródromos y demás obras de parecida naturaleza, así como propuso a los mandos rojos la construcción de una nueva red de Aeropuertos a la retaguardia para el caso de tener que abandonar los ya construidos ante el avance del Ejército Nacional”[17].

La trajectòria de **Ramírez de Cartagena** consigna la realització de les tasques de director d'obres a la zona catalana fins que l'abril de 1937 fou destinat al Detalle de la Jefatura de Obras de València i el 17 de juny del mateix any era detingut per les autoritats republicanes. El sumaríssim especifica que la detenció fou deguda a *“rencillas particulares con otros compañeros aviadores rojos”*. Sabem que el diputat socialista per Tarragona **Amos Ruíz Lecina**, cercava proves contra ell abans de la detenció, sense èxit. Una hipòtesi plausible fóra pensar que el cap militar va ser temptejat debades pels comandaments d'aviació del PC. Aquesta negativa fruit de la seva lleialtat apolítica a la República, afegida a l'estreta col·laboració que mantenia amb el govern català la Comissió de la Indústria de Guerra, potser van ser els detonants que van provocar el seu engarjolament injustificat i il·legal. El desembre de 1937, després de gairebé sis mesos de confinament, sortia de la presó sense que cap jutge ni representant del govern li hagués ni tant solament pres declaració[18] i era destinat al Detalle de la Jefatura de Obras de Barcelona fins el primer de gener del 1938, que tornà a València per treballar en el Detall de la Delegació de la Jefatura de Obras.

Possiblement en aquest moment de finals de 1937 i començaments de 1938 **Ramírez de Cartagena** emprengué la seva darrera tasca significativa per al govern de la República, de la qual tenim constància: la preparació d'un seguit de terrenys de vol a rereguarda. Amb tota probabilitat, l'enginyer militar que arribaria a la graduació de tinent coronel, planificà i preparà un conjunt o xarxa d'aeròdroms de campanya. L'afirmació en l'expedient de les autoritats franquistes a l'entorn de les activitats de **Ramírez de Cartagena** de proposar *“la construcción de una nueva red de Aeropuertos [sic] a la retaguardia para el caso de tener que abandonar los ya construidos ante el avance del Ejército Nacional”*, ens fa pensar en els aeròdroms que es construïrien en poc temps en terres lleidatanes i tarragonines. Tanmateix, aquesta línia també pot convergir en una altra, la corresponent als primers aeròdroms de campanya construïts sota la influència d'assessors i tècnics soviètics a la zona centre de la República. La dependència del material soviètic a primera línia del front i la influència del personal assessor d'aquestes unitats, va comportar que a Catalunya s'implementessin durant la segona meitat de 1937, un seguit d'aeròdroms militars prop del front amb unes característiques i trets específics, diferents als ideats per

Ramírez de Cartagena i la Conselleria de Defensa el 1936, i similars als situats aquell mateix any en els fronts del centre de la península.

Els aeròdroms de campanya de 1938

Per bé que al llarg de les batalles desencadenades pels republicans a l'entorn de Belxite (agost de 1937) i Saragossa (octubre de 1937) s'utilitzaren camps com els de Lleida (Alfés), Balaguer (La Plana del Corb) o Reus, a més dels aragonesos de Sarinyena, Castejón del Puente, Pomar o Zaidí, el moment en el qual es desplegaren la major part d'aeròdroms catalans de campanya fou a partir de 1938.

Un document de la primavera de 1938^[19] ens presenta aquests aeròdroms a disposició de l'aviació republicana dins la 3a Regió que pertanyia a Catalunya. Hi trobem cinc sectors amb un total de 40 camps, entre permanents, eventuais, semipermanents i de socors:

- o Sector 1: Celrà, Figueres nord, Vidreres, Vilajuïga (Garriguella), Esponellà, Puigcerdà, Llagostera, Verges (Torroella de Montgrí), Figueres sud, Tortellà i Olot (Les Preses)
- o Sector 2: Sabadell, Vic, Castellar, Cardedéu, la Garriga, Manresa, Vilatorra, Tona, Montmeló (Montornès), Manlleu i Santpedor
- o Sector 3: Monjos, Sant Pere (Sabanell), Igualada (Òdena), Bellpuig, Tàrraga, Cervera (L'Aranyó), Lleida (Alfés) i Vilafranca (Pacs)
- o Sector 4: Reus, Valls, Vendrell (Santa Oliva), Salou (La Pineda o Vila-seca), Pla de Santa Maria i Vilallonga (La Pista)
- o Sector 5: Base Aeronaval, aeròdrom del Prat, aeròdrom de Canudas i Air France

Tres d'aquests aeròdroms estaven encara en fase de construcció en aquell període, Santpedor, Pacs del Penedès i Vilallonga, aquests dos últims, serien emprats durant la segona meitat de 1938 i Santpedor al final de la guerra. Fóra bo assenyalar de tota manera que el conjunt total de camps d'aviació construïts va ser bastant heterogeni i que, per

aquest principal motiu els objectius, les planificacions i els resultats finals van resultar diversos, malgrat que la metodologia emprada esdevindria similar en tots ells[20].

Cóm funcionava un aeròdrom de campanya?

Elecció de la ubicació

Un aeròdrom de campanya republicà de 1938 era una instal·lació militar amb uns serveis bàsics variables segons la categoria del camp, la finalitat del qual era la màxima eficàcia estratègica amb els mínims recursos[21]. L'aeròdrom de campanya de 1938 emprat pels avions de la República acostumava a ser una gran extensió de terreny sobre la qual se disposaven una o diverses pistes sense asfaltar per a l'aterratge o l'enlairament, situades en funció dels vents dominants. Era una gran pista de sòl piconat, fàcilment reparable si resultava bombardejada i prou soferda com per suportar les adversitats meteorològiques. També eren soferds els avions soviètics que els haurien d'emprar en condicions no sempre fàcils degut als sòls pedregosos, els terrenys desnivellats, els obstacles prop dels límits del camp, etcètera. Administrativament, aquesta gran superfície estava supervisada i controlada per una edificació propera al camp, sovint era un mas que restava ocupat per un destacament de soldats de tropa d'aviació que s'encarregava de la vigilància de l'aeròdrom i dels avions. Aquest personal de tropa era fix, és a dir, romania sempre a l'aeròdrom, a diferència del personal especialitzat de l'esquadrilla d'avions, format per un "circ ambulat", una caravana itinerant d'homes i vehicles.

Però anem a pams. Abans que això fos possible l'Estat Major republicà estudiava amb deteniment un indret, el supervisava i el reconeixia visualment. En cas que el trobés apte per a emprar-lo com aeròdrom, avisava a les autoritats civils implicades, és a dir, l'ajuntament, comunicant que l'aviació, concretament el Servei d'Infraestructures o la Prefectura d'Obres, ocuparia els terrenys, i es demanava la cooperació local per a la mobilització d'aquells ciutadans que encara no haguessin estat cridats a files.

Obrers

Aquests iniciarien les tasques de construcció del camp unes poques hores després que s'hagués comunicat als petits propietaris que havien d'abandonar les seves terres. Homes encara massa joves o ja massa vells per anar a la guerra, pertanyents a les poblacions dels voltants, amb l'ajut de carros i cavalleries, s'encarregarien, per un preu de 10 pessetes diàries, de l'arrencament dels conreus que hi hagués damunt la superfície del futur camp d'aviació, del seu nivellament i de l'extracció de sèquies, recs o de tots aquells elements que obstaculitzessin el rodament dels avions.

Centenars d'individus a les ordres dels capatassos, i aquests a les dels enginyers civils o militars, hi treballarien durant setmanes, de vegades amb maquinària, per be que majoritàriament amb pics, pales i aixades. Estris que amb tota seguretat eren d'Obres Públiques i havien estat incautades per l'exèrcit. Hem localitzat "maçonadores" de la Maquinista Terrestre i Marítima, piconadores amb motor d'explosió i altres enginys destinats a explicar la superfície del camp.

Refugis

Més endavant es preparaven els elements defensius, tot aplicant l'enginyeria civil en el subsòl. Eren els refugis antiaeris. Un de gran, amb cabuda per a més de 100 persones, amb dos accessos oposats, es construïa a prop o a tocar de la caserna que controlava l'aeròdrom. Acostumava a ser una estructura excavada en galeria de mina amb voltes de maó i reforç de ciment, amb dues rampes descendents o esglaonades que conduïen a unes escales situades a 90° per evitar els efectes de l'ona expansiva. A uns 8-10 metres de fondària s'hi emplaçava un espai central que disposava de petites sortides o pous de ventilació verticals. L'estructura del refugi estaria ideada per resistir els impactes de les bombes de gran tamany. També s'aixecarien, al llarg del perímetre del camp, els refugis elementals, només aptes per protegir-se de la metralla o de les bales. Altres elements defensius menys eficaços serien les rases, situades prop dels avions i a tocar de les pistes, de fet, als marges de l'extensa pista, i si era possible, ocultats sota els arbres, s'hi estacionaven prou allunyats entre ells, els avions.

A les obres dels refugis també hi participava mà d'obra sota supervisió de personal especialitzat. El darrer element defensiu del camp no era altra que una patrulla de tres avions de l'esquadrilla en constant alerta.

Refugi antiaeri de l'aeròdrom de Vila-seca, també anomenat La Pineda. Nombroses estructures i elements dels camps d'aviació de Tarragona emprats durant la guerra per la defensa del territori es troben en condicions precàries i mal conservats. Camps com el de Vila-seca, Valls o Pla de Santa Maria mantenen encara alguns elements defensius remarcables
[© Jordi Pérez].

Demés elements

Les construccions d'obra s'ampliaven amb una caseta de comandament que seria el centre neuràlgic i de direcció del moviment dels avions. Aquesta construcció acostumava a ser una petita barraca d'obra, de vegades amb sostre d'uralita o teules, molt simple i austera, molt sovint pintada i camuflada. Havia de passar desapercebuda, com qualsevol altre element constructiu de l'aeròdrom, perquè si resultava malmesa podia provocar el col·lapse en l'organització de la unitat.

Des d'allà es dirigia l'esquadrilla o esquadriilles, amb un cap de l'Estat Major que supervisava el funcionament de tota la unitat i un cronometrador o informador que registrava el moviment dels avions: enlairaments i retorns del front, vols de prova

d'avions, entrenament de pilots, etcètera. Una taula amb un parell de cadires, un telèfon i uns mapes eren els elements habituals en aquest espai. En ell el cap de l'esquadrilla dels avions es reunia amb el cap de l'Estat Major, un tinent o un capità, antic veterà de la guerra, que informava els pilots de la missió que calia acomplir i que havia rebut per telèfon de la superioritat: sortida al front per protegir les línies, per atacar o metrallar posicions, per escorta de bombarders (si és tractava d'una unitat de caces), trasllat a un altre aeròdrom, etcètera.

Les obres del camp es completaven amb altres elements, com podien ser les guixetes o el cos de guàrdia d'accés al camp. De vegades, en els camps de bombarders, s'hi feien igualment polvorins. També podien ampliar-se les dependències per als soldats de guàrdia, fent cuines, dutxes, rentadors i, fins i tot, dormitoris.

Allotjament del personal

Hem d'assenyalar que el mas o residència emprada com a caserna per als soldats no seria la única edificació ocupada per l'aviació. Així, quan es preparava l'arribada d'una esquadrilla en vol procedent d'un altre aeròdrom, calia que el cap de l'Estat Major organitzés tot el dispositiu per atendre els avions i els pilots, a més del lloc on hauria de residir la resta del personal de terra. Els pilots necessitarien allotjament, mai molt proper però tampoc massa allunyat del camp. Excepte la patrulla d'alerta, els pilots haurien d'emprar transport veloç per traslladar-se del lloc de residència al camp i allà passar-hi tot el dia fins a la foscor. Un cop al camp, es faria necessari l'arribada el més ràpid possible als avions que estarien llestos per envolar-se gràcies als mecànics i als armers, però disseminats en una extensa superfície. Per això, els pilots disposaven de potents cotxes, alguns prou luxosos: *plymouths*, *chevrolets* o *fords* camuflats de verd i marró, que superaven amb escreix els 150 quilòmetres per hora.

Tren rodat

També cal allotjar el personal itinerant que donava el suport tècnic als avions: mecànics, armers, conductors dels vehicles d'arrencament dels avions, intendència, sanitaris, l'especialista en guerra química, el plegador de paracaigudes (paratxutista), el personal de cuina i les dones encarregades de tasques domèstiques. Tot plegat, amb els seus corresponents vehicles: l'òmnibus per als mecànics, armers i ajudants llurs; l'ambulància pels sanitaris, metge i practicants; les camionetes d'arrencada dels avions dels xofers caporals conductors; els camions cisterna de benzina i aigua, el camió taller, etcètera, fins i tot el motorista d'enllaç. La terminologia de l'època dona un nom a aquesta corrua de personal que va allà on ha d'aterrar una esquadrilla d'avions: "El tren rodat".

Això comporta l'ocupació de nombroses edificacions, igualment allunyades de l'aeròdrom, com masies o cases nobles en petits nuclis poblacionals, per a l'allotjament de tot aquest personal. Però també calien magatzems per dipositar materials, peces i eines, que sovint se situaven en esglésies, tallers mecànics per als vehicles, recanvis, queviures, etcètera. Aquest desplegament intensificaria la relació entre els habitants i els militars d'aviació.

La utilització d'un aeròdrom amb tots aquests complements que sovint superaven els 100 individus, implicà l'establiment d'una normativa de funcionament, per tal d'assolir la major eficiència operativa. Així, es comptà amb nombroses disposicions i instruccions, sorgides d'ordres circulars, que havien d'acomplir els responsables de l'aviació, tant els dels sectors aeris, camps de capçalera o els dels mateixos aeròdroms. Es féu necessari conèixer l'escala jeràrquica, el funcionament, la vigilància, el desplegament de la unitat i tota la dotació per cobrir les necessitats dels avions; saber les atribucions dels encarregats d'Intendència o els de l'Estat Major, així com les competències i les obligacions que s'esqueien per aconseguir que un aeròdrom funcionés a ple rendiment en el moment en el qual hi aterrava l'esquadrilla.

Aeròdroms per la defensa del territori

A la primavera del 1938, amenaçades les fronteres hidrogràfiques de Catalunya, (rius Segre i Ebre) i perduts nombrosos camps aragonesos i lleidatans en molt poc temps, els aeròdroms catalans més endinsats en el propi territori foren emprats per part de les minvades unitats aèries republicanes en el decurs negatiu de les operacions militars que conduïren a la derrota el febrer de 1939. En aquest sentit, les dades aportades per l'historiador SERGEI ABROSOV extretes de les fonts soviètiques són demolidores. Durant l'ofensiva franquista del 9 de març de 1938 i fins a primers d'abril, és a dir en menys d'un mes, l'aviació republicana arribaria a perdre fins a 22 aeròdroms establerts principalment a l'Aragó[22].

Pel que fa als seus usos, des de la primavera de 1938 al nord del territori republicà, els camps d'aviació propers a França foren emprats per als bombarders de llarga distància, els tupolev SB-2 *katiushkes* (Figueres, Celrà, fins i tot Banyoles); en els camps de la Catalunya central s'hi estacionaren els bombarders mitjans *natatxes* i *grummans* (Vic, Sant Julià de Vilatorrada, Cardedéu o la Garriga); i els més propers a les fronteres de l'Ebre i el Segre van ser la destinació dels caces *xatos* i *mosques* (Valls, Pla de Santa Maria, Santa Oliva, Reus, Els Monjos, Sabanell). Tots ells van tenir diversos usos i finalitats i en ells s'hi va desplegar el personal més especialitzat de tota la guerra: personal aeri amb tripulacions formades per: pilots, observadors i metralladors bombarders; personal terrestre auxiliar, com mecànics i ajudants mecànics; armers i ajudants; els conductors dels vehicles d'arrencament dels avions i dels camions cisterna, ambulàncies, etcètera. A més del personal del "tren rodat" que hem assenyalat més amunt, també s'hi trobaren nombrosos especialistes situats en bases secundàries endinsades a la rereguarda, des d'enginyers aeronàutics, tot passant per interpretadors-fotògrafs, informadors en meteorologia i observadors vigies, radiotelegrafistes, metal·lògrafs, caps de tallers, mecànics muntadors, especialistes en instruments d'abord i en aeromotors, etcètera.

La construcció d'aquests aeròdroms més tardans es diferenciava dels planificats per la Generalitat el 1936 per la seva austeritat. En alguns casos entraren en funcionament quan encara no havien finalitzat les obres de construcció d'una pista o quan tot just es començaven a construir els refugis antiaeris. Les pistes d'aterratge i els elements defensius que hem esmentat són els seus trets significatius. En definitiva, foren l'antitesi dels grans aeròdroms o bases desplegades amb nombrós personal i construccions el 1936

a Catalunya. Aquests nous camps són una evidència de l'aparició en territori català d'avions, pilots i, sobretot d'assessors de la URSS, que aplicaven les seves teories de dispersió i camuflament.

Refugis antiaeris a Valls i Pla de Santa Maria, dos dels aeròdroms de l'Alt Camp més emprats pels caces republicans des de la primavera de 1938 fins al gener de 1939. Valls fou la seu on s'establí la plana major de totes les unitats de caces, mentre que Pla de Santa Maria mantingué una activitat fervorosa i esdevingué base permanent de diverses esquadilles de Mosques [© D. Íñiguez]

Com ja hem comentat, una bona part dels terrenys de vol on es desplegaven aquests homes, contràriament als aeròdroms construïts al principi de la guerra, van ser realitzats amb la pretensió d'assolir el màxim camuflatge i ocultació; disposaven de poques edificacions i comptaven amb un conjunt de refugis antiaeris per protegir el personal. A més, van ser classificats en: permanents, semipermanents, eventuais i de socors. Una altra diferència respecte als aeròdroms inicials rau en les defenses antiaèries, gairebé inexistent en aquests nous camps de 1937-1938, per bé que els primers amb prou feines comptaven amb l'emplaçament d'algunes metralladores de petit calibre.

La proliferació i concentració d'aeròdroms habilitats el 1938 ens indica el caire defensiu de l'aviació republicana, la *Gloriosa*, molt més reduïda de mitjans que la de l'enemic, sempre supeditada als enviaments des de la URSS i sotmesa a les intermitències en les arribades de material per reposar efectius, materials i recanvis.

Durant el període final de la guerra molts dels aeròdroms que havien format part de la xarxa en el territori català van ser emprats en una constant reculada cap a la frontera, primer d'Oest a Est i, més endavant de Sud a Nord, sempre sota l'amenaça constant de ser colpits en els seus propis camps de vol per l'aviació enemiga. A més que aquesta, formada per l'aviació legionària italiana, la Legió Còndor alemanya i l'aviació nacional, aprofitava els aeròdroms deixats per la *Gloriosa*, com en el cas de La Sénia o Alfés l'abril de 1938, Valls, Santa Oliva, Sabadell o El Prat el gener de 1939. Hem de precisar que des de l'abril de 1938 fins al darrer dia el 5 de febrer de 1939, els atacs aeris contra els aeròdroms republicans van ser una constant que alterà el normal funcionament de les

unitats republicanes. Els danys humans i materials foren importants, tot i que el veritable daltabaix era operatiu, donat que calia reparar amb immediatesa els danys, tancar els esvorancs provocats per les bombes, o haver de traslladar-se definitivament a un altre aeròdrom pel perill a rebre nous atacs aeris.

L'assessorament soviètic

Per acabar hem de remarcar la influència dels tècnics i assessors militars soviètics en quant a la preparació i construcció dels aeròdroms de campanya d'aquest darrer període. En aquest sentit, els procediments en la construcció dels aeròdroms així com l'aplicació del programa constructiu a Catalunya el 1938 podrien tenir el segell d'un dels principals assessors soviètics encarregat de tasques logístiques i, de manera específica, de la planificació i habilitació dels aeròdroms per als avions republicans. Es tracta del coronel **Selig Joffe**, arribat a Espanya en el mateix moment que ho feia el màxim responsable soviètic del cos expedicionari, **Jakob Smuschkewitsch**, àlies, "general Douglas". **Joffe** esdevindria cap dels serveis de l'aviació republicana: *"El coronel Selig Joffe llegó a España junto con Jakob Smuschkewitsch. Fue jefe de los servicios técnicos de la aviación republicana"*. D'origen jueu i nascut a Rússia el 1902, havia estat voluntari a la guerra civil del seu país i, *"durante la Guerra Civil española fue íntimo colaborador del general Douglas. Construyó más de cincuenta nuevos aeródromos militares, creó numerosas fábricas de montaje para aviones soviéticos, instruyó al personal de tierra y supervisó la infraestructura técnica necesaria para mantener en estado operativo a centenares de aviones"*^[23]. Tasca, doncs, gens menyspreable la realitzada per **Joffe**, arribat amb la primera tongada de tècnics soviètics. La feina d'aquest expert serví entre d'altres qüestions, per proporcionar els aeròdroms adequats als avions moderns d'origen soviètic que sobrevolaren els cels espanyols, primer a la zona del front de Madrid a finals de 1936 i inicis de 1937 i més endavant a d'altres indrets del territori republicà. Uns mesos més tard de l'abandonament del darrer aeròdrom català el febrer de 1939 que assenyala la fi de la guerra aèria a Catalunya, els voluntaris soviètics que havien lluitat a Espanya es trobaven desplaçats a Mongòlia per lluitar contra els japonesos, emprant una xarxa de camps austers similars als de la guerra d'Espanya, molt propers entre ells i aptes per donar suport a les forces terrestres i combatre els avions japonesos. Fins allà, la URSS també hi desplaçaria, a més dels veterans pilots, al general **Douglas**.

Finalment, volem dir que els aeròdroms militars construïts a Catalunya durant la guerra ens remeten als combats i les accions aèries que es van viure damunt el territori i ens ajuden a comprendre el desenllaç de l'enfrontament al camp de batalla i també a la rereguarda. Avui dia, esdevenen espais o llocs històrics tangibles que evoquen un complex desplegament de personal especialitzat que va lluitar fins els darrers moments abans de caure el territori a mans de les forces feixistes. Tots aquests camps palesen, doncs, a més del propi marc de la guerra aèria i l'evolució en la contesa, el context dels fronts de guerra, el del camp de batalla i el del front domèstic, en tant que foren els enclavaments des d'on es va intentar defensar el país.

NOTES

[1] L'autor SALAS LARRAZÁBAL ha estudiat durant més de quatre dècades l'aviació durant la Guerra d'Espanya, i assenyala que "el número de aeródromos habilitados pasó de 400, excediendo del centenar los de cada una de las Regiones 1ª y 2ª, distribuyéndose los 200 restantes entre las otras Regiones Aéreas". SALAS LARRAZÁBAL, JESÚS. *Guerra Aérea. 1936/1939*. III. Madrid: AENA, 2001, p. 68.

[2] Decret del 16 de maig de 1937, *Gaceta de la República* [= GR] núm. 134, en el que s'unificaven l'aviació militar i la naval. Restava d'aquesta manera constituïda com a arma autònoma diferenciada de l'Exèrcit i la Marina republicanes. Aquest estatus fou reclamat també per algunes veus de l'aviació contrària però sense ser escoltades. Amb aquesta decisió el govern republicà reconeixia la importància de l'aviació, la qual estava essent cabdal per aconseguir la victòria militar.

[3] El primer referent bibliogràfic important va ser l'estudi sobre el camp d'aviació de Celrà: ROSSELL FERRER, ARTEMI. *El camp d'aviació de Celrà*. Celrà: Ajuntament, 1997. Més endavant van sorgir estudis patrimonials que també intentaven presentar la vida operativa dels aeròdroms, com: ÍÑIGUEZ, DAVID. *El Vesper de la Gloriosa. L'aviació republicana*. Calafell: Llibres de Matrícula, 2002; ERRA I GIL, MARTÍ; MIQUEL ERRA I GALOCH. *Els camps d'aviació d'Osona durant la Guerra Civil*. Calldetenes: Club Excursionista, 2007; GESALÍ BARRERA, DAVID. *L'aeròdrom 329. Montornès del Vallès i l'aeronàutica en la Guerra Civil espanyola* (Premi Montornès de Recerca Històrica). Barcelona: Abadia de Montserrat, 2008. També del mateix autor: *L'aeròdrom 317*. Cassà de la Selva: Arxiu Municipal, 2008. GESALÍ, DAVID; DAVID ÍÑIGUEZ. *Aviació i Guerra Civil a la Garriga (1933-1946). El camp d'aviació civil, l'aeròdrom militar i el final de la guerra*. La Garriga: Ajuntament, 2009. El darrer estudi important és: ARNABAT

MATA, RAMON; FRANCESC XAVIER HERNÁNDEZ CARDONA (Ed.). *Estratègies de recerca i transferència del coneixement històric-arqueològic. El cas de l'aviació republicana (1938-1939)*. Calafell: Llibres de Matrícula, 2011 (Camp de Mart; 4).

[4] L'Enciclopèdia. <<http://www.enciclopedia.cat/>>. Consulta de 2 d'agost de 2012.

[5] Un referent per conèixer els camps d'aviació anteriors a la guerra és el *Atlas de Aeródromos de España*. (Madrid: AENA, 1986), reedició de la 1a edició del 1934.

[6] FERRER, J. "La República del Aire". *Levante* (13 d'agost de 2006). Entre aquests quatre camps, 8 es trobaven a Alacant, 10 a Castelló i 16 a València. Dos dels camps importants i bases permanents foren els de La Senyera (a Xiva) i Manises, prop de la capital del Túria.

[7] CANUDAS, JOSEP. *Història de l'aviació catalana (1908-1936)*. Barcelona: La Magrana, 1983.

[8] Pel que fa a Sabadell: FERNÁNDEZ GARCÍA, JOSÉ.; LUIS UTRILLA NAVARRO. *Historia del aeropuerto de Sabadell. Historia de los aeropuertos españoles*. Madrid: AENA, 2005. El de Manresa va ser emprat per que hi aterrés el pilot Canudas el 1926. CANUDAS. *Història...*, p.138-139.

[9] Per conèixer la situació del camp d'aviació emplaçat a la barriada dels Magraners: HUGUET, MARIA LLUÏSA; JOAN RAMON SEGURA. *Itineraris pel front del Segre*. Lleida: Pagès, 2005, p. 164. Un testimoni de l'aviació republicana, el pilot Maluquer dona referències d'aquest camp: "Gigó, secretari de l'Aeroclub de Lleida, era de Falcíots i pilot de vol sense motor. Intervingué els primers dies en l'organització del camp provisional d'aviació de Lleida conegut pels Magraners. Les primeres instruccions les donà Canudas, que juntament amb Camarasa comparegueren al camp amb una Caudron Luciolle el 20 de juliol". MALUQUER WAHL, JOAN J. *L'aviació de Catalunya els primers mesos de la Guerra Civil*. Barcelona: Pòrtic, 1978,

p. 112.

[10] En aquest període anterior a la guerra estaven en preparació un seguit de camps a: Tarragona, Blanes, Manresa, Tremp o Calella. CANUDAS. *Història...*, p. 219-220.

[11] RECASENS, J. *Catalunya i l'aviació*. Setembre de 1986 (Inèdit)

[12] FERNÁNDEZ-ÚTRILLA. *Historia...*, p. 49-50.

[13] Per conèixer la història de l'aeròdrom: GESALÍ-ÍÑIGUEZ. *Aviació...*

[14] Arxiu Macià-Tarradellas [= AMT], "L'obra de la Comissió de la Indústria de Guerra". Capítol V. El material d'aviació, p.100.

[15] Arxiu Històric de l'Exèrcit de l'Aire [= AHEA], Expedient P-93.772.

[16] AHEA, Expedient P-93.772.

[17] AHEA, Expedient P-93.772.

[18] Hem trobat en un document militar republicà de la Subsecretaria de Aviació signat el 4 de desembre de 1937, la destinació que ocupava **Miguel Ramírez de Cartagena**. En concret, la seva situació era "a disposición de la Subsecretaría", sense cap altre càrrec, coincidint amb el seu empresonament. AHEA, Expedient A-9144. "Arma de Aviación. Sección de Personal. Subsecretaría. Relación nominal de Jefes y Oficiales de este arma que dependen de la Subsecretaría de Aviación, con expresión de los destinos que ocupan. 4 de diciembre de 1937".

[19] Arxiu General Militar d'Àvila [= AGMAV], C. 2218, cp.2, D.6/4.

[20] Per conèixer el procediment constructiu d'un aeròdrom d'aquest tipus vegeu: ÍÑIGUEZ. *El Vesper...*

[21] GESALÍ. *L'aeròdrom 329...*, p. 26.

[22] ABROSOV, SERGEI. V *Nebe Ispanii, 1935-1939*. Moscú: s.e., 2003.

[23] LUSTIGUER, ARNO. *¡Shalom libertad! Judíos en la Guerra Civil española*. Madrid: Flor del Viento, 2001 (Viento Terral; 27), p. 128.

EL PERSONATGE:

Fèlix Prats Pruns Militar col·leccionista de medalles i condecoracions (1774-1834)

[27/4/10+2]

Alfredo Redondo Penas
Historiador i arxiver
alfredoredondo@ozu.es

Un dels militars que durant la seva llarga carrera obtingué més medalles i condecoracions, ha estat **Fèlix Prats Pruns**, que destacà per la seva habilitat al camp de batalla. El seu expedient consta d'un total de 24 fulls a doble cara, distribuïts entre la seva partida de baptisme, la de matrimoni i els diferents cossos en els quals va servir; finalment, la partida de defunció, datada el 18 de setembre de 1834 a la seu de Capitania General de l'Exèrcit del Principat de Catalunya.

Era fill de **Felip Prats**, ciutadà honrat de Barcelona i cònsol del Reial Tribunal de la Llotja del Mar, i de **Francesca Pruns**, fou batejat el 10 de febrer de 1774, a Barcelona. Entrà a l'exèrcit el 6 de juny de 1792, amb 18 anys, ja amb el càrrec de capità, en el marc de la Guerra Gran. Casà els 22 anys, essent capità del batalló d'infanteria lleugera de Catalunya, i ho féu amb **Maria del Carmen de**

Miralles de Sor, filla de **Joan Anton de Miralles Febrer** i **Maria Engràcia de Sor**. El sogre era tinent del regiment d'infanteria d'Àfrica i regidor perpetu de Barcelona. Li havia estat concedit privilegi de Noblesa (R.O. de 28-11-1789), com consta als fulls notariais de **Fèlix Prats Santos**, baró de Serrahí, senyor de Canalda, escrivà principal i de govern de la Reial Audiència, que ens imaginem parent molt proper.

Fèlix Prats Pruns detentà el càrrec de capità durant 11 anys, fins que fou promocionat a sergent major el juny de 1803. Posteriorment, ho fou a graduat de tinent coronel (febrer de 1808), graduat de coronel (desembre de 1808), comandant (febrer de 1809), coronel (gener de 1810) i finalment brigadier (8 de febrer de 1811). Serví durant un total de 44 anys, onze mesos i onze dies, prenent part en diverses campanyes.

Cossos on va servir (R.O. de 26-11-1814)		
Càrrec	Cos	Duració
Capità	Voluntaris de Tarragona	11 anys, 1 dia
Sergent major fins a coronel	Regiment de Voluntaris 1r de Barcelona	3 anys, 11 mesos, 14 dies
Sergent major fins a coronel	Divisió auxiliar del marquès de la Romana	1 any, 4 mesos, 18 dies
Sergent major fins a coronel	Diverses destinacions accidentals	2 anys, 3 mesos, 19 dies
Brigadier	Divisió auxiliar del marquès de la Romana	7 mesos, 32 dies
Coronel	Regiment d'Infanteria lleugera 2n de Catalunya	4 anys
Coronel	Batalló 1r de Catalunya	3 mesos
Brigadier	Batalló 1r de Catalunya	15 anys

El seu bateig de foc fou el 17 d'abril de 1793, durant la Guerra Gran, quan prengué part a l'atac a la vila d'Arlés i presa del pont de Sanet. Seguidament estigué present a la batalla de Masdeu, la presa de Puig d'Orella, l'atac al castell de Banyuls, i Puig de la Calma. Per totes aquestes accions fou distingit pel seu valor i execució en l'atac dels retrinxeraments, de manera que es féu creditor de les mercès de sa majestat i, com a tal, fou proposat per al grau de tinent coronel, entre els més benemèrits de la seva classe.

El 1801 era a la campanya de Portugal, participant en el setge i rendició de Campo Mayor, fent front als enemics la tarda que sortiren d'aquesta plaça amb intenció de destruir els treballs de les bateries de l'exèrcit assetjant.

També va estar al nord d'Alemania i a Dinamarca, en la divisió auxiliar manada pel marquès de **La Romana**, que passà per França el 21 de maig de 1807. El rumb dels esdeveniments marcaren la decisió de **La Romana** de retornar a Espanya, amb l'ajut

anglès, amb la major part de la seva divisió. **Prats** va poder desembarcar a Santander el 9 d'octubre de 1808 i entrar de ple a la guerra del Francès.

Així, el mateix 1808, es trobà a la retirada de Bilbao i accions de San Cristobal, Lugo, Tamames, entrada a Alba, Medina del Camp i retirada d'Alba a l'any següent. Aquell 1809 tenia sota les seves ordres la columna de vanguardia de la 1ª divisió. El 5 de juliol de 1810, estava a la retirada de Xerés dels Cavallers, i el 1811, als camps de Badajoç, on fou ferit. El juliol d'aquest any passà a servir al 2n. Exèrcit, al costat del mariscal **José O'Donnell**, fins a finals de 1812, fent la campanya de la província de Conca i de l'Aragó després de la rendició de València, i posteriorment participà a l'acció de les muntanyes de Janapuel i Jalance, el 12 de juliol. El 1813 manava dues brigades de l'exèrcit de reserva d'Andalucía. A mitjan juliol se trobà en el bloqueig de Pamplona i en la sortida que va fer l'enemic el dia 13, dirigint part de les tropes lleugeres que van rebutjar-lo. També va participar a la batalla de Soransen,

del 27 al 30 de juliol, mentre se retirava batent l'exèrcit enemic, i a la de Zana, el 10 de novembre, com a sotsinspector a les immediates ordres del general en cap.

Acabada la guerra contra la França napoleònica, el 1817, fou nomenat cap de la brigada de la divisió territorial de l'Exèrcit de València, d'acord amb el Reglament de 18 de juny de 1816. El 1819 fou destinat a la plaça major de l'Exèrcit de Catalunya, a Barcelona, amb sou de 30.000 rals, fins el 1823, que fou designat pel baró d'**Eroles** per passar a Reus a l'entrega de les armes, banderes, caixes dels fons i demés efectes corresponents als cossos de l'Exèrcit constitucional que composava la guarnició de Tarragona. Allí estigué en qualitat de comandant d'armes fins el 1824, en que fou destinat a Tortosa per supervisar l'embarcament dels batallons 5è i 11è cap a Cartagena. Tornà com a comandant d'armes de Reus i hagué de sufocar alguns aldarulls al Priorat.

L'any 1826 fou novament destinat a la caserna de Catalunya, aquest cop amb sou de 24.000 rals, 6.000 menys que la vegada anterior. Ja el 1827 fou nomenat ajudant general de l'Exèrcit d'operacions del Principat de Catalunya, on desenvolupà funcions "*hasta su extinción en el mes de diciembre del propio año de 1827...*" (**AGMS, Secció 1a, llig. P-2731, f. 3**).

Condecoracions

Per reial ordre de 23 de març de 1809 li va ser concedida l'estrella d'argent per la seva participació a l'expedició del marquès de **La Romana** (**BUENO [2000]**). A la medalla consta el lema: "*La Patria ha sido mi Norte*".

Per reial ordre de 9 de gener de 1810, sa majestat li va concedir un escut de distinció amb el lema "*Venció en Tamames*", i així mateix, en virtut de la de 28 de desembre de 1814, el distintiu de la Creu concedida als Exèrcits de reserva d'Andalucia, per haver-se trobat a la campanya de 1813 i batalla d'Albuera (**SAÑUDO-GUERRERO-VELA [2006]**). Per reial resolució de primer de maig de 1815, li fou concedida la Creu de condecoració.

Aquell mateix any fou fet Cavaller de la Reial i Militar Orde de San Hermenegild (reial cèdula de 28 de desembre). També gaudí de les condecoracions concedides al 2n i 3r Exèrcit per reial ordre de 13 de maig de 1815, de la de l'Exèrcit de l'Esquerra i per la batalla de Medina de Camp (reial ordre de 2 de juliol).

Amb posterioritat, les condecoracions van tenir continuïtat. El 1817 rebé la medalla de Cavaller de 1ª classe de la reial i militar orde de San Ferrán (reial cèdula d'11 de juny de 1817) i el 1819, la Creu de 3ª classe de la mateixa orde (reial cèdula de 20 d'abril de 1819).

Creu de Distinció de l'Exèrcit de Reserva d'Andalucia

(Font: <http://www.1808-1814.org/frames/framcond.html>)

Creu de Distinció del 2n Exèrcit

(Font: <http://www.1808-1814.org/frames/framcond.html>)

Cruz de Distinción del 3r Ejército

(Font: <http://www.1808-1814.org/frames/framcond.html>)

El brigadier **Fèlix Prats Pruns** moria a Barcelona la matinada del 12 de setembre de 1834, segons consta en el full destinat al secretari d'Estat i de Despaig de la Guerra (**AGMS, Secció 1a, llig. P-2731, f. 6**)

Fons i Bibliografia

AGMS = Arxiu General Militar de Segòvia, *Sección 1ª*. Lligall P-2731 (Expedient personal).

BUENO [2000]
BUENO CARRERA, JOSÉ MARÍA. *La expedición española a Dinamarca (1807-1808)*. Madrid: Aqualarga, 2000.

COSTA [1990]
COSTA, MIQUEL. *El marquès de la Romana. L'expedició a Dinamarca (1807-1808)*. Mallorca: El Tall, 1990.

SAÑUDO-GUERRERO-VELA [2006]

SAÑUDO BAYÓN, JUAN JOSÉ; JOSÉ MANUEL GUERRERO ACOSTA; FRANCISCO VELA SANTIAGO. *La Albuera 1811. ¡Glorioso campo de sufrimiento!*. Madrid: Almena, 2006 (Guerreros y Batallas; 30).

RECENSIONS:

[Nombre de notes / Nombre de centres documentals consultats / Nombre de bibliografia citada
(+ hemeroteca) + acceptable, ++ bó, +++ excel·lent, ++++ extraordinari]

HANSON, VÍCTOR DAVIES. *El arte de la guerra en el mundo antiguo*. Tr. de Sílvia Furió. Barcelona: Crítica, 2012, 348 p.

“**Victor Davis Hanson** és *Martin and Illie Anderson Senior Fellow* en Clàssiques i Història Militar a la Hoover Institution (Stanford University), on codirigeix el grup d’Història Militar i conflictes contemporanis. Ha rebut la Medalla Nacional d’Humanitats, i entre els seus llibres destaquen: *A War Like No Other* i *Between War and Peace*. Col·labora a *Tribune Media Services*, i és el codirector del grup d’Història Militar i conflictes contemporanis de la Hoover Institution” [www.planetadelibros.com]

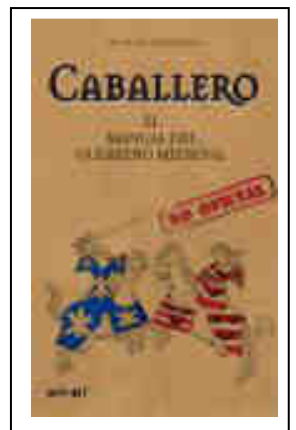
“La guerra mou. I commou. En un i en altre cas, i a la vegada, el seu protagonista tràgic és l’home. Per què, s’ha plantejat en algun moment dins dels períodes de lucidesa o il·lustració en cada segle, l’home ha somtès –s’ha somtmés a sí pròpiament- a tal vergonya, a tal exercici de destrucció?.

Diguem, que una cosa és la consideració de la guerra como a mal implícit per a l’Home, i una altre cosa ben distinta la realitat històrica dins de l’esdeveniment social. Per cert, si és veritat, segons càlculs recents, que el nombre d’homes que ha hagut fins avui a la Terra s’aproparia als 107 mil milions, quants d’ells s’haurien lliurat de les cruentes guerres que expliquen les històries? Benaventurats ells, doncs, como ha dit el sabi, ‘en la guerra, en tota guerra, només hi ha perdedors’. La realitat històrica de la guerra (més específicament, “De las guerras persas a la caída de Roma”) és allò que tracta de recollir aquí el professor HANSON en la seva condició d’autor-editor. Apareixen acompanyats així a les seves pàgines estudis relatius a la figura d’Alexandre Magne i Tucídides, Juli Cèsar i Epaminondes, però també apartats tan singulars i aclaridors com ‘La guerra urbana en el mundo griego clásico’ o ‘Guerras de esclavos en Grecia y Roma’. Dins del text, els distints apartats no són sino ressenyes que confirmen el mosaic guerrier del període citat. L’escriptura és clara, el llenguatge precís. Se fa fàcil a la lectura, lluny de pesades reconsideracions academicistes, i no deixa de sorprendre el comentari clarivident a propòsit d’alguna circumstància històrica molt eloqüent. Així, quan legim, a la pàgina 224: “Cruzar el Rubicón era señal del fracaso político de César. Era una apuesta arriesgada, de ahí su famoso comentario, ‘la suerte está echada’ Habría sido mejor regresar pacíficamente, avanzando sin problemas hacia un segundo consulado y después hacia un nuevo mando provincial, que le hubiera protegido contra un procesamiento”. És clar que és això el que tenen les guerres: el seu implícit risc; el seu implícit error. D’alguna manera ho va expressar TUA FORSSTRÖM quan va escriure: “El que vuelve es siempre otro”.

[RICARDO MARTÍNEZ-CONDE: www.laislabuscada.es; www.elplacerdelectura.com]

PRESTWICH, MICHAEL. *Manual (no oficial) del guerrero medieval*. Tr. Óscar Perea Rodríguez. Tres Cantos (Madrid): Akal, 2011 (Viajando al pasado), 206 p.

“El cavaller és el guerrer més prestigiós de l’Edat Mitjana. Profussament armat, montat en un magnífic cavall, sembla invencible. Guiat pel codi de la cavalleria, mentre lluita amb la seva espasa i la seva llança, l’honor i la glòria l’esperen. Aquest llibre ofereix la informació essencial que se necessita per a convertir-se amb èxit en un cavaller a l’Edat Mitjana. Entre d’altres coses ensenya: • Com superar una cerimònia cavalleresca • Quines armes i armadures comprar • On hauria d’anar de croada • Com fer fortuna a la guerra • A quin orde de cavalleria unir-se • Com guanyar en un torneig i trobar l’amor de la teva vida • Què fer als setges i a les batalles. Basat en anècdotes contemporànies i descripcions, combinat amb reconstruccions actuals, aquest llibre, escrit per un historiador medieval, proporciona un vísit retrat d’allò que era ser un cavaller a la guerra” [www.akal.es]

“Estem davant d’un llibre divulgació, amè, farcit d’informació interessant, de curiositats, de detalls... sobre la vida dels cavallers a l’Edat Mitjana, en concret, al segle XIV i XV, encara que no exclusivament. El llibre està redactat com si d’un manual de formació per a cavallers es tractés, tal i com exposa el títol. Va cobrint des d’aquest punt de vista, com si ens estigués formant per a ser cavallers, tots els aspectes relatius a la vida d’aquests: educació, armes, ordes de cavalleria, torneigs, croades, campanyes de guerra, mercenaris, dames, com actuar en batalla... És una forma diferent i força curiosa d’apropar-se a aquests temes. A més, té un nombre considerable d’imatges, dibuixos, taules i notes que ajuden a comprendre allò que se va explicant i complementen el text.

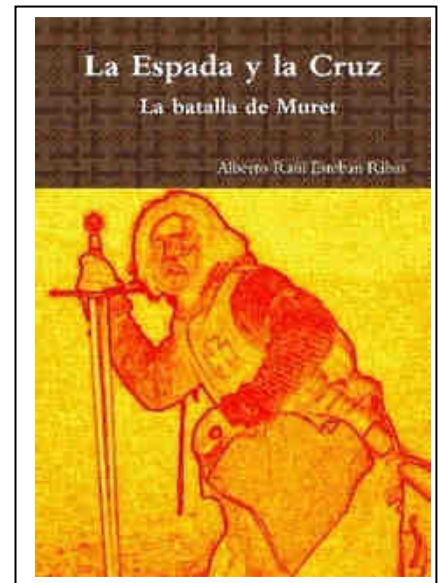
És un llibre diferent a l’habitual, sens dubte. Però no val a creure que per amè i per estar escrit d’aquesta manera, no sigui rigorós. Una de les millors coses que té el text, des del meu punt de vista, són les constants referències a tractats de l’època, a dietaris i a les cròniques escrites en el seu moment. Està redactat com si fos un manual escrit al segle XV per als cavallers d’aquells temps, cosa per la qual conté frases com: “y recuerda lo que le pasó a XXX en la batalla de YYY, que por no mostrar su escudo de armas no fué hecho prisionero y acabó muerto”. Alguns dels manuals de referència que usa i menciona PRESTWICH aquí són la base de molts estudis i estan presents com a font també en llibres, amb un enfoc molt més seriós. MICHAEL PRESTWICH, l’autor, anglès, va néixer el 1943 i encara que retirat, és professor emèrit de la Universitat de Durham, i és un expert en Història Medieval, tema sobre el qual ha publicat diversos assaigs.

Resumint, que si es vol conèixer de manera amena i lleugera com era la vida dels cavallers medievals, és un bon llibre. Per cert, de la mateixa col·lecció i editorial està també disponible *Legionario. Manual del soldado romano*, de PHILIP MATYSZAK, que té el mateix esperit que aquest que presentem aquí. Per tant, si atrau més Roma que la medieval, també tenen una opció”.

[MANUEL JESUS PRIETO MARTÍN: www.curistoria.blogspot.com.es]

ESTEBAN RIBAS, ALBERTO RAUL. *La espada y la cruz. La batalla de Muret* [eBook] BUBOK, S.A., 2012, 224 p.

“Aquell dijous, 12 de setembre, dos mons enfrontats combateren a la plana de Muret. Un exèrcit croat contra una coalició formada per la Corona d’Aragó i els seus estats vassalls d’Occitània. Els primers lluitaven per les riqueses obtingudes en quatre anys de guerra, sota el pretext de la defensa de l’ortodòxia catòlica. Els segons defensaven llurs drets a la llibertat, al seu mode de vida i a un nou model de societat, on la religió no suposava barreres, sino ponts de diàleg. A aquella batalla hi morí el rei d’Aragó, i amb ell, el seu somni de construir un nou país que s’expandís des del Roine fins a l’Ebre, amb els Pirineos com a columna vertebral. En aquest llibre l’autor reflexiona sobre la batalla, analitza els elements que influeixen, les tàctiques utilitzades i els factors determinants del combat, aportant una visió integradora, i resolent el misteri de la batalla. ALBERTO RAÚL ESTEBAN RIBAS és historiador i economista. Ha realitzat treballs d’investigació històricomilitar de l’època antiga (*Aníbal, el enemigo de Roma*), medieval (*El duelo de Burdeos*), moderna (*11 de septiembre de 1714*) i contemporània (*La batalla de Valls, El verdadero Black Hawk derribado, La batalla del Ebro: la última apuesta de la República, Catalans: 11 siglos, 11 batallas*)”. [www.bubok.es]

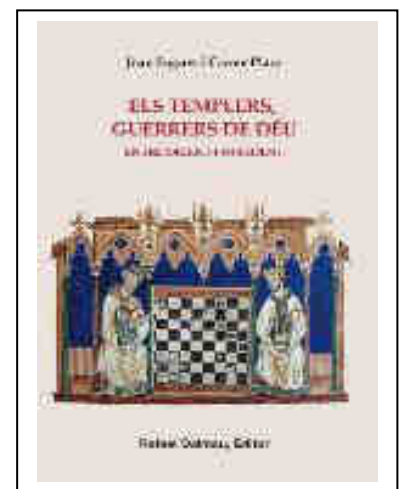

FUGUET, JOAN i CARME PLAZA. *Els templers, guerrers de Déu. Entre Orient i Occident*. Barcelona: Dalmau, 2012 (Bofarull; 19), 302 p.

Ara fa 700 anys fou dictada la butlla papal que suprimia l’Orde del Temple. Els templers eren guerrers i dominaven l’art de la guerra. No només sabien organitzar les campanyes i dirigir els exèrcits, sinó que també eren enginyers militars capaços de construir màquines de guerra. Els calia, però, disposar de rendes, que obtenien gràcies a les deixes testamentàries i, sobretot, a través de les explotacions agropecuàries i les inversions immobiliàries a Occident.

El llibre *Els templers, guerrers de Déu. Entre Orient i Occident* estudia el Temple com un element integrat dins del moment històric en què es desenvolupà, per així comprendre’n les circumstàncies polítiques, militars, econòmiques, religioses i culturals, especialment en relació amb la Corona catalanoaragonesa, un dels territoris més importants per a l’estudi de l’Orde gràcies al seu patrimoni arquitectònic i documental. Els inventaris, per exemple, proporcionen una font inesgotable per conèixer la vida material dels templers i permeten descobrir que el Temple va anar abandonant els seus objectius primers d’austeritat.

JOAN FUGUET SANS és doctor en història de l’art per la Universitat de Barcelona, professor de les escoles superiors d’Arquitectura i de Conservació i Restauració i acadèmic corresponent de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi. CARME PLAZA ARQUÉ és llicenciada en filologia romànica, doctora en filologia catalana per la Universitat de Barcelona, i catedràtica d’institut de batxillerat.

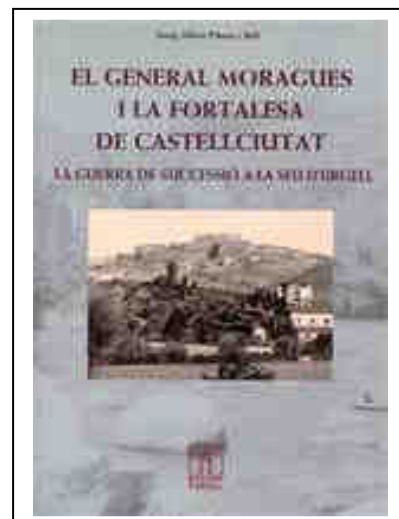

[RAFAEL CATALÀ I DALMAU]

PLANES I BALL, JOSEP ALBERT. *El general Moragues i la fortalesa de Castellciutat: La Guerra de Successió a la Seu d'Urgell*. Sant Vicenç de Castellet: Farell, 2011 (La Nostra Història), 92 p.

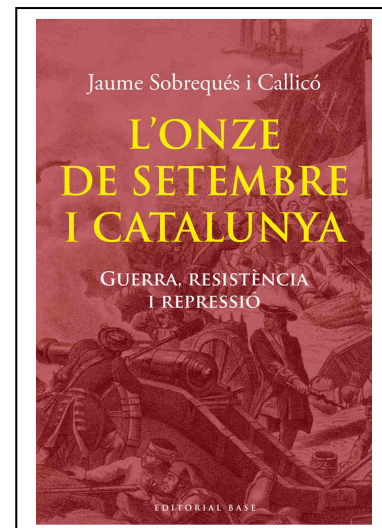
«La fortalesa de Castellciutat, a la Seu d'Urgell, fou un dels enclavaments militars més importants de la guerra de Successió, des del qual el general Moragues controlava bona part dels Pirineus catalans. Després d'un estudi introductori que emmarca històricament la capital de l'Alt Urgell, l'autor analitza les vicissituds d'aquesta població durant la contesa i en mostra la postura austriacista, l'organització de la defensa davant l'exèrcit filipista, la resistència i la posterior caiguda de la ciutat primer i de la fortalesa de Castellciutat després, per acabar amb l'ocupació borbònica de la Seu d'Urgell» [PHL, 143, 15]

“El llibre és una nova aportació als estudis sobre la guerra de Successió a Catalunya des d'un observatori privilegiat (en part per la seva situació fronterera) i poc estudiat, la Seu d'Urgell, i una fortalesa, Castellciutat, que tingué un paper rellevant en la història militar de Catalunya. Castellciutat, governada pel mític general Moragues, controlava la Cerdanya, enfront de les escomeses franceses de l'altra banda de la frontera. A partir de 1712, exercí un paper ben destacat sobretot quan començà la retirada dels exèrcits aliats del Principat, moment a partir del qual la resistència catalana gravità, a grans trets, en el trípod defensiu de les places de Castellciutat-Cardona-Barcelona. La caiguda de Castellciutat, el setembre de 1713, a mans borbòniques, esdevingué el primer acte del drama final de la derrota políticmilitar de Catalunya” [www.laie.es]

SOBREQUÈS I CALLICÓ, JAUME. *L'Onze de Setembre i Catalunya: guerra, resistència i repressió*. Barcelona: Base, 2011 (Base Històrica; 71), 256 p.

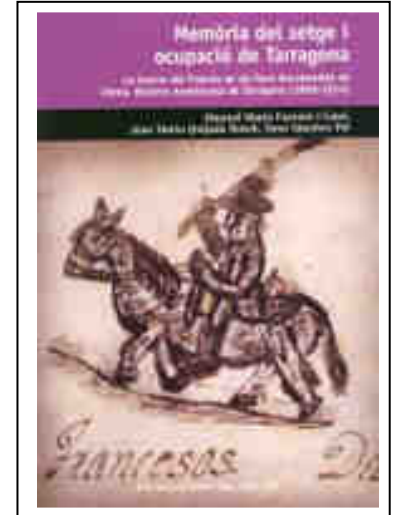
“La desfeta catalana de l'onze de setembre de 1714 davant dels exèrcits borbònics de Felip V va comportar la destrucció de l'estat català independent, l'assimilació de l'estructura política i econòmica de Catalunya a la de Castella i una de les més dures repressions que Catalunya ha patit al llarg de la seva història, només comparable amb la que seguí després de la desfeta de 1939. Aquest llibre és una crònica dels anys dramàtics que va viure el país després de la caiguda de Barcelona aquell 11 de setembre de 1714. La lectura dels documents originals publicats mostren amb tota la seva cruesa el que va ser l'esforç titànic dels catalans per resistir als exèrcits borbònics i l'abast de la repressió contra Catalunya. La seva lectura constitueix una experiència dolorosa pels catalans i dóna ales i arguments a aquells que treballen per la plena reconstrucció nacional catalana” [www.editorialbase.com]

“En la mateixa direcció rema **L'onze de setembre i Catalunya**, de Jaume Sobrequès i Callicó, qui ha editat i seleccionat diversos testimonis de la **Guerra, resistència i repressió del poble català** en el moment històric que va significar la desaparició de l'estat català independent. En aquest cas, el paralelisme per a llegir els textos amb voluntat actual és evident, ja que vol servir de testimoni, donant la veu als textos contemporanis i contextualitzant-los amb una bona introducció, d'una lluita que s'entronca amb allò que quasi tres-cents anys després continua” [www.debatabat.cat]

FUENTES I GASÓ, MANUEL MARIA; JOAN MARIA QUIJADA BOSCH; NEUS SÁNCHEZ PIÉ. *Memòria del setge i ocupació de Tarragona. La Guerra del Francès en els fons documentals de l'Arxiu Arxidiocesà de Tarragona (1808-1814)*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2012 (Camí Ral; 34), 461 p. [1.490/5/5, ++]

En el marc del bicentenari del setge i ocupació de la ciutat de Tarragona, cal felicitar-se per la iniciativa de publicar aquest aplec de documents, la majoria inèdits, sobre el setge i ocupació de Tarragona pels francesos i l'impacte de la guerra a la ciutat i a la demarcació. Una iniciativa de l'Arxiu Històric Arxidiocesà, encapçalada pel seu director MANUEL MARIA FUENTES, amb el suport de JOAN M. QUIJADA BOSCH i NEUS SÁNCHEZ PIÉ, i que ha comptat amb l'ajut econòmic de la Fundació privada Mútua Catalana i amb el suport editorial de Rafael Dalmau editor.

La guerra del Francès és, possiblement, el fet històric de la Catalunya contemporània sobre el qual s'ha escrit més, juntament a les guerres carlines i la darrera guerra civil. Amb motiu del seu bicentenari, s'han publicat almenys un centenar de noves obres al respecte, i cal destacar especialment l'edició de textos manuscrits dels protagonistes, en el qual s'insereix el llibre que avui presentem, i que ens permeten tenir una visió des de baix, des de nous punts de vista, una visió més polièdrica d'això que n'hem dit la guerra del Francès. Els textos que es reproduïen en el llibre vénen a confirmar que fou un fenomen complex que sotragà les relacions socials, el poder polític i militar, les bases econòmiques i les mentalitats.

El llibre *Memòria del setge i ocupació de Tarragona* es pot dividir en tres parts. La primera, i que dóna títol a l'obra és la transcripció del "Setge i ocupació de la ciutat de Tarragona (1810-1813)", un memorial sobre l'actuació de l'Església tarragonina, redactat pel canonge IGNASI RIBES l'any 1814, així com la reproducció parcial d'algunes "Actes o Resolucions capitulars del període 1811-1814" i altres escrits de cronistes de convents de la ciutat, a més de les notes pro-memòria. Aquesta part ocupa més de la meitat de les pàgines (p.21-188 i 249-316). Una segona part, la més breu, el formen dos reculls de fonts originals sobre les víctimes documentades del setge i ocupació de Tarragona (p.189-247). Finalment, trobem una interessantíssima selecció de passatges en els llibres de diverses parròquies de l'arquebisbat de Tarragona, que ens permeten copsar l'impacte de l'episodi napoleònic en quasi tots els pobles (p.317-449).

En el citat memorial trobem una descripció acurada de tots i cada un dels passos que féu el reduït col·lectiu de set canonges que restaren a Tarragona, tant pel que feia a la seva tasca espiritual, com a la material d'ajut als necessitats. Destaquen, sobretot, els problemes en la seva relació amb els francesos i les continuades exigències dineràries d'aquests sobre el Capítol. Les primeres línies del text reflecteixen el neguit de les autoritats eclesiàstiques davant el temor que l'ocupació del fortí de l'Oliva omplís la catedral "*de enfermos y paysanos y des de aquel día fue convertida en hospital, quedando únicamente la capilla del Santísimo para poder hacer las funciones*" (p.24). El terrorífic assalt final dels francesos és descrit amb pèls i senyals, ja que els principals actes de salvatgisme es produïren al voltant de la Catedral, on la gent havia intentat cercar protecció (p.26-35). També és descrit el terror dels primers dies d'ocupació, amb els judicis sumaríssims o els allotjaments (p.71-80). Els textos recullen igualment un cert desconcert dels canonges que es quedaren vers els que havien marxat; el mateix arquebisbe s'instal·là a Mallorca (p.45-49). Especialment crític és el canonge ANTONI BONI en una mena de memòria personal dels fets (p.300), davant de l'intent dels francesos d'integrar i aprofitar l'autoritat moral de l'Església i la seva litúrgia (p.61, 81, 83, 94, 163), els problemes amb els pagesos o els ajuntaments dels voltants (mentre els primers es negaven a pagar censos i delmes, els segons els exigien contribucions -p.54-), o la lluita contra els maçons (p.99-119).

A la segona part del llibre trobem la quantificació documentada dels morts pels francesos durant el setge i ocupació de la ciutat de Tarragona, l'any 1811. Les dades nominals aplegades ens indiquen un total de 278 defuncions, de les quals 247 (un 89%) s'haurien produït el 28 de juny, dia de l'assalt (p.189). S'hi podrien afegir els 134 morts registrats a l'hospital militar del Seminari: 412 en total. Però, on són els 5.000 morts? Clar, sabem que molts foren cremats a les fogueres, que d'altres moriren ofegats a l'intentar fugir per mar De les notes pro-memòria destaquem, la confiança que es tenia en Ferran VII com a salvador de la pàtria espanyola (p.250).

En el tercer apartat, que ocupa, aproximadament, una tercera part de les pàgines del llibre, es recull la documentació parroquial servada a l'Arxiu Històric Arxidiocesà, a tall de complement. Aquesta documentació ens ofereix una panoràmica general dels pobles de l'arxidiòcesi, on els testimonis són perfectament intercanviables. Arreu, a més de la relació de víctimes directes dels francesos, 398 d'inscrites en total als registres, hi trobem reflectides mitjançant les notes pro-memòria, les penúries de la vida quotidiana, segons les anotacions dels rectors respectius: misèria, fam, assassinats, robatoris... .

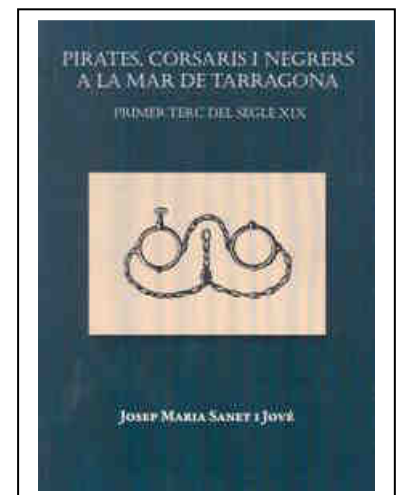
La guerra del Francès fou per a la majoria de la població: *"més que glorioses batalles i gestes de paisans, són fets prosaics els que dibuixen el paisatge quotidià: caresties, fam, malalties, contribucions, requises, multes, robatoris, violacions, assassinats ..."* Podem, doncs, compartir l'observació del doctor ANTONI BOSCH I CARDELLACH qui, com a testimoni dels fets, va escriure en una llibreta un *Resumen de los sucedido en la villa de Bràfim*, segons el qual, quan hi havia una victòria *"Todos cantaban el Te-Deum, y tal vez habían de cantar el Miserere"*.

[RAMON ARNABAT MATA
membre del grup de recerca consolidat ISOCAC de la URV]

SANET I JOVÉ, JOSEP M. *Pirates, corsaris i negrers a la mar de Tarragona: Primer terç del segle XIX*. Tarragona: Silva, 2011, 113 p.

"La pirateria, junt amb la seva versió legal, el cors, fou una constant a la costa catalana fins ben entrat el segle XIX. En aquesta monografia, l'autor mostra diferents aspectes d'aquesta pirateria a les costes de Tarragona. Després de diversos textos introductoris en que ofereix consideracions generals al voltant de les figures dels pirates i dels corsaris, se centra en les diferents nacionalitats d'aquests (solen ser barbarescos, anglesos i americans), per després tractar sobre els vaixells corsaris negrers, que aprofitaven la demanda de mà d'obra esclava" [PHL, 143, 15]

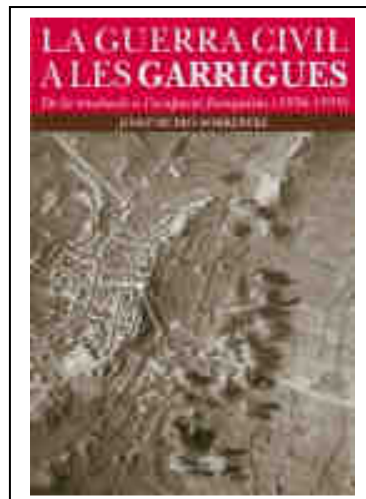
"Els lladres de la mar, i els esclavistes, no només van ser al Carib o estrangers. També van maniobrar pel nostre litoral, i fins al segle XIX. De què tantes torres de defensa? De què certs casaments i fortunes? Els pirates, en el seu inici segles abans, eren homes que impel·lits per una misèria mal suportada, atacaven els bastiments de petit tonatge des de les cales, roques i illots -les seves escomeses a les nostres costes van provocar moviments migratoris cap a l'interior. Els corsaris eren pirates amb patent de cors, una llicència reial a favor d'un capità, patró i tripulació per lluitar contra l'enemic. Els negrers aprofitaven la legalitat del moment, i la forta demanda per fer tràfic humà. Aquest llibre conté dades reals obtingudes a través de l'estudi de documents d'arxius. Una aportació inèdita feta per un amant del món marítim" [www.apatgn.org]

RUBIÓ SOBREPÈRE, JOSEP. *La Guerra Civil a les Garrigues: De la revolució a l'ocupació franquista (1936-1939)*. Lleida: Pagès, 2011, 278 p.

“El llibre aborda per primera vegada de forma global tot el període bèl·lic, des de l'intent de cop d'estat fins a la total ocupació militar de la comarca de les Garrigues. El treball que s'ofereix s'ha plantejat sota tres eixos fonamentals. Una primera part introductòria per apropar el lector a la comarca de les Garrigues fins a l'any 1936. El segon eix és l'estudi de la comarca a la rereguarda per descobrir, per primera vegada, la participació garriguenca en el suport als rebels. L'anàlisi rigorosa de la repressió revolucionària a la rereguarda ens portarà a descobrir les 157 víctimes civils o les 26 religioses, a més de saber quan i com es van saquejar les esglésies, convents i altres. Per primer cop es desglossa l'actuació del Tribunal Popular de Lleida a la comarca, amb un total de 126 persones processades. S'aprofundeix en la creació de les col·lectivitats agrícoles, un total de 23, procés titllat per alguns com la única i autèntica revolució social de la guerra. Finalment, el tercer gran eix se centra en l'arribada del conflicte bèl·lic als municipis garriguencs. **Josep Rubió Sobrepere** (Cervià de les Garrigues, 1968). Doctor en història contemporània. Actualment és professor de secundària, president del Centre d'Estudis de les Garrigues i conseller i cap del Departament de Ciències Econòmiques, Humanes i Socials de l'Institut d'Estudis Ilerdencs. Ha rebut diferents distincions, premis, ajuts i beques a la investigació per a projectes d'abast comarcal i local en relació a les Garrigues i ha publicat treballs relacionats amb el tema”.

[www.pageseditors.cat]

Sumari: Pròleg (de Jaume Barrull) (7); Introducció (9); “Esclata la guerra, comença la revolució” (15); “La repressió revolucionària” (47); “La vida a la rereguarda: les col·lectivitats agrícoles a les Garrigues” (107); “El front del Segre: la primera rereguarda” (137); “La caiguda de les Garrigues (desembre 1938-gener 1939) (165); “Epíleg: temps de silenci i repressió” (225); Apèndix (231); Bibliografia i fonts (271).

SÁNCHEZ CERVELLÓ, JOSEP. *La Segunda República en el exilio 1939-1977*. Barcelona: Planeta, 2011, 575 p.

“La història de la resistència republicana durant el franquisme. La història que s'explica en aquestes pàgines és una història quixotesca, com ho fou la de la resistència republicana, que s'enfrontà al cop dels militars sublevats el 1936 malgrat la infàmia de la No intervenció i la solitud de la República. El govern legítim d'Espanya, amb tots els errors que es vulgui, representà valors positius: democràcia, laïcitat, solidaritat, justícia social, autogovern per a les comunitats històriques. Cap d'aquests valors pot trobar-se al bàndol franquista. I quan acabà la guerra civil, mentre els franquistes donaven suport a l'Eix, els republicans es comprometien amb la causa aliada. A més, els exiliats mantingueren les institucions democràtiques: la Presidència de la República, el Govern, les Corts, el Govern Basc i la Generalitat, i fundaren el Conselho da Galicia”

[www.libreriaaluces.com]

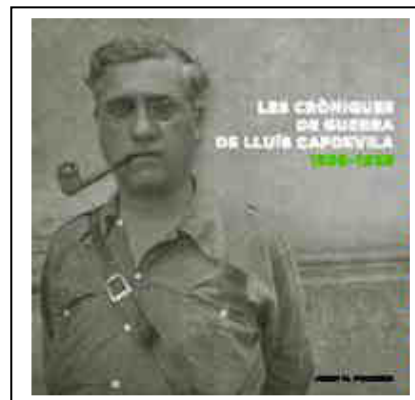

“El 10 de gener de 1945 se reuniren a Mèxic les Corts de la República espanyola a l'exili. En el diari d'aquella sessió apareixia una llista de 127 noms “*de señores diputados fallecidos desde julio de 1936 hasta la fecha*”. La veritat és que, en aquella relació sobraven almenys 9 dels noms, perquè les persones estaven vives, també es podrien haver afegit els d'altres 5 diputats morts des del començament de la guerra. Total: 123 diputats morts. Una estadística més ajustada ens permet establir que 27 dels diputats elegits el febrer de 1936 foren assassinats a la zona lleial a la República, mentre que el bàndol franquista n'assassinaria a 42 (als quals caldria sumar altres 17 després de la guerra). En qualsevol cas aquestes terribles estadístiques -que ens parlen d'unes Corts que acabaven de perdre a més de la quarta part dels membres- ens permeten comprendre la dificultat de la tasca de reconstrucció de les institucions republicanes a l'exili, que s'emprendria a partir de 1945”.

[OCTAVIO RUÍZ-MANJÓN a www.elcultural.es]

FIGUERAS, JOSEP M. *Les cròniques de guerra de Lluís Capdevila. 1936-1939*. Barcelona: Dux, 2011 (Duxcat), 112 p.

“Lluís Capdevila i Vilallonga (1893–1980) és un dels personatges més interessants del periodisme de les esquerres durant el primer terç del segle XX. Després d'una primera etapa molt preocupat per les qüestions socials s'endinsà, des de *La Humanitat* i altres publicacions catalanes durant la Guerra Civil, en la defensa dels valors republicans i del catalanisme polític. Marxà voluntari al front d'Aragó on fou corresponsal de *La Humanitat* i també elaborà una important obra periodística amb cròniques descriptives del panorama que veia —i vivia—, essent sens dubte un dels millors cronistes del front català de guerra. En aquest llibre presentem, per primera vegada, una selecció de les cròniques aparegudes al diari d'*Esquerra* i altres revistes com *Amic* i *Meridià*, que esdevenen un preciós retaule de la Columna Macià-Companyns, posteriorment la Divisió 30, de tan significatiu paper en la defensa de la República i les llibertats de Catalunya”.

[www.duxeditorial.com]

“Lluís Capdevila (Barcelona, 1893-Andorra la Vella, 1980) fou una persona autodidacta, de caràcter bohemí que excel·lí en el conreu del teatre popular i com a periodista. Lluís Companyns, que n'era amic, el va qualificar de “*formidable caricaturista, home de llibres i gran republicà, que lluita per una Catalunya culta i liberal*”. Capdevila era partidari d'un catalanisme obert i d'un Estat que respectés la nació catalana, criticava el clericalisme i la religió, constatava la misèria social, defensava el dret de les dones i ridiculitzava la monarquia. Com a dramaturg gaudia d'una àmplia popularitat. La seva obra més coneguda va ser la sarsuela “Cançó d'amor i de guerra”. El seu compromís amb el periodisme i amb el país el duria a primera línia de combat, al front d'Aragó, un cop va esclatar la Guerra Civil, en tant que redactor de *La Humanitat* i comissari de premsa de la Columna Macià-Companyns. Des d'allí va elaborar unes cròniques de guerra que en part es reproduïen en aquest llibre. Es tracta del testimoni d'un dels moments més tràgics de la nostra història col·lectiva. Amb la derrota, Capdevila es va expatriar i es va vincular a la resistència francesa. Va participar activament en les diverses publicacions de l'exili i va crear una aula de literatura i filologia catalanes a la Universitat de Poitiers. El seu exili mai fou viscut resignadament, sinó amb voluntat de represa”.

[www.lacomunidad.elpais.com]

LA CITA

-“Más puede hazer [un mestre de camp] con la industria, que con la furia, y en esto consiste el oficio de un verdadero Capitán, hazer con el arte, lo q. otros piensan hazer cò la fuerza...”

-“No tiene Dios hecho merced a un hombre solo de saber todas las cosas; más entre muchos puede saber gran parte””.

BRANCACCIO, LELI. *Cargos y preceptos militares...*, Barcelona. 1639. f. 58. 85v. i 112v.

algun altre número de la nostra revista), llavors aquest cap ha de tenir la testa molt ben moblada, ja que tot depèn d'ell. La unitat de comandament, però, no significa que el cap menystingui els consells

“Un buen militar siempre debe escuchar a sus comandantes y él [Felip II] no lo hizo, sentía que no necesitaba consejo de nadie...”

PINA, BEGOÑA. “Geoffrey Parker. Historiador y biógrafo de Felipe II”. *Clío*, 110 (desembre de 2010) 12-17: 15.

BARROSO, en parlar de la reputació del càrrec de mestre de camp. Finalment, hem volgut afegir la valoració de la historiadora BEGOÑA PINA, en ressenyar un llibre de G.PARKER sobre Felip II de Castella. El rei «prudent», va cometé la col·lossal imprudència d'enviar una gran flota a través de l'Atlàntic a una zona de pregons perills climàtics i marítims, sense altre garantia que omplir-la a vessar de capellans que ho tiressin endavant a força de pregàries al Cel. No van ser ateses. Hi hagué tempestes i mala maror, i l'empresa de la *Invencible*, fou vençuda en el que fou un dels fracassos més estrepitosos. A Felip II ja li ho havien desaconsellat alguns dels més experimentats consellers, però el monarca no en va voler fer cas...

HURTADO, VÍCTOR. “Mitjavila e Hijos, S.L. Mercaderes de la Corona de Aragón a la conquista del Mediterráneo”. *Clío*, 121 (novembre de 2011) 70-79. La trajectòria de la família Mitjavila (s. XIV), és la història d'una nissaga de mercaders, meitat banquers, meitat funcionaris, hàbils inversos, capaços diplomàtics, implacables corsaris i indispensables cortesans, que arribà a acumular una de les primeres fortunes de l'Europa occidental. El genearca fou Pere de Mitjavila, ell i el seu successor Jaume

EL BON COMANDAMENT

Sola ducis fama interdum vela prositigat [La fama d'un cap vigilant és prou per destruir molts exèrcits].

Si l'èxit de l'empresa militar depèn, en gran part, de la bona coordinació dels comandaments i d'un únic cap que emeti les ordres i no sigui qüestionat (com ja vam exposar en

“Y tiene tanta fuerza la reputación de una cabeza que suele dar más gloria con su buena opinión y nombre que con sus hazañas”

BARROSO, BERNARDINO. *Teórica, práctica y exemplos*. Madrid: Ministerio de Defensa, 2004, p. 225.

i assessoraments dels seus subordinats, ben al contrari, els ha d'escollar i valorar en la integritat de les circumstàncies i situacions, per tal de saber si la seva aplicació convé o no en cada cas. Sempre s'ha dit que l'èxit de Napoleó va ser degut, en part, a que es va saber rodejar de bons generals. La cantera publicística de la qual extraïem moltes de les cites, LELI BRANCACCIO, ens en proporciona algunes aquest cop. Una altra cita, la treiem del capità BERNARDINO

estigueren al servei de la Corona i desenvoluparen els seus negocis al redós de l'expansió mediterrània i les activitats bèl·liques i campanyes militars que va comportar. L'única hereva de Jaume de Mitjavila, fou Simoneta, que casà amb el també mercader Berenguer Morey; en no tenir descendència, s'extingí el llinatge a finals del segle XIV [MG]

BUYREU I JUAN, JORDI. “La repressió del bandolerisme”. A: CASALS, ÀNGEL (dir.). *El*

bandolerisme a la Corona d'Aragó. Vol. 1. Barcelona: Galerada, 2012, 133-163 [109/5/62, +++]. Algunes citacions afortunades per sucoses, de documents d'arxiu, serveixen a l'autor per contextualitzar un tema tan complexe com el del bandolerisme. Aquestes cites mostren que el fenomen era la principal preocupació de tot virrei nomenat des de Madrid, ho fou, certament pel marquès d'Aguilar, pel de Tarifa i pel duc de Monteleón. El treball està dividit en tres blocs. En primer lloc, les dificultats que presentava la geografia catalana, tant orogràfiques (país muntanyenc i amb fronteres properes al Nord i a ponent), com polítiques (per les delimitacions que separaven jurisdiccions). En segon lloc, els recursos humans amb que comptava la Corona per combatre el bandolerisme, consistents en un grapat reduït d'oficials, molts d'ells partidistes i la totalitat mal remunerats i força desanimats per la política de remissions. En tercer lloc, els esforços per superar un entremat judicial i legislatiu que propiciava més entrebancs i discòrdies polítiques que no pas ajut. Cal ressaltar que, sovint, la Corona va combatre el bandolerisme passant per damunt (i trepitjant) l'ordenament jurídic català: la meitat dels virreis tramesos no eren naturals del país, per evitar bàndols; van executar extradicions forçades contravenint les Constitucions; van canviar el sistema d'elecció per formar unions (per tal d'assegurar-se l'ingrés d'adeptes), i van potenciar la convocatòria de sometents subordinada a l'administració reial; igualment, van legislar restringint enormement l'us d'armes portàtils (ballestes i pedrenyals). *"També s'hi podien afegir les accions clarament anticonstitucionals dels virreis, amb l'enderrocament de cases i castells que aixoplugaven bandolers"*. Efectivament, i és una llàstima que aquest aspecte no mereixés un apartat, perquè recordem que segons J.H.ELLIOTT, a la Cort de 1626 la factura en concepte d'indemnitzacions que presentava el braç militar pujava als 6.000.000 de lliures, i va pesar força a l'hora d'enfonsar-la [MG]

BUYREU, JORDI I VALENTÍ GUAL *"El bandolerisme a les terres de la Catalunya Nova"*. A: CASALS, ÀNGEL (dir.). *El bandolerisme a la Corona d'Aragó. Vol. 1. Barcelona: Galerada, 2012, 165-184* [27/2/20, +++]. Els autors focalitzen el bandolerisme meridional a la zona d'influència de Tortosa i a la del monestir cistercenc de Poblet, senyor jurisdiccional d'una quarantena de poblacions, en una quarta part dels quals exercia la jurisdicció plena. Podem suposar que BUYREU s'encarregaria de la primera zona, perquè l'àmbit pobletà cau indiscutiblement dins del territori arxivístic conreat per VALENTÍ GUAL, autor de dos voluminosos corpus documentals que bé ho demostren. L'ACA i l'Arxiu de Poblet són, doncs, els focus documentals d'on beuen per bastir un notable treball que esclareix la tèbia foscor sobre la temàtica en aquestes contrades. Com a totes bandes, la pugna per càrrecs i prebendes entre la noblesa oligàrquica comarcal tortosina, era la que encenia les discòrdies que dirimien trabuc en mà Olivers de Boteller i Clues, entre d'altres. *"Com a resultat del treball de buidat de centenars de processos criminals que es conserven a l'Arxiu de Poblet"*, GUAL pot oferir una minuciosa panoràmica, rica en casuístiques diverses, posant nom i cognom a molts dels protagonistes i inclús, anant més enllà, aportant precissions i/o completant en més d'un cop, informació puntual a la que no pogué arribar aquell llunyà 1991 X.TORRES en el que ja és un clàssic de la historiografia, *Els bandolers (segles XVI-XVII)*, d'Eumo, obra que malgrat els anys, i a jutjar per les citacions del volum, no ha perdut vigència. El repàs cronològic i sistemàtic de les notícies sobre bandolerisme a les baronies pobletanes fa emergir l'existència de quadrilles i de nous aspirants a encapçalar el llibre negre del període (el periple que exposa de la quadrilla de Joan Marcelli, l'últim terç del XVI, constitueix *"Un autèntic cursus honorum que hauria pogut signar qualsevol dels 'grans' bandolers del barroc català"*). També de mentalitats, associacions criminals, procedències, pendències, dinàmiques de camp i accions repressores, etcètera ,

contribuint considerablement a enriquir la temàtica bandolera al nostre país [MG]

OBIOLS I PERARNAU, LLUÍS. “El bandolerisme a la Cerdanya: algunes precisions (1526-1593)”. A: CASALS, ÀNGEL (dir.). *El bandolerisme a la Corona d’Aragó. Vol. 1.* Barcelona: Galerada, 2012, 185-222 [48/2/18, ++].

El bandolerisme, com a guerra internobiliar que era, va recrudeir a la Cerdanya durant el segon i tercer quarts del segle XVI degut a les guerres del vescomtat de Castellbò (dècada dels anys 30) i als setges d’Arsèguel (1588 i 1593). L’autor escomet un treball de buidatge documental del Consell de Puigcerdà i introdueix el tema exposant els trets més rellevants del territori ceretà i la frontera amb França, en la seva condició de refugi. D’aquest últim aspecte en pot oferir manta casos, doncs, hi havia una munió de passos de muntanya que comunicaven amb els feus del *Midi* francès. Passos per on creuaven partides de bandolers, però per on també podien entrar els huguenots. En aquesta cojuntura, els nadius, per pocs que fossin, es mostraven més eficaços que els propis soldats foranis, ja que eren “*gent qui saben tan bé los passos com los mateixos delats, lo que dits soldats no porien fer...*”. Existien bàndols per existir parcial litats; quan el 1559 assassinen el fill del governador del vescomtat de Castellbò, els cònsols de Puigcerdà posen tothom en alerta per “*causa de les qüestions y bàndols són, y maiors se spèran*”. Destaquen bandolers com Joan Cadell o com mossèn Meca, qui passà de segrestador de la jurisdicció del vescomtat a capitanejar una quadrilla de bandolers; també famílies de l’aristocràcia comarcal, com els Banyuls, els Guilla, els Mauri o els Rubi. La segona part de l’article tracta de la repressió del bandolerisme ceretà siscentista, una repressió força activa amb “*veritables dispositius militars, sovint amb la presència de tropes professionals, s’armava la població, s’organitzaven campanyes i s’assetjava quadrilles de bandolers encastellats...*”. Els últims apartats abans de les conclusions són els més atractius per a la Història Militar: «Sometents, unions i germandats» i «L’aparell militar: setges i tropes» [MG]

FIGUERA, MANUEL. ““El Minyó de Montellà’: un bandoler ceretà del barroc”. A: CASALS, ÀNGEL (dir.). *El bandolerisme a la Corona d’Aragó. Vol. 1.* Barcelona: Galerada, 2012, 223-246 [22/0/21, ++]. FIGUERA reivindica el paper d’icona que han representat alguns bandolers famosos. Enceta la biografia introduint el context històric de la Cerdanya, causes i conseqüències del bandolerisme i un bon llistat de bandolers. Els trets biogràfics del Minyó de Montellà els va aplegar l’autor amb motiu de la redacció de la seva novel·la *Els fills de la terra. Cerdanya a finals del segle XVI* (Trempe, 1995). A l’anàlisi del nom i de la seva procedència, segueix un apartat dedicat al robatori del carregament de moneda de Sidamon, que era de l’Orde de l’Hospital, i que el va fer famós. Segueix la seva participació a la guerra de Ribagorça, contra el duc de Villahermosa, que gaudia del suport dels nyerros. Amb sol la seva o amb d’altres quadrilles, saquejà Alguaire i Almenar, i assetjà Benavarri. Els darrers apartats reconstrueixen la seva mort a partir de les escasses notícies que hi ha i tres hipòtesis especulatives [MG]

ALONSO I TAMBO, ANNA. “Bandolerisme, jocs i prostitució a la ciutat de Barcelona”. A: CASALS, ÀNGEL (dir.). *El bandolerisme a la Corona d’Aragó. Vol. 1.* Barcelona: Galerada, 2012, 247-253 [15/4/10, ++]. L’aportació d’ANNA ALONSO gira al voltant d’un bandolerisme específic, el dels “fills de la misèria”, vinculant aquesta mena de bandolers i saltejadors de camins amb els desvagats, rodamons, tafurers i prostitutes, o sigui, la “contrasocietat”. A través de la documentació d’arxiu (bàsicament AHCB i ACA) estableix aquesta “trilogia manifesta”, tot capbussant-se en el submón barceloní del joc (bitlles, daus, naips) i del proxenetisme. Els malfactors practicaven un bandolerisme urbà, prop de les zones on clandestinament hom jugava els diners i les meques es venien el cos. Al fons de processos, de l’AHCB, s’hi poden trobar un seguit de casos d’allò més il·lustratius. A un tal Gomes, no li va servir ser parent del sotsveguer, “*no té orelles i té hostal...*”. Les orelles se les haurien llevat en alguna execució pública i per

l'hostal l'inculparen de fautor. Ser titllat d'*hostaler* tenia llavors les pitjors connotacions proxenetístiques. Destaquem per a la Història Militar el cas ocorregut el 1619, quan empresonen l'obrer i capdeguaita per haver cremat una taula de joc plantada a la plaça dels Cabrits. La taula era prop de la sala de les Armes i el seu propietari Pedro Cucharro tenia llicència de joc expedida pel mateix virrei. L'afer encetà un nou enfrontament entre la ciutat (que advocava per exercir jurisdicció contra el joc) i l'administració virregnal (a qui interessava beneficiar els militars proporcionant-los espais de joc per al seu lleure) [MG]

CABRUJA I VALLÉS, ELISABETH. "Bandolerisme a la sotsvegueria d'Igualada". A: CASALS, ÀNGEL (dir.). *El bandolerisme a la Corona d'Aragó. Vol. I. Barcelona: Galerada, 2012, 255-267* [36/2/22, ++]. CABRUJA fa una exposició prèvia sobre aquesta sotsvegueria, constituïda per una vall rodejada de muntanyes, que era cruïlla de pas de mercaders i firaires, obligada a conviure amb la baronia de la Conca d'Òdena. Diferencia el bandolerisme fill de la misèria, de les bandositats aristocràtiques. Per al primer, estableix una tipologia de delictes que van des del robatori de camí ral, fins a l'atac a representants de les autoritats reials/baronials, passant també pels moneders i "toriscadors". Esmunyar la documentació de l'arxiu local i de l'ACA, ben amanit amb una selecte bibliografia, permet oferir un decàleg de les notícies més importants relacionades amb les activitats dels "fills de perdició" o "gent facinerosa", i sobretot de les mesures repressives adoptades per les autoritats. Per al segon, dedica l'apartat de "Bandositats o guerres privades", on a despit de tractar-se d'un terme reduït (no gaire més extens "*que la que alcança un tret de ballesta*"), s'hi van veure bregues entre Ocellons contra Castellins, Tries contra Matheus, però sobretot, dels naturals contra el totpoderós duc de Cardona, els dominis del qual envoltaven Igualada "*com dintre d'un cercle de ferro*" [MG]

COLLELLDEMONT I VIVES, ELISENDA. "Segimon Paratge: les seves estructures econòmiques i socials com a capitost dels Cadells a la vegueria de Vic". A: CASALS, ÀNGEL (dir.). *El bandolerisme a la Corona d'Aragó. Vol. I. Barcelona: Galerada, 2012, 269-285* [24/3/4, +++]. L'autora aposta per la microhistòria com a metodologia vàlida per destapar i analitzar els conflictes entre faccions bandoleres, una metodologia que estudiï la relació entre estratègies familiars, poder local i bandolerisme, que ajudi a matitzar-ne el concepte i a fer més comprensible l'origen de lluites i rivalitats. Seguint aquest plantejament focalitza la investigació en una coneguda família bandolera de la plana de Vic, els Paratge de Bellfort, especialment Segimon Paratge. Se'n fa un estudi complet dels orígens, la procedència (arbre genealògic inclòs - localitzat al fons Moixó, de l'ANC- que, imperdonablement, no reproduïx), capacitat econòmica (testaments, capítols matrimonials, inventaris), càrrecs públics - laïcs i seglars-, etcètera. Aquesta anàlisi li permet establir una estratègia socioeconòmica clara en les actuacions de la família la darrera dècada del segle XVI. Els enllaços matrimonials, resultaven valuosos vincles amb influents famílies adscrites al bàndol cadell (Malla, Granollachs, Domènec). Com a prudent bandoler que degué ser, Segimon testà a favor del fill gran, a qui desheretava en cas que cometés delictes. D'aquesta manera, preveient que podia seguir les seves passes, esguardava el patrimoni que passava al fill menor [MG]

PÉREZ SAMPER, MARIA ÁNGELES. "1640: la Guerra dels Segadors". *Desperta Ferro*, Núm. Especial I ("La Guerra de los Treinta Años") [2011] 52-57. Síntesi sense pretensions i de caire divulgatiu, sobre la revolta segadora, la Revolució de 1640 i la subsegüent guerra de Separació. Allò que es podia fer constar en cinc pàgines, la Dra. Pérez Samper ho encabeix amb notable mestria, amb voluntat de no deixar-se cap aspecte, ni cap capítol, però el seu discurs destil·la una versió arcaïca dels fets, en més d'un aspecte superada [MG]

ESTEBAN RIBAS, ALBERTO RAUL. "La batalla de Monjuïc 1641" *Desperta Ferro* [En línia] Núm. Especial I, 2011, 14 p. Disponible a: www.despertaferro.ediciones.com [/13, ++]. Montjuïc ocupa els primers llocs del rànking de batalles cabdals, i com a tal mereixia aportacions bibliogràfiques com aquesta. La d'ESTEBAN RIBAS, expert exposicionador de combats de totes èpoques (Valls, Muret, etcètera) planteja la versió estrictament militar, una versió que tècnicament no val a negligir, perquè explica moltes decisions polítiques. Així, fa una exposició ordenada que comença per les forces dels contendents, segueix amb la disposició defensiva de Barcelona, el pla d'atac, el desenvolupament del combat, operacions, moviments, avenços i retrocesos, atacs i replegaments, etcètera. L'article, en línia, permet una gran profusió il·lustrativa, a tot color, en la qual s'alternen gravats i quadres operatius de la batalla. La bibliografia, és l'esperada per a l'ocasió [MG]

ÁVILA GRANADOS, JESUS. "La Guerra dels Segadors. Radiografía de 19 años de la historia moderna de Cataluña". *Historia de Iberia Vieja*, 77 (novembre de 2011) 60-67. Resum forçat en mitja dotzena de pàgines dels més famosos successos del nostre segle XVII, redactat amb precipitació i sense una idea real i exacte dels fets. En un poti-poti frenètic barreja: Bandolerisme, Serrallonga, Quevedo, l'impost del Quint, Olivares, el Corpus de Sang i els principals fets d'armes del conflicte, sense plasmar cap relació causa-efecte i amb sonats errors (el virrei mariscal de Brézé es deia Philippe de La Mothe; Pau Claris era canonge de Girona, etcètera), quan no, tòpics donats per bons (la rebel·lió catalana s'explica exclusivament a partir del Corpus de Sang; la campanya hispànica de 1640 fou per tallar el pas a la invasió francesa; Espenan es veié 'obligat' a capitular davant de Tarragona; al final de la guerra Felip III establí una amnistia general i féu respectar les Constitucions i privilegis del país, etcètera). És el prototipus de reportatge elaborat per qui no ha aprofundit massa en el tema, amb una visió netament hispànica del conflicte, que no dubta a inserir en el fil argumental

episodis supèrflus com els de l'empresonament de Quevedo, la caiguda d'Olivares o la signatura de la pau dels Pirineus a l'illa dels Faisans, episodis que engreixa d'espai tan innecessàriament com gratuïta [MG]

GIFRE RIBAS, PERE. "Viure a la frontera (1640-1697). Una visió de la frontera des de baix". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 42 (2011) 257-278 [63/6/37, +++] "L'estudi de les percepcions de la frontera traçada pel tractat dels Pirineus es fa tenint en compte les situacions que van viure els seus protagonistes. Des dels que van veure com quedaven segrestades les rendes per haver quedat els patrimonis situats a l'altra banda de la frontera i les estratègies que haurien de portar a terme, fins als que van haver de patir l'existència de la frontera que, a la segona meitat del segle XVII, volia dir guerra, fiscalitat de guerra i exigències sobre les seves vides i patrimonis. L'Empordà esdevé frontera de dues monarquies després de 1659 i això es va notar especialment en forma de guerres en el període de 1640-1697" [Resum]

PEREA SIMÓN, EUGENI. "Riudoms sota Napoleó (1808-1814)". *Lo Floc, Riudoms*, 199 (gener-març de 2012) 4-15 [-/2/10, ++]. Notable aportació del professor PEREA que assoleix cobrir l'episodi napoleònic a Riudoms amb un híbrid entre recerca i divulgació prou reeixit. Al començament es pot llegir que "el poble esdevindria teatre d'enfrontament dels bàndols en pugna -els exèrcits francesos i les guerrilles o sometents defensors de la monarquia de Carles IV- i els seus recursos humans i econòmics exhaurits i hipotecat el futur". Paraules premonitòries d'allò que s'exposa més endavant. Amb l'ajut dels testimonis escrits de rectors locals o de la contornada, i també de cites de la correspondència municipal, l'autor teixeix una cronologia dels fets bàsics, on treuen el cap els "caragirats", els bagatges que la població havia d'aportar, els delmes reclamats pel Capítol de canonges, el nom d'algunes de les víctimes dels fets bèl·lics, etcètera. Apartat propi mereixen temes com el convent franciscà de Sant Joan (convertit en improvisat hospital de sang

comarcal); les inclemències agràries (pedregades, secades, males collites) i socials (epidèmies), i l'actuació del govern local (noms, parcialitats, adscripcions). L'altra meitat de l'article vol ser una panoràmica general de la vila d'aquells anys, amb enfocs des de l'agricultura (producció de cereals, conreus, la vinya, extensions, exportacions, consum local), la indústria (telars, motlures, neu, sal), el patrimoni comunal (l'ajuntament, l'església, el col·legi, l'ermita, la carnisseria, els forns, el molí), la ideologia imperant (absolutista -el 1815 els tribunals de la Inquisició encara processaven un reu per les seves idees liberals-) i la immigració. Destaca el cas del sacerdot Josep Anguera, que havia estat soldat voluntari durant la guerra, fet presoner el 1811 i deportat a França; com també ho va ser Joan Porqueres, de la companyia de tiradors de Tarragona. Tanca el treball un curiós apartat sobre les trufes o patates, que van ser introduïdes a la dieta de consum dels riudomencs arran de les precarietats alimentícies que comportà aquella guerra. L'article va il·lustrat amb fotografies del convent de Sant Francesc i gravats de Tarragona, i també el dibuix realitzat per un riudomenc coetani dels fets, que esboça amb força perícia el cap i el barret d'un granader [MG]

RODON, JAUME i JOAN PRADOS. *Comerma. Un enginyer de l'Armada en el segle de les Il·lums*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 2011 (Biblioteca Serra d'Or; 443), 255 p. [193/4/26+13, ++]. "Andreu Comerma i Batalla (Valls 1842 – el Ferrol 1917), vallenc il·lustre, era enginyer de Camins, Canals i Ports, enginyer de l'Armada, oficial de Marina, farmacèutic, expert en electricitat i química, periodista i divulgador científic, polític i humanista. S'integrà en la cultura catalana; actuà de corresponent del diari *La Renaixença*; fou també un gran impulsor de la cultura gallega. Fundà l'Ateneo Ferrolano, que presidí durant molts anys. Presidí la Junta Tècnica de l'Exposició Universal de Barcelona de 1888. Comissionat per la Marina a l'Ambaixada de Londres, representà Espanya en Congressos d'Electricitat, de Pesca i d'Ensenyament. Creà la primera

central telefònica d'Espanya a la Mestrança del Ferrol i també una de les primeres centrals hidroelèctriques de l'Estat a Neda. Presidí la coral Airiños a miña terra i altres associacions ferrolanes. Aconseguí el grau de General de l'Armada. Avui pocs coneixen la seva vida i la seva obra, que aquest llibre ajuda a recordar i a posar en relleu" [*Resum a la contraportada*]

HERNÁNDEZ GARVI, JOSÉ LUIS. "Espanyols en la Primera Guerra Mundial". *Historia de Iberia Vieja*, 77 (novembre de 2011) 20-28. La forma que els ciutadans espanyols tenien per prendre part en la IGM era al·listant-se a la Legió francesa, l'únic cos militar que admetia estrangers. Se n'hi apuntaren molts, destacant una major part d'aragonesos, bascs i sobretot, catalans. Els voluntaris eren aplegats a les casernes de: Tolosa, Baiona, Orleans i Lovoy, on rebien instrucció bàsica. D'allí passaven a l'École d'Application de Tir, a Valbona, molt propera al front. Aquest miler de voluntaris fou repartit entre les diverses unitats. La convivència entre catalans i bascos es convertí en confraternització, formant un grup cohesionat fomentat per l'activitat dels líders polítics. Un Comitè de Germanor, obrí sengles locals a París i a Perpinyà, per assistir els soldats catalans de permís, organitzà un sistema d'enviaments de roba, llibres i tabac, i també coordinà la correspondència amb les anomenades *Madrines de guerra* (servei del qual també se'n beneficiaren molts bascs). La Legió francesa sempre va combatre a primera línia. L'autor cita poblacions del front on van trobar-se (també a Gal·lípolis) i dóna xifres absolutes [MG]

GALOFRE, JORDI; MIQUEL RUSTULLET NOGUER. *Temps de guerra i revolució al Pla de l'Estany (1936-1939)*. Banyoles: Consell Comarcal del Pla de l'Estany / Ajuntament, 2011, 219 p. "Aquesta publicació fa un recorregut cronològic de la Guerra Civil espanyola al Pla de l'Estany, i en especial a la seva capital, Banyoles. Començant per l'escalf de la guerra i l'organització dels comitès antifeixistes a cada localitat, es repassen aspectes d'aquest conflicte com ara

la persecució religiosa i dels polítics de dretes; la constitució dels nous ajuntaments; les construccions bèl·liques de la comarca, com el camp d'aviació o els refugis; la vida quotidiana dels habitants durant el conflicte, i, finalment, l'ocupació de la comarca per les tropes franquistes" [PHL, 143, 14]

VEGA, EULÀLIA. "El despertar de juliol de 1936. Guerra i revolució en les dones llibertàries". *L'Avenç*, 370 (juliol-agost de 2011) 30-37 [13/04, ++] "La guerra i la revolució de 1936-1939 va canviar la vida de moltes dones catalanes, i en concret de les llibertàries, marcant decisivament la seva trajectòria vital i transformant la seva quotidianitat. Gràcies a les fonts orals recollides, amb una dotzena de llargues històries de vida i l'ús d'una metodologia qualitativa, hem pogut esbrinar com i per què moltes d'elles van deixar la feina i les ocupacions familiars que tenien per incorporar-se a la vida pública: noves feines i ocupacions, instrucció i formació, més gran compromís amb les organitzacions llibertàries, incorporació al front de guerra, canvis d'hàbits i de valors. En definitiva, van 'despertar' a una nova realitat" [Resum]

DOMÈNECH, JOAN DE DÉU. *La batalla de l'ou. De quan passàvem gana (1936-1939)*. Barcelona: Raval Edicions SLU, 2012, 247 p. "Diuen que un poble que passa gana és un poble mig derrotat. A Catalunya, durant la guerra, se'n va passar molta, de gana. Es menjava poc i no sempre en bones condicions. L'oli era negre, també el pa. Als mercats no hi havia arròs ni pasta de sopa; només es despatxaven guixes i blat de moro. I va arribar el dia en què guixes, naps i remolatxes també eren difícils de trobar. Va ser el moment de les garrofes, de les herbes conilleres i d'haver de menjar allò que es destinava a farratge dels animals. I tot això, després d'hores i hores de cua. Qui més qui menys, tothom es va aprimar: hi ha qui va arribar a perdre trenta quilos. Algunes persones van morir de gana, altres de malnutrició. Per resoldre la greu crisi alimentària, la Generalitat de Catalunya va proposar que tots els ciutadans criessin gallines a casa. El nom oficial de la campanya

va ser «La batalla de l'ou». Joan de Déu Domènech fa una crònica interessant i amena del panorama alimentari d'aquells temps: des de la manca de pa fins als menjadors populars, des de menjar gat fins a anar a pagès per bescanviar un cotxet de criatura per un sac de patates. L'atenció als testimonis escrits i orals fa d'aquest llibre un valuós retaula de la vida de cada dia durant la guerra" [www.alibri.es]

GRAU I PUJOL, JOSEP M. "Recordant a Josep Vallverdú Poblet (1906-1938)". *El Pont Alt, La Selva del Camp*, 116 (desembre de 2011) 14. Emotiu article d'enyorança cap a aquest familiar que féu la GCE. L'autor en glossa la trajectòria política amb ERC i la participació a la guerra. Morí al front de l'Ebre d'una ferida infectada a la cama, i fou enterrat allí mateix en un fossar comú. El seu cadàver jeu oblidat en algun lloc, però la família que deixà no l'han oblidat gens, malgrat el pas del temps [MG]

CALVET BELLERA, JOSEP; ANNIE RIEU-MIAS i NOEMÍ RIUDOR GARCÍA (cartografia). *La batalla dels Pirineus. Xarxes d'informació i d'evasió aliades al Pallars Sobirà, a l'Alt Urgell i a Andorra durant la Segona Guerra Mundial*. Tremp: Garsineu, 2011, 208 p. "El llibre és la culminació de la feina de recerca que va encetar-se el 2007 amb l'exposició homònima. En aquesta publicació s'aprofundeix en l'estudi de l'entramat de xarxes aliades que operaven a Andorra durant els anys de la Segona Guerra Mundial, així com en l'estudi de dues xarxes d'informació i d'evasió (una de belga i una de nordamericana) que funcionaren en el Pallars Sobirà i en el territori veí del Couserans. El llibre també ens aproxima al funcionament del consolats britànic de Barcelona en relació als súbdits britànics que arribaven al país gràcies a les xarxes d'evasió aliades" [www.xarxesevasio.blogspot.com.es]

SÁNCHEZ ILLÁN, JUAN CARLOS (dir.). *Diccionario biográfico del exilio español de 1939-Los periodistas*. Mèxic D.F.: Fondo de Cultura Económica, 2011 (Biblioteca de la Cátedra del Exilio), 594 p. "Aquest llibre és la primera

aportació a una empresa molt ambiciosa, com és la de la recuperació d'una part fonamental de la història d'Espanya al segle XX: la tasca política, cultural i professional dels homes i les dones que conformaren l'exili provocat per la Guerra Civil espanyola de 1936-1939. Per la seva pròpia naturalesa, l'exili constitueix un univers encara no suficientment explorat, però l'estudi i reconeixement del qual són fonamentals per entendre les claus del nostre desenvolupament històric més recent. Se tracta de la posta en valor de les trajectòries de diversos centenars de professionals del periodisme que exerciren la seva tasca tant a Espanya com, sobretot, als seus respectius països d'acollida i assentament, singularment França i Mèxic. S'ha cregut convenient que el primer volum del *Diccionario del exilio* estigui dedicat als professionals del periodisme, perquè estiguessen intrínsecament lligats tant a l'Edat de Plata de la cultura com a l'Edat d'Or del periodisme espanyols, així com al desenvolupament de la política espanyola al llarg del primer terç del segle XX. Una professió, doncs, la de periodista, la definició de la qual era molt imprecisa en aquells temps, ja que sempre estigué a cavall entre el món de la literatura i la política. Molts d'ells intentaren i aconseguiren prosseguir fora d'Espanya el millor de llurs trajectòries anteriors, inscrites en el més granat del periodisme espanyol. El lector trobarà en aquest repertori, per tant, una mena de quadern de bitàcora per endinsar-se a l'etapa més apassionant de la política i el periodisme de l'*España peregrina*". [\[www.fcde.es\]](http://www.fcde.es)

GALOFRE, JORDI. "Fugint de la repressió. Lázaro García, dirigent socialista asturià, va estar més de vint anys amagat a Banyoles". *Revista de Girona*, 265 (març-abril de 2011) 38-41. "Per fugir de la repressió franquista, el dirigent socialista asturià Lázaro García Suárez va amagar la seva identitat i, després de passar per diversos camps de concentració, va aconseguir una nova documentació i es va refugiar a Barcelona, on

es va guanyar la vida fent de barber a domicili. Durant els més de vint anys que hi va passar, de 1940 a 1961, poca gent a Banyoles va saber la veritable identitat d'aquest barber, a qui anomenaven el *Maestro*" *[Resum]* L'article amplia i detalla l'exili de García i la seva condició de refugiat a la clandestinitat, i s'acompanya de fotografies familiars. L'octubre de 1962, ja no tenia que amagar-se més i podia exhibir el seu DNI recent expedit amb tota normalitat; moria dos mesos més tard [MG]

RAMIONET LLOVERAS, ENRIC. *August Vidal. Entre Llagostera i Moscou. Una història personal dins la història del segle XX. Llagostera: Ajuntament. Arxiu Municipal, 2011 (Memòria. Records i testimonis; 5), 249 p. [9/49+3, ++]* Llibre-homenatge a un home natural de Llagostera, que féu la carrera de magisteri a Madrid i estudià pedagogia a Berlín. August Vidal i Roiget (1909-1976) fou un pensador d'esquerres, que esdevingué militant actiu i dirigent de la FETE, i dirigí la publicació *Trabajadores de la Enseñanza*. Havent esclatat la Guerra Civil fou nomenat inspector interí de Primera Ensenyança a Madrid, i durant la guerra fou membre del secretariat de l'ITE i comissari polític de les Brigades Internacionals. Lluità en la defensa de Madrid i al front d'Aragó; també estigué en la batalla de l'Ebre. Acabada la contesa, se refugià a França i posteriorment passà a Moscou, exercint el magisteri. Allí conegué Aquil·lina Fernández Zapico, amb qui va ser pare de dues noies, Helena (avui professora de llengües eslaves a la UB) i Anna M. Tornà a Espanya el 1957, establint-se a Barcelona on, a més d'algunes publicacions pròpies, va traduir una prolífica producció d'obres de literatura i ciència russes (que se relacionen a l'annex), llaurant-se un acreditat prestigi en el sector. A finals dels anys 60 fundà l'agència literària AFZ, que fou el principal referent de la cultura i la literatura russa a la Barcelona del seu temps [MG]

R E C U L L :

GENERAL:

HANSON, VÍCTOR DAVIS. *Guerra. El origen de todo*. Tr. Laura Vidal. Madrid: Turner, 2011, 324 p.

HOLMES, RICHARD; MARTIN MARIX EVANS. *Las guerras que han marcado la Historia*. Tr. Joan Soler. Barcelona: Ariel, 2011, 654 p.

SÁNCHEZ DE TOCA, JOSÉ MARÍA. *Batallas desiguales. Un estudio de la audacia en el campo de batalla*. Madrid-Mèxic-Buenos Aires-San Juan-Santiago-Miami: EDAF, 2011, 335 p.

ANTIGUITAT:

NEGRETE, JAVIER. *Roma victoriosa. Cómo una aldea italiana llegó a conquistar la mitad del mundo conocido*. Madrid: La Esfera de los libros, 2011, 417 p.

MEDIEVAL:

OLASO, VICENT. "Per guardar la vila". *Muralla i defensa a la costa valenciana (Gandia, segles XIII-XVI)*. Gandia: CEIC Alfons el Vell, 2011, 139 p.

RIQUER, MARTÍ. *L'arnès del cavaller*. 2ª. Ed. Barcelona: La Magrana, 2011, 528 p.

MODERNA:

BARBERO, ALESSANDRO. *Lepanto. La batalla de los tres imperios*. Tr. de Teófilo de Lozoya i Juan Rabasseda. Barcelona: Pasado & Presente, 2011, 843 p.

BAUMGARTNER, FREDERIC J. *Declaring War in Early Modern Europe*. Basingstoke (Hampshire): Palgrave Macmillan, 2011, 216 p.

CANALES, CARLOS y MIGUEL DEL REY. *Naves mancas. La armada española a vela de las Dunas a Trafalgar*. Madrid/Mèxic/Buenos Aires/San Juan/Santiago/Miami: EDAF, 2011, 352 p.

CARBONE, GERALD M. *Washington. Lessons in Leadership*. Basingstoke (Hampshire): Palgrave Macmillan, 2011 (2010), 224 p.

GARCÍA HERNÁN, DAVID. *La Historia sin complejos*. Madrid: Actas, 2011, 371 p.

GRÉVY, JÉRÔME (dir.). *Sortir de crise. Les mécanismes de résolution de crises politiques (XVIè-XXè siècle)*. Rennes:

Presses Universitaires, 2010, 246 p.

GUERRERO, JUAN ANTONIO. "Revolución en el arte de la guerra. Los nuevos ejércitos". *Muy Interesante. Historia*, 38 (noviembre-diciembre de 2011) 38-43.

MALTBY, WILLIAM S. *Auge y caída del imperio español*. Tr. Jesús Cuéllar Menezo. Madrid: Marcial Pons, 2011, 304 p.

MARTIN, COLIN; GEOFFREY PARKER. *La Gran Armada. La mayor flota jamás vista desde la creación del Mundo*. Tr. Carmen Martínez Gimeno i Julio A. Pardos. Barcelona: Planeta, 2011 (1988), 600 p.

PERIS ALBENTOSA, TOMÀS. *Història de la Ribera. De vespres de les Germanies fins a la crisi de l'Antic Règim (segles XVI-XVIII)*. Alzira: Bromera, 2011, 405 p.

RODRÍGUEZ VILLA, ANTONIO. *Memorias del Saco de Roma. El relato documental del asalto y saqueo de Roma en 1527*. Est. de Ana Vian Herrero. [Córdoba]: Almuzara, 2011 (1875?), 347 p.

Guerra del Francès

BLAUFARD, RAFF &
CLAUDIA LIEBESKIND.
*Napoleonic Foot Soldiers and
Civilians. A Brief History
with Documents.* Basing-
stoke (Hampshire): Palgrave
Macmillan, 2011, 208 p.

CONTEMPORÀNIA:

GARCÍA HURTADO,
MANUEL-REYES. *Soldados
sin historia. Los prisioneros de
guerra en España y Francia a
finales del Antiguo Régimen.*
Gijón: Trea, 2011, 222 p.

SAMUELSON, LENNART.
*Tankograd. The Formation of
a Soviet Company Town. Che-
liabinsk. 1900-1950.* Basing-
stoke (Hampshire): Palgrave
Macmillan, 2011, 368 p.

Trienni Liberal

ROCA VERNET, JORDI. *La
Barcelona revolucionària i
liberal: exaltats, milicians i
conspiradors.* Barcelona:
Pagès, 2011, 476 p.

IGM

PERRY, MATT. *Memory of
War in France. 1914-15.*
*Cesar Fauxbras, the Voice of
the Lowly.* Basingstoke
(Hampshire): Palgrave
Macmillan, 2011, 272 p.

GCE

AA.DD. *La batalla del
Jarama. Un recorrido histórico
por los escenarios de la lucha.*
Madrid: Asociación TAJAR

/ Ministerio de la
Presidencia, 2011, 380 p.

CABALLERO PÉREZ, MIGUEL.
*Las trece últimas horas en la
vida de García Lorca.*
Madrid: La Esfera de los
libros, 2011, 226 p.

CARDERO AZOFRA,
FERNANDO; FERNANDO
CARDERO EL SO. *El penal de
Valdenoceda.* Palència:
Cálamo, 2011, 456 p.

GARCÍA MUÑOZ, MANUEL.
*Los fusilamientos en la
Almudena. La violencia
sectaria en Madrid durante la
Guerra Civil y la postguerra.*
Madrid: La Esfera de los
libros, 2012, 478 p.

MARTIN RAMOS, JOSÉ LUIS.
La rereguarda en guerra.
Catalunya, 1936-1937.
Barcelona: L'Avenç, 2012,
464 p.

PIÑAR GUTIÉRREZ, BLAS y
JORGE FERNÁNDEZ COPPEL.
*El Alcázar no se rinde. La
historia gráfica del asedio más
simbólico de la Guerra Civil.*
Madrid: La Esfera de los
libros, 2011, 238 p.

PLA, DOLORES; ÁLVARO
VÁZQUEZ (ed.). *El exilio
español en la ciudad de
México.* Madrid: Turner,
2011 (Arte y Fotografía),
258 p.

TRANCHE, RAFAEL R. i
VICENTE SÁNCHEZ BIOSCA.
El pasado es el destino.
*Propaganda y cine del bando
nacional en la Guerra Civil.*
Madrid: Cátedra, 2011

(Filmoteca española, serie
mayor), 520 p.

VIÑAS, ÁNGEL. *La
conspiración del general
Franco.* Barcelona: Crítica,
2011, 340 p.

IGM

BELLAMY, CHRIS. *Guerra
absoluta.* Tr. Javier
Guerrero. Barcelona:
Ediciones B, 2011, 954 p.

BROWER, CHARLES F. George
C. Marshall. *Servant of the
American Nation.*
Basingstoke (Hampshire):
Palgrave Macmillan, 2011,
216 p.

BURLEIGH, MICHAEL.
*Combate moral. Una historia
de la Segunda Guerra
Mundial.* Tr. Victoria Gordo
del Rey i Federico
Corriente Basús. Madrid:
Taurus, 2011, 803 p.

BURUMA, IAN. *El precio de la
culpa.* Tr. Claudia Conde.
Barcelona: Duomo, 2011,
400 p.

CAUTHORNE, NIGEL. *Perde-
dores. Testimonios de
alemanes y japoneses durante
la Segunda Guerra Mundial.*
Tr. Daniel Aldea Rossell.
Barcelona: Sello editorial,
2011, 336 p.

ELÍAS ROSENZVAIG,
EDUARDO. *La maldición de
los Hanshofer.* Sevilla:
Algaida, 2011, 400 p.

HARGREAVES, RICHARD.
Alemanes en Normandía.
Desde el desembarco hasta la

toma de París. Tr. Darío Romaní García. Barcelona: Inédita, 2011, 420 p.

HASKEW, MICHAEL E. *De Gaulle. Lessons in Leadership from the Defiant General*. Basingstoke (Hampshire): Palgrave Macmillan, 2011, 224 p.

HASTINGS, MAX. *Se desataron todos los infiernos. Historias de la Segunda Guerra Mundial*. Tr. David León, Gonzalo García,

Cecilia Belza. Barcelona: Crítica, 2011, 896 p.

HERNÁNDEZ, JESÚS. *Operaciones secretas de la Segunda Guerra Mundial*. Madrid: Nowtilus, 2011, 396 p.

MCTAGGAR, PATRICK. *¡Asedio!*. Barcelona: Inédita, 2010.

SNYDER, TIMOTHY. *Tierras de sangre. Europa entre Hitler y Stalin*. Barcelona: Galaxia Gutenberg, 2011, 620 p.

Era atòmica

BERT, WAYNE. *American Military Intervention in Unconventional War*. Basingstoke (Hampshire): Palgrave Macmillan, 2011, 284 p.

WEIGERT, STEPHEN L. *Angola. A Modern Military History. 1961-2002*. Basingstoke (Hampshire): Palgrave Macmillan, 2011, 284 p.

Clío, núm. 121 (novembre de 2011): ROMERO, CARLOS. “La conquista de Canarias” (38-47); HURTADO, VÍCTOR. “Mitjavila e Hijos, S.L. Mercaderes de la Corona de Aragón a la conquista del Mediterráneo” (70-79). **Núm. 122 (deseembre de 2011):** RÁMILA, JANIRE. “La carga de la brigada ligera. La mayor metedura de pata de la historia militar” (36-45). **Núm. 125 (març de 2012):** GORROCHATEGUI SANTOS, LUIS. “La ‘Contra Armada’. El mayor desastre naval de Inglaterra” (26-33); LÓPEZ-MENCHERO BENDICHO, VÍCTOR. “La cultura de Las Montillas ¿la primera guerra del agua en occidente tuvo lugar en la Mancha?” (44-51).

Historia. National Geographic, núm. 85 (gener de 2011): LARA MARTÍNEZ, MARIA. “Cervantes: entre las armas y las letras” (16-19); PALOS, JUAN-LUIS. “La revuelta de Nápoles: el pueblo contra España” (20-23); LILLO REDONES, FERNANDO. “El paso del Rubicón. Julio César desata la guerra civil” (60-69); SÁNCHEZ ARRESEIGOR, JUAN JOSÉ. “De cònsul a emperador. La coronación de Napoleón Bonaparte” (80-91). **Núm. 88 (abril de 2011):** VARELA, DARIO. “Guensérico. El rey vándalo de África” (17-20); ANTELA, BORJA. “La batalla de las Termópilas. Los héroes de Esparta” (50-59); RECHE, ALBERTO. “El Cid. La conquista de Valencia” (72-81). **Núm. 92 (agost de 2011):** GÓMEZ ESPELOSÍN, FRANCISCO JAVIER. “Alejandro Magno. El destructor de Persépolis” (50-61).

Historia y Vida, núm. 514 (gener de 2011): SOCIAS, MARCEL (il.) “Short Empire” (14-15); JORIC, CARLOS. “El oscuro secreto de Canfranc” (64-71). **Núm. 515 (febrer de 2011):** VICH SÁEZ, SERGI. “Gettysburg, el golpe de gracia” (52-71). **Núm. 516 (març de 2011):** SOCIAS, MARCEL (il.) “El Moritz. Un vehículo blindado de los británicos que acabó en manos del mariscal alemán Romel” (16-17); HERRANZ, ISABEL. “Las cruzadas de los niños” (50-55); PASTRANA, JOAN. “La última guerra de Franco” (72-79). **Núm. 517 (abril de 2011):** LOSADA, JUAN CARLOS. “Milciades. El héroe de Maratón” (38-39); QUERALT DEL HIERRO, MARÍA PILAR. “El destino del Aguilucho” (64-71). **Núm. 519 (juny de 2011):** SOCIAS, MARCEL. “Angers” (14-15); LUQUE SILVESTRE, JUAN CARLOS y ORIOL JUNQUERAS VIES. “La muerte de los clanes. La batalla de Cullodon...” (50-57). **Núm. 520 (juliol de 2011):** GOMÀ, DANIEL. “La vergüenza de Hirohito. La matanza de Nankin...” (70-78). **Núm. 521 (agost de 2011):** LOSADA, JUAN CARLOS. “(Dosier Los Templarios) La élite de la Reconquista” (40-47). **Núm. 523 (octubre de 2011):** SOCIAS, MARCEL. “La Bastilla” (14-15); CALVO POYATO, JOSÉ. “El atentado contra Prim” (62-69). **Núm. 524 (novembre de 2011):** LOSADA, JUAN CARLOS. “Cara y cruz de la resistencia” (38-45) i “Asedio a Numancia” (46-53) [Dossier: *Hispania contra Roma*]; SICILIA CARDONA, ENRIQUE. “Guerra de Tronos. Las luchas de los sucesores de Alejandro Magno...” (5461); LUQUE SILVESTRE, JOAN CARLES – ORIOL JUNQUERAS VIES. “La batalla del Atlántico” (70-77). **Núm. 525 (deseembre de 2011):** SOCIAS, MARCEL

(il.). "Akagi" (16-17); LOSADA, JUAN CARLOS. "La conquista de México" (32-39); LOSADA, JUAN CARLOS. "¿Porqué triunfó Cortés?" (40-51); ELLIOT, JULIAN. "El bastión del Mediterráneo" (52-59).

Plecs d'Història Local, núm. 143 (novembre de 2011) [*l'Avenç*, 373]: ORTI GOST, PERE. "Els remences" (1); TO FIGUERAS, LLUIS. "Els orígens de la remença des de Jaume Vicens Vives fins als nostres dies" (2-4); LLUCH BRAMON, ROSA. «Els remences els segles XIV i XV: noves perspectives» (5-7); GIFFRE RIBAS, PERE. «L'ombra allargada de la sentència arbitral de Guadalupe» (8-10).

Revista de Historia Militar, núm. 110 (2011): GIL HONDUVILLA, JOAQUÍN. "Los sucesos de Tablada de Junio de 1931 y sus consecuencias" (11-50); MARTÍN RUÍZ, JUAN ANTONIO. "Nuevas fuentes documentales sobre el Asedio de Baler (1898-1899). El relato de Ramón Buades Tormo" (51-76); MOLINER PRADA, ANTONIO. "La memoria de la Guerra de la Independencia. El ejemplo del teniente general Teodoro Reding" (77-111); SALINAS, MARIA LAURA; OMAR SVRIZ WUCHERER, PEDRO MIGUEL. "Liderazgo guaraní en tiempos de paz y de guerra. Los caciques en las reducciones franciscanas y jesuítas, siglos XVII y XVIII" (113-151); SAÑUDO BAYÓN, JUAN JOSÉ. "La batalla de Almonacid: 11-VIII-1809" (153-219); SEGURA GARCÍA, GERMÁN. "San Luis, 1780: La batalla de Forte San Carlos" (221-261).

CASALS, ÀNGEL (dir.). *El bandolerisme a la Corona d'Aragó. Vol. 1. Barcelona: Galerada, 2012, 299 p.*: CASALS, ÀNGEL. "Introducció" (9-16); TORRES I SANS, XAVIER. "A tall d'obertura: el bandolerisme a l'Europa moderna vint-i-cinc anys després" (17-30); DEYÀ I BAUZÀ, MIQUEL J. "El bandolerisme a Mallorca: reflexions i qüestions obertes" (31-56); GUIA I MARÍN, LLUÍS J. "Entre València i Nàpols: un famós bandoler valencià del segle XVII, 'el Guapo de Benimaclet'" (57-86); MANCONI, FRANCESCO. "Nobles i bandolers a la Sardanya del segle XVII" (87-103); POMARA SAVERINO, BRUNO. "Conflictivitat i pacificació social en el regne de Sicília" (105-131); BUYREU I JUAN, JORDI. "La repressió del bandolerisme" (133-163); BUYREU, JORDI-VALENTÍ GUAL. "El bandolerisme a les terres de la Catalunya Nova" (165-184); OBIOLS I PEREARNAU, LLUÍS. "El bandolerisme a la Cerdanya: algunes precisions (1526-1593)" (185-222); FIGUERA, MANEL. "'El Minyó de Montellà', un bandoler cerdà del barroc" (223-246); ALONSO I TAMBO, ANNA. "Bandolerisme, jocs i prostitució a la ciutat de Barcelona" (247-253); CABRUJA I VALLÈS, ELISABETH. "Bandolerisme a la sotsvegueria d'Igualada" (255-267); COLLELLEDMONT I VIVES, ELISENDA. "Segimon Paratge: les seves estructures econòmiques i socials com a capitost dels Cadells a la vegueria de Vic" (269-285); EDELMAYER, FRIEDRICH. Delinqüència nobiliària en un territori de frontera: Carniola en la segona meitat del segle XVI" (287-299).

GARCÍA HURTADO, MANUEL-REYES (ed.). *Soldados de la Ilustración. El ejército español en el siglo XVIII. A Coruña: Universitat, 2012*: BORREGUERO BELTRÁN, CRISTINA. "La vida de los soldados en el siglo de las Luces" (13-35); GARCÍA HURTADO, MANUEL-REYES. "La vida en las academias militares del siglo XVIII" (37-60); GIMÉNEZ LÓPEZ, ENRIQUE. "Militares en la administración territorial aragonesa en el siglo XVIII" (61-82); MARTÍNEZ RUÍZ, ENRIQUE. "Vivir la guerra, vivir la paz: los militares y el mantenimiento del orden público" (83-100); SAAVEDRA VÁZQUEZ, MARÍA DEL CARMEN. "Las raíces del ejército borbónico: la perspectiva gallega" (101-130); GONZÁLEZ CRUZ, DAVID. "Las fuerzas armadas españolas y extranjeras en el tratamiento a la población civil durante la Guerra de Sucesión" (131-144); ANDÚJAR CASTILLO, FRANCISCO. "Militares gallegos en el generalato del ejército borbónico" (145-164); IMÍZCOA BAUNZA, JOSÉ MARÍA. "Militares ilustrados. Parentesco, amistad y afinidades políticas en la formación de 'élites estatales' en el siglo XVIII" (165-214); GIMÉNEZ CARRILLO, DOMINGO MARCOS. "Los militares y las órdenes militares castellanas durante el reinado de Felipe V" (215-236); GLESENER, THOMAS. "La estatalización del reclutamiento de soldados extranjeros en el siglo XVIII" (237-262); TEIJEIRO DE LA ROSA, JUAN MIGUEL. "El comisariado en el ejército y la marina del siglo XVIII" (263-290); GALLAND SEQUELA, MARTINE. "Los ingenieros militares y las Luces a través de sus bibliotecas" (291-340); GARCÍA, MARIE-HÉLÈNE. "Los ingenieros militares de la segunda mitad del siglo XVIII y sus bienes culturales" (341-363).

FONS I ARXIUS:

Les Codoin

Rera d'aquestes sis sigles s'hi troba una notable col·lecció espanyola de publicacions documentals decimonònica, iniciativa (com sol passar), d'un reduït grup d'intel·lectuals, bibliotecaris i arxivers, que van demostrar tenir una notable vocació d'historiadors i un encomiable esperit difusor. No es tracta d'una obra de creació, sinó de la reproducció de transcripcions d'importants documents d'arxiu, cosa per la qual, hem optat per inserir el present treball dins d'aquesta secció.

La *Colección de Documentos Inéditos para la Historia de España (Codoin)* és una col·lecció de 113 volums publicats entre 1842 i 1895, en la qual, com diem, es transcriuen els més importants documents rescatats dels tronats arxius de la segona meitat del segle XIX. La intenció fou purament difusora, i constituí una iniciativa avançada al seu temps, almenys a Espanya, que va tenir les seves seqüelles, unes més afortunades que altres.

Editors

El projecte va ser dirigit inicialment per:

- **Martín Fernández de Navarrete y Jiménez de Tejada** (1765-1844), militar de marina, escriptor i historiador. Per problemes de salut se li va permetre recopilar la

història de la marina espanyola, desenvolupant una intensa activitat als arxius de la península ibèrica, en el decurs de la qual trobà molta documentació sobre els viatges de **Colón**. Acusat d'afrancesat, no pogué tornar fins el 1819, en que publicà diverses biografies. A més d'una llarga llista de condecoracions, fou membre de la Sociedad Económica de Madrid (1791) i bibliotecari de la Real Academia de la Historia.

- **Miquel Salvà Munar** (1791-1873), sacerdot mallorquí, va ser coadjutor a la parròquia de Sant Jaume de Palma de Mallorca, i entre 1820-1823 fou secretari de la Diputació Provincial. S'exil·là per les seves idees polítiques i en tornar s'instal·là a Madrid, on va ser oficial de la secretaria de la Interpretació de llengües i primer redactor de la *Gaceta*. Més tard fou membre de la Junta d'Instrucció Pública, auditor honorari del Tribunal de la Rota i bibliotecari del duc d'**Ossuna** i d'**Isabel II**. Membre de la Reial Acadèmia de la Història, també fou bisbe de Mallorca entre 1851-1873. Participà en l'edició de la *Codoin* des de la seva fundació i fins a la mort.

- **Pedro Sáinz de Baranda** (1797-1853), eclesiàstic i escriptor. Doctor en ambdós drets i en sacra teologia, fou rector de l'església de Santa Cruz a Madrid. Membre i col·laborador de la Real Academia de la Historia, se li va encarregar la

continuació de la *España Sagrada* del P. ENRIQUE FLÓREZ, cosa que donà peu el 1849 a la creació d'una comissió d'Història Eclesiàstica dins de la RAH.

Amb posterioritat van continuar-la:

- **Pedro-José Pidal y Carniado**, primer marquès de Pidal (1799-1865), llicenciat en dret, polític i literat. Membre de la *Comisión Literaria*, va ser víctima de la repressió absolutista. A partir de 1837 fou magistrat de l'Audiència de Pamplona i fiscal del Tribunal de Comptes del Regne. Amb **Narváez** fou diputat electe a les Corts per Astúries, promulgà un nou pla d'Instrucció, establí la primera línia telegràfica i impulsà la construcció de carreteres. **Narváez** el nomenà ministre d'Estat el 1848. El 1839 codirigí la *Revista de Madrid*, on publicà diversos treballs d'investigació històricoliterària. S'encarregà de la càtedra d'Història del Govern i de la Legislació d'Espanya, a l'Ateneu. També fou membre de la Real Academia de la Historia i de la Academia de las Bellas Artes de San Fernando.

- **Manuel Pando y Fernández de Pinedo**, marquès de Miraflores (1792-1872), polític, diplomàtic i historiador. Lluità contra **Napoleó**, participà en l'aixecament de **Riego** i intervingué en les dues primeres guerres carlines. Fou senador, ministre, president del Consell de ministres i del Senat. Membre de la Real Academia de la Historia, la seva producció d'obres sobre història política del XIX és força destacable.

- **José Sancho Rayón** (1836-1900), bibliotecari i bibliòfil. Organitzà els fons de la Biblioteca de Fomento i el 1870 es féu càrrec de la

Biblioteca dels germans **Zabálburu**, reemprenent l'edició de la *Codoin* i dels *Libros Raros y Curiosos*. La seva biblioteca era molt rica en manuscrits i primeres edicions de clàssics espanyols.

- **Francisco de Zabálburu Basabe** (1826-1897), membre de l'aristocràcia bilbaina, fou industrial, polític (diputat i senador) i erudit. Al llarg de la seva intensa trajectòria política i diplomàtica es dedicà a aplegar nombrosos fons d'arxius salvant-los d'una pèrdua segura. Així, aconseguí amb grans esforços i sacrificis reunir un formidable patrimoni documental dins de la seva esfera diplomàtica en ambaixades i corts extranjerres, pagant del seu propi peculí la compra de valuoses col·leccions. La darrera dècada del segle XIX féu construir a Madrid un palauet on reservà una ampla zona per als fons d'arxiu i biblioteca que havia reunit, entre els quals importants col·leccions de còdexs del segle X i d'impresos del XIX. A aquests fons se sumaren els del també col·leccionista **Juan Ignacio Miró** i els de la Casa d'Altamira.

- **Feliciano Ramírez de Arellano y Gutiérrez de Salamanca Baena y Pretel** (1826-1896), marquès de la Fuensanta del Valle, escriptor i historiador. Llicenciat en dret, desenvolupà diversos càrrecs judicials. També fou senador i membre de la Real Academia de la Historia (1893), de la de Ciencias Morales y Políticas i de la de Ciencias, Bellas Letras y Nobles Artes de Córdoba.

Les portades de cada volum, ens informen dels editors que els van publicar.

Volums	Anys	Editor/s		
1-5	1842-1844	Martín Fernández Navarrete	Miquel Salvà Munar	Pedro Sáinz de Baranda
6-22	1846-1855	Miquel Salvà Munar	Pedro Sáinz de Baranda	
23	1856	Miquel Salvà Munar		
24-31	1856-1858	Marquès de Pidal	Miquel Salvà Munar	
32-47	1858-1865	Marquès de Pidal	Marquès de Miraflores	Miquel Salvà Munar
48-56	1866-1870	Marquès de Miraflores	Miquel Salvà Munar	
57-59	1872-1873	Miquel Salvà Munar	Marquès de La Fuensanta del Valle	
60-67	1873-1877	Marquès de La Fuensanta del Valle	José Sancho Rayón	
68-102	1877-1892	Marquès de La Fuensanta del Valle	José Sancho Rayón	Francisco de Zabálburu Basabe
103-112	1892-1895	Marquès de La Fuensanta del Valle		

El 1870 **Francisco de Zabálburu Besabe** fundà la Biblioteca del seu nom, els primers bibliotecaris de la qual foren **José Sancho Rayón** i **Mariano Ibáñez Chacón**, hàbil llatísta, com ajudant. Per sobre dels treballs d'ordenació i catalogació, **Zabálburu** donà prioritat a la difusió dels fons més interessants, iniciant una important tasca de transcripció documental per enviar als investigadors (entre els quals **Antonio Cánovas del Castillo**). Paral·lelament, a la Biblioteca s'anaren preparant per publicar els volums de documents transcrits que constituïren, primerament la *Codoin* (1842), i posteriorment, la *Nueva Colección de Documentos Inéditos para la Historia de España y de las Indias* (1892).

La idea de publicar la *Codoin* va néixer, segons admet el pòrtic del primer volum, de la destrucció o pèrdua de molts còdexs i documents antics, alguns dels quals publicats

fora del país feien témer que es distorsionés la història d'Espanya. Conhortats per la devastació documental durant la guerra contra França, s'estimulà la transcripció dels que existien ocults i oblidats als arxius, per tal de posar-los en valor.

Als volums de la *Codoin* se n'han d'afegir alguns més, a tall d'índexs complementaris. El 1891 es publicà un índex dels volums fins el CII, i ben entrat el segle XX, dos més titulats: *Catálogo de la Colección de documentos inéditos para la historia de España*, a cura de l'arxiver JULIÁN PAZ ESPESO (II. Madrid: Instituto de Valencia D.Juan, 1930 i 1931).

Contingut

Com hem dit, la *Codoin* aplegava la transcripció d'aquells documents localitzats en arxius seleccionats per la seva aparent transcendència i capacitat d'aportació historiogràfica. Escollits sense cap criteri d'ordenació

aparent, la cronologia d'aquests documents es movia entre els segles XV i XVIII, essent majoritaris els del XVI i XVII, sobretot la primera d'aquestes dues centúries (el Segle d'Or imperial). L'espai geogràfic tampoc se subjectava a cap mena de criteri, anant des de Flandes a Amèrica, passant per Alemanya, Àustria, Itàlia o Portugal. Col·leccions de cartes, tractats, informes, instruccions a ambaixadors, cròniques de jornades assenyalades, notícies, itineraris de viatges regis o documents diversos relatius a un tema concret, van ser objecte de transcripció i van nodrir les pàgines de la *Codoin* al llarg de la segona meitat de segle.

Fent una ràpida cata, hi podem trobar: el **desafiament** de **Carles I** amb **Francesc I** de França, l'empresonament d'**Antonio Pérez**, les conquestes de Tuníssia i la Goleta, l'expedició a Alger, una descripció de Nova Espanya pel geògraf **Francisco Domínguez**, tot això només al I volum. Al X trobem: el **procés** inquisitorial seguit a fray **Luis de León**. Al XX: la **vida** i obra de **Pedro López de Ayala** i de **Lorenzo Galíndez Carvajal** o el **testament** del pintor de cambra **Lúcas Jordan**. Al XXIX i XXX: la **correspondència** de **Felip II** de Castella amb **García de Toledo**, i altres, entre 1565 i 1566. Al XXXIX i XL: la **correspondència** de **Felip II** amb **Juan de Silva** sobre l'expedició de **Sebastià I** de Portugal a l'Àfrica, l'**annexió** de Portugal, **notes** sobre **Enric IV**, i **diversa** sobre Navarra, Castella i Aragó la segona meitat del XV. Finalment, per acabar aquesta breu cata de números decennals, el volum L aporta documents sobre l'**esclavatge** dels indis americans, un **assentament** d'**Àlvaro de Bazán** sobre l'armada de

les Índies i la **pèrdua** de l'esquadra de **Juan de Mendoza** a la Herradura, etcètera

Al volum VIII hi ha una **crònica** sobre **Felip I** el bell, al IX es parla de **Pavia** i Sant Quintí, a l'XI de la no menys immortal batalla de Lepant, al XXXVIII sobre sengles expedicions a **Buxia** i Alger (i al CV sobre Laratxe, i al CXII sobre la Goleta, Alger i Orà); la **conquesta** i/o descripció dels regnes d'Amèrica es relata als volums XXVI, LVIII, LXV, LXVI, LXVIII, XCIV, C, CIV (**Colón** -del LXII al LXIV-, BARTOLOMÉ DE LAS CASAS -LXX i LXXI-); la **guerra** de Flandes està present als volums: XXXIX, XLII, XLIII, LIX, LXXV; hi ha el **dietari** d'un viatge a Moscú el 1727 al XCIII; i els LII, LVIII i LXXIX ens **transporten** fins a les llunyanes i exòtiques terres de les Índies, Mèxic, les illes Moluques, el regne de Siam, o les Filipines... I **cartes**, centenars de cartes, de **Felip II**, **III** i **IV** de Castella, amb ambaixadors, cortesans, generals i ministres: el duc d'**Alba** (XXXIII), l'arxiduc **Albert d'Àustria** (XLII), el duc d'**Ossuna** (XLV, XLVI), el duc de **Fèria** (LXXXVII), **Diego Guzmán de Silva** (LXXXIX), **Guerau d'Espés** (XC), **Bernardino de Mendoza** (XCI, XCII), **Lluís de Requesens** i **Joan d'Àustria** (CII), etcètera

També hi són, desparramades per diversos volums, algunes cròniques, dietaris o memòries, com: el **Libro de la vida y costumbres de don Alonso Enríquez de Guzmán** (LXXXV), els **Sucesos de Flandes y Francia del tiempo de Alejandro Farnese** d'ALONSO VÁZQUEZ (LXXII, LXXIII i LXXIV), la **Relación de la campaña de Flandes en 1637**, de JUAN ANTONIO VINCART (LXVII) o les **Historias de Felipe III** (LX i LXI) i de **Felipe IV** (LXIX, LXXVII, LXXVIII, LXXX i LXXXVI), de MATÍAS

DE NOVOA. Als volums XXX i LXXIV hi ha annexats índexs complerts dels números apareguts.

La *Codoinhies* i la *Nueva Codoin*

El 1864 l'advocat **Luis Torres de Mendoza** inicià la *Colección de Documentos Inéditos y relativos al descubrimiento, conquista y organización de las antiguas posesiones de América y Oceanía [sacados de los archivos del reino y muy especialmente del de Indias. Competentemente autorizado]*. L'Estat la declarà d'utilitat pública (1862) i la recomanà oficialment a totes les biblioteques (1863), “*con lo cual, y el favor público, quedó asegurada la publicación en forma regular y periódica*”. Començà a publicar-se en quadernets mensuals, sis dels quals conformaven un volum, o sigui, dos volums anuals. **Torres de Mendoza** seleccionava la documentació, que transcrivien i preparaven per a la impremta reconeguts arxivers del Cuerpo de Archiveros, Bibliotecarios y Anticuarios, com **Joaquín Francisco Pacheco**, **Francisco de Cárdenas** i **José Mª Escudero**, entre d'altres. Aquesta dinàmica sofrí una ruptura el 1884 quan, per mort de **Torres de Mendoza**, s'encomanà la continuació de la col·lecció a la Real Academia de la Historia, que d'ençà del 43è volum optà per encetar una segona sèrie i començar numeració de volums publicant no quadernets sinó volums semestral, amb documents sobre un tema monogràfic (el I fou sobre Cuba, el II sobre les illes Filipines, etcètera).

A imatge i semblança de la *Codoin*, aquesta col·lecció pretenia ampliar les transcripcions amb documentació del Archivo de Indias, amb la mateixa metodologia de selecció anacrònica i

indeterminada. Així, el contingut es limita a l'esfera d'ultramar en el seu més ampli sentit, i inclou tota la gamma de documents expedits des de la cancelleria castellana: alberans, apuntaments, assegurances marítimes, capitulacions, cartes de credencia, cartes patents, cèdules diverses, confirmació de mercès, convenis internacionals, descripcions geogràfiques, escriptures notariales, executòries, explicacions, indults, instruccions, llicències, llistats de viatgers, memorials, missatges, nomenaments, ordres, plets d'homenatge, poders, privilegis regis, reials provisions, requisitòries, salsconduits, etcètera. Al volum XXXIII de 1880 hi ha un primer index.

Una altre seqüela de la *Codoin* fou la *Nueva colección de documentos inéditos para la Historia de España y de sus Indias*, la qual entre 1892 i 1896 publicà des de Madrid un total de sis volums (I-II el 1892; III-IV el 1893; V el 1894 i VI el 1896). En l'advertència preliminar del I volum diuen els editors (**Francisco de Zabálburu** i **José Sancho Rayón**) que la que encetaven era una col·lecció documental “anàloga” a la de la *Codoin*. És pressumible que la iniciativa es degué a la voluntat de donar sortida a més transcripcions que no cabien en la *Codoin*, en el que mai no se sabrà del cert si va ser una escissió o una repressa. Els sis volums contenen la correspondència emesa el 1574 per **Lluís de Requesens** i **Juan de Zúñiga**.

Documents de l'àmbit català

Com acabem d'esmentar, als sis volums de la *Nueva Codoin*, s'hi pot trobar la correspondència de 1574 de **Lluís de Requesens** i **Juan de**

Zúñiga amb els més importants personatges del seu temps, com **Felip II** de Castella, **Diego de Zúñiga**, el cardenal **Granvela** o el comte de **Monteagudo**.

A banda de referències puntuals en les expedicions del nord d'Àfrica en les quals, a l'igual que a Lepant, hi van participar els catalans, el tema estrella dels documents transcrits pertanyents al segle XVII fou la guerra de Catalunya, de Separació o dels Segadors. A més de la part corresponent a la crònica de MATÍAS DE NOVOA a la que abans feiem referència, els volums XCV, XCVI i XCVII són corpus documentals de missives que **Felip IV** de Castella enviava als virreis i generals d'Aragó o Catalunya, sobre temes directament relacionats amb la guerra. La cronologia és quasi exclusivament de 1647. És probable que aquest fet tingui a veure amb les converses de pau de Münster i pot ser per alguna raó aquesta col·lecció de missives es va conservar a part fins a parar a la Biblioteca Nacional d'Espanya. Ho diem perquè els volums LXXXII i LXXXIII contenen bona part de la correspondència del monarca amb el seu enviat, **Gaspar de Bracamonte**, comte de **Peñaranda**. També en aquests volums s'hi troben notícies ocasionals sobre Catalunya, els catalans o els seus enviats.

El volum LXXXIV conté l'informe que **Peñaranda** elevà al rei sobre l'estat de la monarquia l'any 1650. És força interessant per repassar el punt de vista hispànic sobre el contenciós que dirimia al nostre país amb **Lluís XIV**. Aquest informe conté una relació bastant detallada de les operacions militars dutes a terme a Catalunya des de 1648, o sigui, l'aixecament de

la Ribera d'Ebre, l'entrada del marquès de **Mortara**, i els setges de Flix, Miravet i Tortosa.

La Codoin cat

Paral·lelament a la *Codoin*, sorgí per part dels arxivers catalans de la saga dels **Bofarull** (**Pròsper de Bofarull Mascaró** i el seu fill i successor en el càrrec de director de l'ACA, **Manuel de Bofarull de Sartorio**), la iniciativa de publicar una col·lecció de transcripcions similar, però extrets exclusivament de l'Arxiu Reial de Barcelona. Van ser, en aquest cas, els documents més destacats dins de la historiografia catalana. La iniciativa rebé el suport de la Real Academia de la Historia, i el 1846 el Govern espanyol consignà una dotació anyal de 1.000.- pta (sobre el pressupost de la Universitat de Barcelona) per finançar-la.

Entre 1847 i 1876 la *Colección de Documentos Inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón* va publicar un total de 40 volums (17 **Pròsper de Bofarull**, fins el 1859, i la resta el seu fill **Manuel**), però cal fer esment d'una voluntat decidida, per part dels successius directors del centre arxivístic, de reemprendre-la, que amb avenços i retrocessos va evolucionar a batzegades. El 1910 **Francesc d'Assis de Bofarull y Sans**, nét de **Pròsper**, publicà el quarantaunè volum, que no va tenir continuïtat. Ja en una segona etapa, **Ernest Martínez Ferrando** publicà la primera part de l'índex cronològic en el XLII (1958). Però no seria fins a l'arribada de **Frederic Udina Martorell** que es podria veure una repressa amb cara i ulls, doncs ininterrompudament durant 11 anys (entre 1971-1982) publicà diversos volums fins al L.

El volum trentadosè explicava en el seu pròleg la mena de treballs que es reproduïen en aquesta col·lecció:

“Dos clases de trabajos han ido alternando desde el principio en esta publicación de documentos, que sale á la luz bajo los auspicios del gobierno de S. M.; una se compone de verdaderas relaciones diplomáticas, acopios de documentos aislados, dispersos entre innumerables registros que tienen un objetivo común; y otra de reproducciones de antiguos códices con carácter procesal, en los que, por su misma índole, se incluyen numerosos é interesantes documentos, cuyo desglose, si se publicasen parcialmente, les haría perder gran parte de su importancia” (XXXII, 1867, p. 1).

La reproducció dels farragosos còdexs processals antics comportà una dinàmica d'interminables transcripcions en llatí que si bé podien fer les delícies del grapat de medievalistes “sesudos” als que se referien els editors al I volum, també és cert que devien contribuir no poc a perjudicar-ne la funció divulgativa, si algun dia la van pretendre.

La col·lecció va encetar-se amb la transcripció de les actes del Parlament de 1411, i en els successius volums va acollir, per exemple, la *Historia de los condes de Urgel*, de DIEGO DE MONFAR Y SORTS (II), els *Procesos de las antiguas cortes y parlamentos de Cataluña, Aragón y Valencia* (intercalats aleatòriament, des del I volum), el *Regiment de tots els oficials de la Cort*, de Pere III (V), diverses relacions sobre la guerra civil del segle XV (XI a XXV), un complert cens de mitjan segle XIV que inclou fogatge, nòmina jurisdiccional i rèdits senyorials de totes les poblacions de Catalunya, Aragó i València (XIII), els opúscles inèdits del cronista PERE MIQUEL CARBONELL (XXVI a XXVIII), o el procés contra Bernat de Cabrera i el seu fill (XXXII-XXXIII), etcètera.

És difícil trobar alguna biblioteca que servi ni tan solament alguns dels volums d'aquestes “*codaines*”, llevat que no sigui la Biblioteca Nacional d'Espanya, la de Catalunya i/o alguns arxius nacionals (sobretot el de la Corona d'Aragó). Però els podem consultar i descarregar de franc a *archive.org* [Déu beneeixi cent vegades i més a san Internet!]

[MG]

“Prólogo”, a: *Colección de Documentos Inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*. Barcelona: Impr. del Archivo, vol. XXXII, 1867, p. 1; *Colección de Documentos Inéditos y relativos al descubrimiento, conquista y organización de las antiguas posesiones de América y Oceanía*. Vol. I de la 2ª sèrie. Madrid: Sucesores de Rivadeneyra, 1885, v-vii; FOULCHÉ-DELBOSCH, RAYMOND - LOUIS BARRAU DIHIGO. *Manuel de l'Hispanisant...* Nova York: Putnam's Sons, 1920-1925, II, 113-179; RODRÍGUEZ MOÑINO, ANTONIO. *Curiosidades bibliográficas. Rebusca de libros viejos y papeles trasapelados*. Madrid: Langa y Cª, 1946; PAZ, JULIÁN. *Catálogo de la Colección de documentos inéditos para la historia de España*. II. Madrid: Instituto de Valencia D. Juan, 1930 i 1931; GALLEGO, JOSÉ ANDRÉS (Coord.) et alii. *Historia de la historiografía española*. Madrid: Encuentro, 2003; UDINA MARTORELL, FREDERIC, et alii. “Presentació de les darreres publicacions de l'Arxiu de la Corona d'Aragó”, a: *Actes del XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó. El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als decrets de Nova Planta*. Barcelona: Universitat, 2003, 135-144; LLERA LLORENTE, MARÍA TERESA. *La Biblioteca Francisco de Zabálburu. Adquisición de fondos y estudio catalográfico*. Mèrida: Junta de Extremadura, 2007; LLERA LLORENTE, MARÍA TERESA. “Una biblioteca al servicio de la actividad científica en ciencias sociales y humanidades en el siglo XIX”. *Anales de Documentación*, 12 (2009) 107-116.

L'ESPASA I LA PLOMA

Les Mémoires, de Roger de Rabutin, comte de Bussy

No ens movem de l'apassionant segle XVII, i dins dels cronistes i dietaristes, també hi trobem els memorialistes, en general no tan fiables, però sempre interessants. El Segle d'Or francès està atapeït de notables plomes, alguna de les quals ja hem tingut ocasió d'exposar en aquesta mateixa secció. Però n'hi ha més que s'hagin referit, ni que fos, de passada, a la guerra de Catalunya, i avui pensem concretament en el comte de BUSSY, ROGER DE RABUTIN, que va participar en algunes de les campanyes dels darrers anys de la guerra de Separació, una època que fins fa molt poc no ha merescut l'atenció dels historiadors tant com l'han rebut en canvi els primers anys de la contesa. *Les memoires de messire Roger de Rabutin, comte de Bussy, Lieutenant General des Armées du Roi, et Mestre de Camp General de la Cavalerie légère....*, exposen, a tall de crònica, el desenvolupament de les campanyes de 1647 i de 1654, en una setantena de pàgines del I volum, i aquesta part és la que a nosaltres, com a estudiosos de la Història Militar ens interessa més.

ROGER DE RABUTIN, nasqué el 13 d'abril de 1618 a Épiry (França), essent el tercer fill del governador general de Nivernais, de qui acabà esdevenint successor en el comtat de Bussy. Estudià als Jesuïtes d'Autun i després a Clermont. Amb 16 anys entrà a l'exèrcit, participant en manta campanyes militars i succeint el pare en el càrrec de mestre de camp. Destacà en les seves dues grans passions, la milícia i les dones, però en aquesta segona hi trobà la ruïna més d'un cop. Entre 1634 i 1639 va prendre part als setges de La Mothe-en-Bassigny (Lorena), Dôle, Corbie, Castelet i Cateau, i a les preses de Meyons, Neuchatel i Landrecy; a la dècada dels anys 40, estigué als setges d'Arras, Baupaume, Hellbrown, Dunquerque i Ypres, i a la batalla de Sedán. El 1646 fou nomenat membre del Consell d'Estat.

En els afers passionals, no va tenir tanta sort. El 1641 **Richelieu** el féu tancar a la Bastilla per haver abandonat la seva destinació castrense per un afer de faldes. El 1643 casà amb la cosina **Gabrielle de Toulangeon**, que morí tres anys més tard. Llavors protagonitzà el tèrbol afer del segrest de madama **Miramion**, una vídua rica, impàs que hagué de superar mercè a un considerable desemborsament de diner; més tard es tornà a casar amb **Louise de Rouville**. Abans de 1650 ja havia desafiat o estat desafiat en tres duels. La segona meitat de segle se li donà pitjor. Quan esclatà la Fronda s'uní a **Condè**, però posteriorment canvià al bàndol reial. El 1653 se li va permetre comprar la comissió de mestre de camp, i passà a les ordres del vescomte **Turènne** a Flandes, on serví durant diverses campanyes. Es distingí a la batalla de les Dunes (1658) i en altres fites militars, però el seu caràcter discol, busca-raons i vanitós i el mal costum de difamar tothom a través d'obretes de caràcter frívol, el van enemistar amb tot l'exèrcit i amb la Cort. El 1659 es va veure embolicat amb un escàndol de dimensions colossals en participar en una orgia prop de Paris, en plena Setmana Santa. Desterrat a les possessions llurs de la Borgonya, encara la va fer més grossa, tot escrivint la seva *Histoire des amoureuse des Gaules* (1660). Havia de ser una obreta de distracció per a la seva amant, madame de

Montglas, però contenia un seguit de retrats cortesans i d'intrigues amb dames de la Cort, de tall enginyós i malèvol, que van circular lliurement per Paris i van tenir nombroses seqüeles espúries. N'hagué de respondre davant del mateix **Lluís XIV**, el qual enutjat, el féu tancar novament a la Bastilla, el 17 d'abril de 1665. Només va ser alliberat un any més tard a condició que acceptés el desterrament perpetu als seus estats.

El 1682 se li va permetre tornar a la Cort, però allí fou rebut amb tant de fredor, que preferí tornar-se'n. Morí a Autun el 9 d'abril de 1693.

BUSSY-RABUTIN, com se'l coneixia, ha passat a la Història com un notable escriptor i memorialista. Era cosí de la famosa escriptora MARIE DE RABUTIN-CHANTAL, marquessa de **Sévigné**, i el 1665 fou elegit membre de l'Acadèmia Francesa. A més de la *Histoire des amoureuse des Gaules*, es van publicar després de mort les *Mémoires*, les *Lettres* (1697), les seves *Consideracions sur la guerre* (1746) i la genealogia de la seva família (1867).

Les *mémoires* de BUSSY-RABUTIN vénen a ser una relació cronística de fets eminentment militars: pas o concentració de tropes, efectius, sobretot noms de comandaments, accions bèl·liques, unitats i recursos militars, etcètera. Són força útils per recomposar les campanyes de l'època, més encara pels comentaris ocasionals sobre comandaments concrets (per exemple, diu del duc de **Candale** que era coratjós, però de nul·la experiència militar), pinzellades breus però precises que ens ajuden a conèixer-los millor. En clau autobiogràfica, a través del seu relat hom pot copsar els procediments civils i

militars, mentalitat, vida urbana i cortesana, els protocols socials, etcètera , i respirar l'ambient midisecular del XVII francès.

BUSSY-RABUTIN va prendre part en dues campanyes militars a Catalunya, les dels anys 1647 (setge de **Condé** a Lleida) i la de 1654 (amb el duc de **Candale**). Pel que fa a la primera, hi va participar com a membre de la companyia de *Chevaux-légers* del mateix **Condé**. La precisió d'algunes de les dades contingudes en la seva obra, demostra que BUSSY-RABUTIN escrivia consultant la seva correspondència, la qual, fins i tot, està inserida en alguna part de l'obra, així com un dietari personal. Aquesta dinàmica el converteix en un autor notablement fiable. Les seves descripcions del setge de Lleida permeten entendre les tècniques d'assetjament durant el segle XVII, com ara l'obertura de trinxeres o els relleus en aquestes tasques. La malaltia que patí en acabar el setge de Lleida i que l'obligà a tornar a França ens ha privat del que serien interessants descripcions dels setges d'Àger i de Constantí, que ben segur permetrien una contrastació amb les informacions que ens proporcionen altres memorialistes com el mariscal GRAMONT, o historiadors com VITTORIO SIRI o GALEAZZO GUALDO PRIORATO.

Quant a la campanya de 1654, les informacions de BUSSY-RABUTIN guanyen en qualitat. Aquell any era ja *mestre de camp général* de la cavalleria i aquest fet li permetia participar en els consells de guerra amb **Candale**. En els seus escrits podem seguir de prop els setges de Vilafranca de Conflent i Puigcerdà i així mateix el combat de Verges. També ens descriu la postura de **Josep de Margarit de Biure** en la defensa dels seus conciutadans. En efecte el 1654 BUSSY-RABUTIN havia guanyat en maduresa i es donava compte de les conseqüències que el conflicte tenia per a la població civil, al contrari de la campanya de set anys abans en la que simplement ignorà qualsevol referència a la qüestió.

En l'edició de 1857 (que per Internet ens ofereix el primer tom), l'episodi lleidatà abasta de les pàgines 142 a 159, i la campanya de 1654 de la 355 a la 407. Són un total de 70 pàgines que exposen la relació permenoritzada de les accions militars que es van succeir en territori català, el 1647 a ponent (Lleida, Tèrmens, Castelldasens) i el 1654 al Nord (setges de Vilafranca de Conflent, Verges, Girona, Puigcerdà).

Les *Mémoires* de RABUTIN es van publicar per primera vegada el 1691. Amsterdam, Lió i París veurien aparèixer una sèrie interminable de reedicions en els segles posteriors (1696, 1697, 1698, 1699, 1700, 1704, 1711, 1712, 1721, 1731, 1768, 1769, 1773, 1831, 1837, 1857, 1862, 1882, 1921, 1923, 1972, 1987, 2009, 2010, 2012...). La primera edició en anglès fou publicada el 1962. Que nosaltres coneguem, no s'ha editat mai ni en català ni en castellà. L'edició de 1697 es pot consultar a la Biblioteca de la Real Academia de Ciencias Morales y Políticas (Madrid); la de Lyon de 1712, a la del Real Consulado (A Corunya), i la de 1857 a la Biblioteca Real Gran Peña (Madrid); una versió moderna de 1987 és a la Biblioteca de la Universitat de València. Sengles exemplars de l'edició d'Amsterdam de 1721 rauen a la Biblioteca de Catalunya i a la del Castell d'Escornalbou (Riudecanyes), en la col·lecció Eduard Toda. A la Xarxa (*Google books*, mateix) estan penjades múltiples edicions en format íntegre (la de 1697, la de 1731, la de 1857, etcètera), però per toms.

Un apunt curiós és que l'escriptor JEAN D'AILLON relata dins de la novel·la policíaca *Le Secret de l'enclos du Temple* les peripècies de **Bussy** l'any 1647 en tornar de Catalunya.

[PERE CRISTÒFOL ESCORSA / MANEL GÜELL]

-RABUTIN, ROGER. *Les lettres de messire..., comte de Bussy, Lieutenant général des Armées du Roi et Mestre de Camp General de la Cavalerie Française et Etrangère. Troisième partie.* París: Chez Florentim et Pierre Delaulnz, 1697.

-LALANNE, LUDOVIC. «Notice», a: RABUTIN, ROGER. *Mémoires de..., comte de Bussy, Lieutenant General des Armées du Roi, et Mestre de Camp General de la Cavalerie légère, nouvelle édition....* París: Charpentier, Libraire-Éditeur, 1857, v-XXXVI.

-SURHON, LAMBERT M.; MIRIAM T. TIMPLEDON; SUSAN F. MARSEKEN. *Roger de Rabutin, Comte de Bussy.* [Saarbrücken]: Verlag Dr. Mueller, 2010, 96 p.

-AILLON, JEAN D'. *Le Secret de l'enclos du Temple.* París: Flammarion, 2011, 560 p.

NOTÍCIES:

Conferències

Dimecres, 14 de març de 2012, a les 11:00h., el Museu d'Història de Catalunya acollí la conferència a càrrec de Pere Vilanova, "**Guerra i resistència a l'Afganistan i a l'Àsia central**". L'acte s'integrava dins del Curs "Conflictes i convergències en el món actual. De la crisi a les revoltes àrabs", adreçat a alumnes de la UB i al públic en general, i estava organitzat pel Centre d'Estudis Històrics Internacionals de la UB i la Fundació Solidaritat.

[www.ub.es/cehi]

Divendres, 18 de març de 2012, a les 20:00h., Àngel Archilla Navarro pronuncià la conferència "**Les defenses de costa durant la Guerra Civil a Torredembarra i Altafulla**", que va tenir lloc a la sala de reunions del Casal Municipal de Torredembarra, organitzada pel Centre d'Estudis Sinibald de Mas.

[www.sinibald.cat]

Dissabte, 31 de març de 2012, a les 19:00h., va pronunciar-se la conferència "**El batalló Lincoln a la retirada de març de 1938**", a càrrec d'Anna Martí. L'acte va tenir lloc a la sala polivalent del Centre Cultural i Recreatiu Sant Isidre, de Batea, i va ser organitzat per La Castellania Associació Cultural, l'Associació Lo Riu i el Centre Cultural i Recreatiu Sant Isidre.

[<http://lacastellania.blogspot.com>]

Dimecres, 28 de març de 2012, a les 19:00h., al Museu d'Història de Catalunya tingué lloc la taula rodona "**Els bombardeigs a Catalunya, 1936-1939**". L'acte va estar organitzat pel Memorial Democràtic i va comptar amb la participació dels historiadors Xavier Domènech, Josep Rubió, David Íñiguez, David Gesalí i Pablo de la Fuente, i amb la presència d'Anna Raya, testimoni del bombardeig que afectà el barri de la Barceloneta.

Dijous, 12 d'abril de 2012, a les 19:00h., Ricard Vargas va pronunciar la conferència "**Els maquis a Catalunya**", a l'Espai Antoni Miró Peris, d'El Clot - Camp de l'Arpa (Barcelona), en un acte organitzat pel Taller d'Història del Clot-Camp de l'Arpa.

El mateix dia, a Amposta, Màrius Pont pronunciava la conferència "**La batalla de l'Ebre a l'últim tram del riu**", dins del X Curs Història, Cultura Popular i Tradicional del Montsià 2011-2012. L'acte, que va estar organitzat per l'Institut d'Estudis Comarcals del Montsià, va tenir lloc a les 18:00h, al Casal Municipal, i va comptar amb una subvenció corresponent a la X Convocatòria d'Ajuts a Activitats de Centres d'Estudis de l'Institut Ramon Muntaner.

[www.irmu.org]

El mateix dia i la mateixa ciutat acolliren la conferència "**La torre de Sant Joan i la defensa dels Alfacs**", a càrrec de Toni Cartes, dins del cicle Patrimoni fora Vitrina. L'acte va tenir lloc a les 19:30h., al Museu de les Terres de l'Ebre, i va estar organitzat per l'Ajuntament, l'Antena del Coneixement de la URVT a Amposta i el Museu de les Terres de l'Ebre.

[www.museuterresebre.cat]

Dijous, 19 d'abril de 2012, a les 18:30h., el castell de Montjuïc va ser l'escenari d'una doble conferència, la primera la pronuncià l'historiador Josep Calvet, "**Els bombardeigs sobre les centrals hidroelèctriques dels Pirineus**"; la segona la pronunciaren Ramon Arnabat i David Iñíguez, "**El Vesper de la Gloriosa i l'aviació republicana a Catalunya. 1936-1939**", i va tractar sobre l'aviació republicana durant la Guerra Civil, dels bombardeigs que efectuà a Catalunya i dels diferents aeròdroms que s'habilitaren, especialment dels recuperats al Penedès, agrupats dins la Ruta del Vesper a Santa Margarida i els Monjos, Pacs, Santa Oliva i Sabanell.

[www.irmu.org]

Divendres, 27 d'abril de 2012, el professor de la UAB Antoni Virgili Colet pronuncià la conferència "**L'encastellament de la marca al Baix Gaià (segles X-XII)**", en un acte que va tenir lloc a les 19:00h., a la sala de plens de l'Ajuntament de Torredembarra, organitzada pel Centre d'Estudis Sinibald de Mas.

[www.sinibald.cat]

El mateix dia, a les 19:30h., i dins de la Commemoració del Bicentenari de la Batalla del Raboser, Miquel Martínez i Joan Sancarlos van pronunciar la conferència "**Palomerencs contra el francès: la batalla del Raboser**". L'acte va tenir lloc al saló de plens de l'Ajuntament d'El Palomar (Vall d'Albaida), i va estar organitzat per l'Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida.

[www.ieva.info]

Dimecres, 25 d'abril de 2012, a les 16:30h., Pere Tardà i Xavier Reñé van pronunciar la conferència "**L'aeròdrom d'Alfès**", dins del curs Els espais de memòria a les Terres de Lleida: un recurs educatiu. Va ser al CRP del Segrià de Lleida, i va organitzar el CERES del Departament d'Ensenyament de la Generalitat i el Memorial Democràtic.

[www20.gencat.cat/portal/site/memorialdemocratic]

Dijous, 26 d'abril de 2012, a les 19:30h., el Museu de les Terres de l'Ebre d'Amposta, va ser l'escenari de la conferència "**La falcata i l'armament ibèric**", que va anar a càrrec de Maria del Mar Villalbí, dins del Cicle Patrimoni fora Vitrina, i que va organitzar l'Ajuntament, el Museu de les Terres de l'Ebre i l'Antena del Coneixement de la URVT a Amposta.

[www.museuterresebre.cat]

Divendres, 4 de maig de 2012, a les 11:00h., a l'aula A2 de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona, i organitzada pel Grup de Recerca Renda Feudal i Fiscalitat a la Catalunya Baixmedieval, la Institució Milà i Fontanals (CSIC) i el Centre de Recerca d'Història Rural de la UdG, Reinhold Mueller pronuncià la conferència "**From male warfare to female beatitude: the fall of negroponte (Euboea) to the turks in 1470 and the foundation of the convent of the holy sepulcre in Venice**", dins del 8è Seminari d'Història Medieval 2011-2012.

[www3.udg.edu/llcc/CRHR.html]

Dijous, 10 de maig de 2012, a les 20:15h., i dins del Cicle de conferències "Figueres dins la Història de Catalunya", Anna Maria Puig pronuncià la conferència "**L'evolució del nucli emmurallat medieval**", en un acte organitzat pel Patronat de la Catequística, La Cafe i l'Institut d'Estudis Empordanesos.

[www.museudelamediterrania.cat]

Dimecres, 23 de maig de 2012, a les 19:30h., Ramon Sarobe conferencià sobre la "**Vida i govern d'Alfons III el Benigne**", dins del Cicle de Conferències Alfons el Benigne, el Rei més lleidatà, que organitzava Amics de la Seu Vella de Lleida i l'IEI.

[www.fpiei.cat]

Dijous, 19 de juliol de 2012, el Centre d'Estudis Argentonins Jaume Clavell organitzà la conferència "**República, guerra civil i postguerra**", a càrrec de Margarida Colomer. L'acte va tenir lloc al Saló de Pedra del Capítol i s'emmarcà dins de la Setmana de la Memòria Històrica d'Argentona.

[<http://arxiuhistoric.blogspot.com>]

Exposicions

Des del 30 de març al 13 de juliol de 2012, al Castell de Montjuïc es pogué visitar l'exposició "**Catalunya bombardejada. 75è aniversari dels bombardeigs a la població civil i a les infraestructures catalanes**", amb la qual el Memorial Democràtic commemorà els 75 anys dels bombardeigs sobre la població civil catalana. Paral·lelament a la mostra es dugueren a terme actes d'homenatge i un seguit d'activitats que s'allargaren des del mes de març fins al de juliol.

[www.irmu.org]

Fins el 15 d'abril de 2012 al Centre Cívic de Sant Vicenç de Calders, es va poder visitar l'exposició "**Els bombardeigs franquistes al Penedès**", organitzada per l'Institut d'Estudis Penedesencs i l'Associació de Veïns de Sant Vicenç de Calders.

[www.iepenedesencs.org]

Del 14 d'abril al 20 de maig del 2012, el Complex Cultural de Juneda acollí la mostra "**La Guerra Civil a les Garrigues**", organitzada pel Centre d'Estudis de les Garrigues i l'Ajuntament de Juneda.

[<http://cegarrigues.blogspot.com.es>]

Dimarts, 17 d'abril de 2012, a les 20:00h., s'inaugurà l'exposició "**Pirates a la Mediterrània**", muntada pel Museu Marítim de Barcelona amb el suport del Departament de Cultura de la Generalitat. La mostra es pogué visitar al Tinglado 4 del Moll de Costa del Port de Tarragona, i plantejava un viatge a través de la Història. Des del Museu del Port s'organitzaren diverses activitats entorn de l'exposició.

[www.porttarragona.cat]

Divendres, 27 d'abril de 2012, a les 19:30h., s'inaugurà l'exposició "**Art i guerra. Destrucció, expoli i salvaguarda del patrimoni durant la Guerra Civil**", al Museu-Arxiu de Vilassar de Dalt, que era qui organitzava. La mostra romangué oberta fins el 17 de juny següent.

[www.vilassardedatl.org/entitats/museu]

Fins el 30 d'abril de 2012 va estar oberta al públic l'exposició "**Bicentenari de la batalla del Raboser**", a la Sala del Llavador del Museu de les Artesanies. L'havia organitzat l'Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida, dins de la Commemoració del Bicentenari de la Batalla del Raboser.

[www.ieva.info]

Dijous, 26 d'abril de 2012, a les 19:00h., tingué lloc la inauguració de l'exposició "**1939-1945. L'exili**".

republicà”, al Museu d’Història de Catalunya, organisme que organitzava juntament amb el Departament de Cultura.

[www.mhc.cat]

Presentacions

Dissabte, 17 de març de 2012, a les 20:00h., Gemma Manresa, Rosa M. Rué i Jaume Barrull, van fer la presentació del llibre de Josep Rubió Sobrepera *La Guerra Civil a les Garrigues: de la revolució a l'ocupació franquista (1936-1939)*. L'acte va tenir lloc a la sala polivalent de l'Ajuntament de Cervià de les Garrigues, i va estar organitzat pel Centre d'Estudis de les Garrigues, Pagès Editor, l'Ajuntament i l'Associació Cultural El Cèrvol. Dissabte, 31 de març, a les 19:00h., el mateix llibre era presentat per Enric Mir Pifarré i Isidre Piñol Cerro, a la Biblioteca Marquès d'Olivart, de Les Borges Blanques.

[<http://cegarrigues.blogspot.com>]

Dijous, 26 d'abril de 2012, a les 19:00h., la Biblioteca Artur Bladé i Desumvila de Flix fou l'escenari que acollí la presentació del llibre *El setge de Tortosa durant la guerra del Francès*, a càrrec de Roc Salvador, acte organitzat per la Central de Biblioteques de les Terres de l'Ebre i l'IRMU.

[www.biblioebre.com i www.irmu.org]

Divendres, 27 d'abril de 2012, a les 19:30h., el professor de la URVT Ramon Arnabat Mata presentà el DVD *Els bombardeigs franquistes al Penedès (1937-1939)*, a l'Auditori Municipal de l'Arboç del Penedès, en un acte que va organitzar l'Institut d'Estudis Penedesencs i l'Arboç Activa't.

[www.iepenedesencs.org]

Dilluns, 7 de maig de 2012, a les 21:00h., el Fòrum Maria Mercè Marçal d'Ivars d'Urgell acollí els actes de presentació del núm. 2 de la revista *Mascaña*, a càrrec de Ramon M. Guiu, i també la conferència “*La guerra de Successió al Pla d'Urgell*”, a càrrec d'Esteve Mestre, organitzats pel Centre de Recerques del Pla d'Urgell “Mascaña”.

[<http://mascansa.blogspot.com>]

Dijous, 24 de maig, a les 20:00h., la llibreria Ambra de Gandia fou l'escenari de la presentació del llibre *Solidaritat a Oliva 1936-1939*, de Joan R. Morell Gregori. L'acte va anar a càrrec de Joan Francesc Peris i fou organitzat pel CEIC Alfons el Vell.

[www.alfoselvell.com]

Dissabte, 26 de maig, a les 20:30h., la Capella de la Mare de Déu de Gràcia de Puigcerdà, acollí la presentació del llibre de Josep-David Garrido, *Jaume II de Mallorca. Rei de les Balears i Pitiüses, comte català del nord*, en un acte organitzat pels Amics de Cerdanya i Catalans sense fronteres.

Dilluns, 28 de maig, a les 21:30h., l'Associació de Practicants de la Psicoestètica va organitzar a la seva seu de Barcelona, la presentació del llibre de Josep-David Garrido, *Vida i regnat de Martí I. L'últim rei del Casal de Barcelona*.

L'editorial Rafael Dalmau dugué a terme una gira de presentacions del llibre de Joan Fuguet i Carme Plaza, *Els templers, guerrers de Déu. Entre Orient i Occident*. La gira trepitjà territoris de la Conca de Barberà i més meridionals: Sarrià (diumenge, 29 de juliol, a les 13:00 a la Casa de Cultura, a càrrec d'Antoni M. Marsal); Miravet (diumenge, 12 d'agost, a les 12:00 a l'església del Castell); Montblanc (6 de setembre); Santa Coloma de Queralt (10 de setembre); Setmana del Llibre en Català - Barcelona (itinerari; 14 de setembre), Benicarló (17 de novembre), Horta de Sant Joan (24 de novembre).

[www.rafaeldalmaueditor.cat]

Dissabte, 2 de juny, a les 19h., va tenir lloc la presentació del documental “**Els bombardeigs franquistes sobre el Penedès. Història i memòria**”, a càrrec d'Àngels Parés. La seu del Grup d'Estudis Sitgetans acollí l'acte, que també va coorganitzar l'IEP.

[www.ges-sitges.cat i www.iepenedesencs.org]

Visites guiades i itineraris

Dissabte, 17 de març de 2012, a les 9:00h., se sortia del Patronat de Turisme de Torredembarra per fer una visita organitzada pel Centre d'Estudis Sinibald de Mas, a **Les defenses de costa durant la Guerra Civil a Torredembarra i Altafulla**, a càrrec d'Àngel Archilla Navarro.

[www.sinibald.cat]

Diumenge, 18 de març de 2012, a les 11:15h., des de Sant Feliu de Buixalleu i Arbúcies, es procedia a visitar **el castell de Montsoriu i el Museu Etnològic La Gabella**, a càrrec de Jordi Turà i Quim Mateu. L'acte estava organitzat pel Museu Arqueològic de l'Esquerda i era dins del 19è Cicle de Conferències 2012: Projectes Singulars d'Arqueologia Catalana.

[www.irmu.org]

Diumenge, 1 d'abril de 2012, es va recórrer l'itinerari **El batalló Lincoln a la retirada de març de 1938. De la venta de Sant Joan (Batea) fins a Corbera d'Ebre**. Se sortia a les 9:00 del matí i la inscripció prèvia de 10 € incloïa dinar tipus picnic i assegurança. Va organitzar La Castellania Associació Cultural, l'Associació Lo Riu i el Centre Cultural i Recreatiu Sant Isidre.

[<http://lacastellania.blogspot.com>]

Dissabte dia 14 d'abril de 2012, a les 8:00h., i l'endemà diumenge, a les 11:00h., i a les 12:30h., es van fer sengles visites guiades al **refugi antiaeri de la plaça del Diamant**, de Gràcia, que admetia un màxim de 30 persones. Va organitzar el Taller d'Història de Gràcia, que va fixar un preu de 3 € per cap. L'èxit de la visita guiada féu que es tornés a repetir el cap de setmana de 28 i 29 d'abril següent.

[www.tallerhistoriadegracia.cat]

Divendres, 27 d'abril de 2012, a les 9:30h., va tenir lloc la presentació als mitjans de comunicació dels **espais de memòria del Baix Penedès**, que incloïa una visita en autocar als espais senyalitzats amb la Guerra Civil de la comarca. Es va fer la sortida des del Vendrell, i va organitzar l'Institut d'Estudis Penedesencs i el Consell Comarcal del Baix Penedès.

[www.iepenedesencs.org]

Dissabte, 5 de maig de 2012, a càrrec de Juli Ochoa fou l'itinerari **La guerra del Francès a Sant Just Desvern**, que va organitzar el Centre d'Estudis Santjustencs.

[www.santjust.org/centredestudis]

Diumenge, 27 de maig de 2012, el Taller d'Història de Gràcia va organitzar, a les 10:00h., la visita guiada als **Refugis antiaeris durant la guerra civil a Gràcia**. Calia inscripció prèvia de 9 € (preu reduït a la meitat per als socis).

[www.tallerhistoriadegracia.cat]

Dissabte, 2 de juny i dins del cicle Tastets del patrimoni Terres de l'Ebre 2012, tingué lloc la **sortida cultural a Mòra d'Ebre i Flix i visita guiada al castell i ruta dels escultors**, d'inscripció gratuïta. La sortida estigué organitzada per l'IRMU i la Central de Biblioteques de les Terres de l'Ebre.

[www.biblioebre.cat i www.irmu.org]

Diumenge, 9 de juliol de 2012, el Grup Búnquers d'Arenys de Mar, organitzà la trobada al Centre Cultural Calisay, per tal de realitzar una **passejada pels refugis de la Guerra Civil d'Arenys de Mar**.

Dissabte, 21 de juliol de 2012, Corbera d'Ebre fou el punt de sortida de la **visita guiada als Espais de la Batalla de l'Ebre**, que organitzava el Consorci Memorial de la Batalla de l'Ebre, amb un preu d'inscripció prèvia de 12€ per persona, essent gratuït per als menors de 12 anys.

[www.batallaebre.org]

Jornades i una pel·lícula sobre els templers

Del 12 al 15 d'abril de 2012, i dins dels actes de commemoració del 700 aniversari de la fi de l'Orde del Temple, es van celebrar a Campredó les **Jornades sobre els templers a la Corona d'Aragó**, organitzades per la parròquia de Sant Joan Baptista de Campredó, amb la coordinació de l'IRMU.

[www.irmu.org]

Dins dels actes del 700 aniversari de la fi de l'Orde del Temple, el Museu d'Història de Catalunya, l'IRMU i l'Ajuntament de Ginestar, amb el patrocini de Rècop. Restauracions Arquitectòniques, organitzaren una sessió popular de cinema a la fresca, amb la projecció de la pel·lícula de Ridley Scott **El Reino de los Cielos**, emissió que tingué lloc a les 22:00h., a l'Església Vella, de Ginestar.

[www.irmu.org]

Representacions: de la Revolta de les Quintes a la guerra del Francès

Els Trabucaires de Gràcia i el Taller d'Història de Gràcia, van organitzar diumenge 15 d'abril de 2012, a les 12:30h., a la plaça de la vila de Gràcia, una **representació de la Revolta de les Quintes de 1870**, dins de la 7a Diada dels Trabucaires de Gràcia.

[www.tallerhistoriadegracia.cat]

Divendres, 6 de juliol de 2012, a les 8:00h., s'iniciava a Banyoles, sortint de l'estanc de la plaça dels Turers, la **Visita teatralitzada de la guerra del Francès a Banyoles**, organitzada pel Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles.

[www.cebanyoles.cat]

Homenatge al general Batet

El passat 25 d'abril de 2012 es van celebrar els actes de **reconeixement a la figura del general Domènec Batet i Mestres**, fill de Tarragona, amb motiu del 75è aniversari del seu afusellament per la lleialtat que guardà a la República. A les 19:00h., al carrer de La Unió núm. 8, fou col·locada una placa commemorativa a la casa on va néixer l'any 1872. Mig hora després, a la sala d'actes de l'Ajuntament de Tarragona, s'oferí una conferència a càrrec del seu biògraf l'historiador Hilari Reguer, amb intervenció de David Tormo, coordinador tècnic del Consorci Memorial dels Espais de la Batalla de l'Ebre. L'acte va ser organitzat per l'Arxiu Municipal de Tarragona.

[www.arxivers.com/publicacions/noticies...]

Projecció d'audiovisuals

Dissabte, 28 d'abril de 2012, a les 18:30h., el saló de plens de l'Ajuntament d'Atzeneta (Vall d'Albaida) va acollir la projecció de l'audiovisual *Visió actual del Raboser*, de l'Associació de Fotògrafs de Carricola, i també la posterior taula rodona *“Una altra visió de la invasió napoleònica”*, a càrrec d'Abel Soler, Daniel Alfonso, Josep Ramon Segarra, Miquel Martínez, Joan Sancarlos i Germà Ramírez. Els actes s'integraven dins de la Commemoració del Bicentenari de la Batalla de Raboser, i estaven organitzats per l'Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida.

[www.ieva.info]

En el marc de l'exposició “Catalunya bombardejada. 75è aniversari dels bombardeigs a la població civil i les infraestructures catalanes”, Jordi Guardiola i José Carlos Miranda presentaren el documental *El braç de les fúries*, que han dirigit. El film reconstrueix el bombardeig del 2 de novembre del 1937 sobre la ciutat de Lleida a partir del testimoni de supervivents i de familiars de les víctimes. L'acte comptà amb la presència d'Elisa Sales, testimoni d'aquest bombardeig, i va tenir lloc dimecres 23 de maig de 2012, a les 18:30h., al Museu d'Història de Catalunya, que organitzava juntament amb Memorial Democràtic.

[www20.gencat.cat/portal/site/memorialdemocratic]

Dissabte, 21 de juliol de 2012, s'oferí una activitat gratuïta a Argentona, amb l'espectacle “Exili, cançons en escena”, a càrrec del Cor País Meu, i també de la **projecció del documental “Argentona, l'empremta de la guerra”**, dins de la Setmana de la Memòria Històrica d'Argentona. L'acte va ser a les 19:00h., a La Sala. Va ser organitzat pel Centre d'Estudis Argentonins Jaume Clavell, i col·laborava l'Ajuntament.

[<http://arxiuhistoric.blogspot.com>]

Neix una nova revista electrònica d'Història

El primer número de *Vínculos* ja ha sortit publicat. Us demanem suport, difusió i també crítiques en els inicis d'aquesta nova revista d'Història que neix en un departament que abasta des de la Prehistòria al temps present i que pretén fer d'aquesta transversalitat la seva marca diferenciadora. Sempre amb l'afany de qualitat creixent. Gràcies d'antuvi per les col·laboracions que ens pogueu aportar. Pinxeu, entreu i digueu-nos:

<http://vinculosdehistoria.com/index.php/vinculos>

[JUAN SISINIO PÉREZ GARZÓN
Director del departament d'Història de la Universitat de Castella-La Manxa]

Consideracions sobre els músics i el servei militar

Repasant materials fotogràfics per a l'edició del llibre *L'orquestra dels Coguls a la Selva del Camp (1868-1912)* (La Selva del Camp, Ajuntament, 2012, col. Ventura Gassol;1) ens hem trobat amb aquesta placa que parla per ella mateixa de les bandes militars de música de temps pretèrits. I com un *flash* ens han vingut al cap consideracions que no cal esplaïar al detall, però de les quals alguna mereix atenció pel que representava per a les persones o les famílies que veien trencada la vida laboral i ressentida l'economia familiar. La realitat amb la que es trobaven els joves que accedien al servei militar no tenia res a veure amb la vida civil que havien gaudit fins aleshores. Començant pel dia del sorteig de les quintes on es decidia quins havien de fer el servei militar o quins en quedaven exclosos, i seguit pels fantasmes de la durada del servei, fins a les condicions inhumanes en que es desenvolupava. A banda de l'índex de mortalitat que hi existia. Tot això, agreujat moltes vegades per les accions bèl·liques que havien de suportar. En l'àmbit familiar, què no farien els pares per poder lliurar-ne el fill?. Si la família era benestant recorria al pagament de la quota que permetia que la plaça del noi ric fos ocupada per altre de casa pobre: la llei de l'embut. Més d'una família humil s'havia hipotecat per haver els diners de la quota del fill, hipoteca que arrossegaven tota la vida.

Ultra aquestes consideracions i més que en trobaríem, un dels col·lectius més sensibles a tot el que venim dient eren les orquestres, que en aquells primers temps de formació veien la baixa dels components joves per a anar a complir amb el servei militar. L'orquestra els quedava desballestada i havien de recórrer a personal aliè per poder complir amb els contractes musicals. Els nois músics a l'exèrcit generalment veien minvat el servei d'armes a canvi de formar part de la banda militar de música del batalló. Sempre seria millor passar-se la *mili* bufant que no pas haver d'arrossegant l'arma, que en l'argot popular era coneguda com "l'espingarda" o també "l'escombra".

[CAMIL FERRATER I ESTIVILL]

Banda de música del regiment d'Infanteria núm. 49 de Sant Quintí de Barcelona de finals del segle XIX. Hi apareix el selvatà Felicià Cogul Monner (nat el 1870)

[© Arxiu Cochs-Aragonès, de la Selva del Camp]

Cicle de conferències sobre la guerra del Francès a Tarragona

L'objectiu fonamental de l'Associació Setge Tarragona 1811 és, segons els estatuts, "la promoció, divulgació i estudi de la guerra del Francès a Tarragona, 1808 a 1813". És per això que, d'acord amb aquest lema, la seva junta de govern promou diferents activitats des de la seva creació i any rera any, per evitar que el patiment i l'heroisme dels defensors de Tarragona enfront les tropes napoleòniques, torni a romandre a l'oblit. Enguany, s'ha inaugurat el primer cicle de conferències que sobre el tema pronunciaren especialistes en la qüestió, tots membres de l'entitat.

31 de maig. "**Dues ciutats assetjades i una constitució: Tarragona i Càdis. 1811-1812**". Dr. Antoni-Maria Jordà Fernández, catedràtic d'història del dret i de les institucions de la URVT.

7 de juny. "**Les fortificacions de Tarragona i la guerra del Francès**". Sr. Joan Menchón Bes, arqueòleg municipal.

14 de juny. "**Armament utilitzat per les tropes imperials al setge de Tarragona**". Sr. Francesc Pintado Simó, membre de Massena International Society.

21 de juny. "**L'Església de Tarragona al 1811**". Dr. Josep-Maria Sabaté Bosch, professor emèrit de la URVT.

Les conferències es van celebrar a les 19:30h. a la sala d'actes de l'Ajuntament de Tarragona, amb la col·laboració del departament de Relacions Ciutadanes, dins el context de "Tarragona, capital de la Cultura 2012".

[ALFREDO REDONDO PENAS]

Placa commemorativa als defensors del fortí de l'Oliva (Tarragona)

El passat 29 de maig de 2012 va tenir lloc la col·locació de la **placa commemorativa als defensors del Fortí de l'Oliva** en record dels soldats caiguts en defensa de la plaça de Tarragona a mans dels francesos del general Suchet el 1811. La placa es troba pujant en direcció al Fortí de l'Oliva a mà esquerra, al costat de la font d'aigua, gairebé a dalt de tot.

La construcció del fortí va començar als primers mesos de l'any 1809, però no es va fer de forma continuada, perquè s'estaven fent altres fortificacions a Tarragona. El març de 1810 es reprengueren els treballs, i no fou fins els primers mesos del 1811 quan s'hagueren d'accelerar les obres. El projecte del coronel Folguera no es va acabar, i el 28 de maig de 1811 el fortí va ser assaltat. La superfície era de 34.155 metres quadrats i tenia un total de 63 troneres, per a peces d'artilleria, repartides per tot el mur frontal.

L'acte del descobriment de la placa va ser molt emotiu i va comptar amb la presència de diverses autoritats, tant municipals com de la Generalitat. Després s'oferí una ofrena floral per part dels membres de l'Associació "Setge Tarragona 1811" (<http://associaciosetgetarragona1811.cat/>), que recordà els primers actes del centenari del setge de Tarragona del 1911.

[ALFREDO REDONDO PENAS]

Placa commemorativa als defensors del Fortí de l'Oliva

[© Alfredo Redondo Penas]

Homenatge als caiguts de les Brigades Internacionals, a la Batalla de l'Ebre (1939)

Marcel Savoia (1916-1938)

Una de les maniobres més importants de la batalla de l'Ebre i potser més oblidada per tots, també per part de l'administració pública que s'ha d'encarregar de la recuperació dels espais d'aquesta batalla, fou la que es coneix com a maniobra de distracció d'Amposta. Mentre es duïen a terme dues maniobres de distracció, una a Amposta i l'altra a Faió, el gruix més gran de tropes creuava el riu també entre Benifallet i Riba-roja.

A la població de Tivenys, al Baix Ebre hi ha la tomba d'un soldat, **Marcel Savoia**, de la XIV brigada internacional, aquesta brigada estava formada majoritàriament per francesos i ja va tenir un paper molt important a altres fronts com la batalla del Jarama i el front d'Aragó. Participà a la Batalla de l'Ebre amb ordres de forçar el pas del riu per la zona d'Amposta, una acció tàctica de distracció que li provocà enormes pèrdues.

Marcel Savoia va morir als 22 anys al front de l'Ebre, fou enterrat en aquesta tomba, on cada any algú, anònimament, qui sap si potser algun dels seus companys de brigada, hi diposita un pom de flors, mantenint així viu el seu record.

La tomba

La seva, era una tomba poc coneguda, però sobtadament, ja fa uns anys, la làpida que la identificava va desaparèixer. Ara, Lo Riu, Associació per l'Estudi del Patrimoni Arqueològic i Històric de les Terres de l'Ebre, de La Fatarella, ha volgut dignificar aquest lloc i restituir aquesta làpida. És la manera de rescatar de l'oblit aquest indret i aquesta batalla, i de contribuir a la recuperació de la memòria més recent. Per fer-ho, s'ha comptat amb la col·laboració de l'Ajuntament de Tivenys i d'un veí d'aquest poble, Jordi Piñol, que ha fet una reproducció de la làpida sostreta.

Per tot això, s'han organitzat un seguit d'actes per tal de difondre aquest fet, i donar a conèixer el què va ser la XIV brigada i el seu pas per la comarca del Baix Ebre. Dissabte 16 de juny a les 18:00h. es féu la restitució de la làpida, l'alcalde de Tivenys, **Maria Beltran**, en representació de l'ajuntament, llegí un manifest en record de tots els que van lluitar per defensar les llibertats, i tot seguit es féu una ofrena floral. Posteriorment, al recinte firal de Tivenys, es pronuncià la conferència "La XIV Brigada Internacional", a càrrec del Sr. **Joan Sabaté**, professor d'Història i Geografia a l'IES de l'Ebre de Tortosa, que fou presentada per **Alejandro Cabos**, president del Centre d'Estudis d'Investigació Històrica Baix Maestrat / Montsià. Diumenge següent, dia 17, es realitzà una visita guiada a la zona de la Torre de Campredó, des d'on es veieren i s'explicaren les diferents maniobres i com es va creuar el riu el dia de la batalla.

La Marseillaise

La XIV Brigada Internacional fou una unitat militar integrada per voluntaris internacionals, que lluità a favor de la Segona República espanyola durant la Guerra d'Espanya. Fou formalment coneguda com *La Marseillaise*, en homenatge a l'himne i a que la seva llengua predominant fou el francès. Va ser formada el 20 de desembre del 1936 a Albacete, amb voluntaris francesos,

belgues i valons, així com uns quants irlandesos i anglesos, sota les ordres del polac **Karol Świerczewski**, anomenat "General Walter", amb l'italià **Aldo Morandi** com a cap d'Estat Major i el francès **André Heusler** com a comissari.

Traslladada inicialment al sector Alcolea-Alcalá la Real, hi perdé el batalló *Sans Nom*, mentre que la resta de la brigada fou massacrada a la batalla de Lopera i a Andújar a finals de desembre del 1936. Seguiren els fracassos en els combats de la carretera de A Corunya i de Majadahonda. Sense gaire temps per reorganitzar-se, la brigada participà a la batalla del Jarama, al costat de la XI i XII Brigades, on patí gran nombre de baixes (al voltant del 40 per 100 dels efectius). Finalment fou retirada a un sector tranquil prop d'El Escorial, on fou reorganitzada, formant part d'ella els batallons 'Domingo Germinal', format per anarquistes espanyols, el britànic 'Ralph Fox' i els franco-belgues 'Commune de Paris', 'Henri Barbusse', 'Henri Vuillemin', el 'Six de Février' i el 'Pierre Brachet'. El 16 d'octubre foren sotmesos a un intens foc d'artilleria que provocà la desbandada del 'Domingo Germinal' i el 'Ralph Fox'.

Després de la batalla de Brunete, on no participà, la brigada fou reduïda de quatre a dos batallons. Participà als combats de Cuesta de la Reina i posteriorment lluità en la retirada d'Aragó. L'abril del 1938 fou completament destrossada a l'Aragó procedint a constituir la nova brigada els batallons 'Commune de Paris', 'Vaillant-Couturier', 'André Marty' i el 'Henry Barbusse', desapareixent la resta de batallons i reforçant els seus supervivents els altres quatre de la brigada, fins arribar a la batalla de l'Ebre, on fou pràcticament exterminada.

Làpida de Marcel Savoia reproduïnt la que va ser sostreta fa uns 3 anys

[© Lo Riu Associació]

Estat actual de la tomba i del seu voltant
[© Lo Riu Associació]

Lo Riu
Associació per l'estudi
del patrimoni arqueològic i històric
de les Terres de l'Ebre

Dret 6 43781 La Fatarella Telf: 646925114 a/e: loriuassociacio@gmail.com www.loriuassociacio.blogspot.com

Inauguració d'una placa commemorativa a la plaça dels Infants de la ciutat de Tarragona

El passat dijous 28 de juny de 2012 va tenir lloc l'acte de descobriment de la placa commemorativa restaurada a la Plaça dels infants, a la façana de l'emblemàtica Casa de vins Muller. La placa és en record dels artillers de l'exèrcit espanyol que van defensar amb heroïsmes els barris de la Marina, a finals de juny de 1811, quan els francesos assaltaren la ciutat per aquella banda.

L'Ajuntament ha estat l'organisme que ha organitzat l'acte, al qual hi van assistir les principals autoritats locals.

L'objecte commemoratiu és una reproducció en resina de la peça original de l'escultor Josep Campeny, que va ser col·locada en aquest mateix indret durant els actes del primer centenari del setge de la ciutat, l'any 1911. Actualment, la peça original es troba exposada al Museu d'Història de Tarragona del carrer dels Cavallers.

[ALFREDO REDONDO PENAS]

Diferents autoritats assistents a l'acte

[© Alfredo Redondo Penas]

Reconeixement als herois de Tarragona 201 anys després

El 28 de juny, la ciutat de Tarragona va commemorar l'heroïsm dels militars i tarragonins caiguts ara fa 201 anys a mans de les tropes franceses del general Suchet.

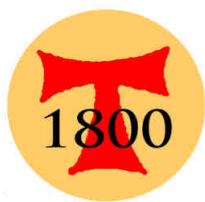
Es van dipositar flors al peu del monument conegut popularment com dels “Despullats”, per part de les diferents autoritats municipals i entitats sociculturals. Tot seguit, prop d'uns 300 timbalers, atuats amb el mocador dissenyat per a l'ocasió i amb pantalons negres i camisa blanca, van sortir des del monument, situat a la Rambla Nova de Tarragona, en direcció al Pla de la Catedral tocant el toc de “Setge”, seguits per una corrúa de gent assistent a l'acte.

Durant el seu recorregut, la gent de Tarragona s'apropava encuriosida. Es va proporcionar una espelma a tothom qui la volia, per tal que acompanyessin la comitiva cap al Pla de la Seu. Un cop allí es van dipositar les espelmes als graons de les escales d'accés al pla, davant de la Catedral, on va tenir lloc fa 201 anys l'acte final de la resistència militar dels defensors de la plaça. Amb aquest acte s'ha volgut fer una recordança dels herois caiguts aleshores.

[ALFREDO REDONDO PENAS]

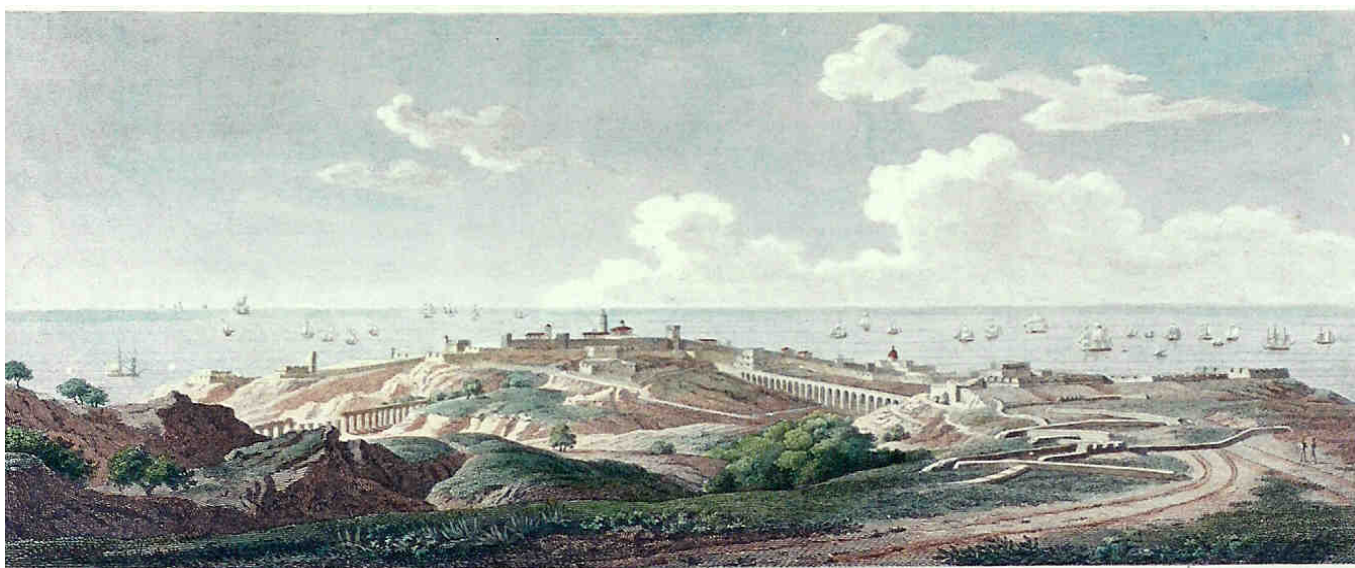

Monuments dels “Despullats” ple de flors (al costat), i corona de flors i espelmes que es van col·locar al Pla de la Catedral (adalt)
[© Alfredo Redondo Penas]

“Projecte Tarragona 1800”

Un projecte de recreació històrica sobre la Ciutadania de la Tarragona a cavall dels segles XVIII i XIX, durant el regnat de Carles IV i Ferran VII, creat per a potenciar l'economia i el turisme de la ciutat i dels pobles del seu antic corregiment, a partir de la difusió del seu patrimoni humà i cultural de l'època.

Projecte Tarragona 1800 és un ambiciós programa de difusió cultural de la ciutat de Tarragona de finals del segle XVIII i principis del XIX. L'estudi d'aquest important període de la ciutat sota el regnat de Carles IV i Ferran VII, ens permetrà conèixer la ciutadania tarragonina en tots els diferenciats àmbits socials i culturals, en definitiva: com vivien els ciutadans de **Tarragona** d'aquells temps i quins van ser els principals tarragonins que van fer història dins i fora de la ciutat. El **Projecte Tarragona 1800** pretén donar a conèixer quin va ser el paper de la ciutat envers les

poblacions veïnes del seu corregiment, envers els altres corregiments de Catalunya, així com les seves relacions amb Espanya i Europa. Aprofundirem especialment en el període napoleònic, en la guerra del Francès i en el Setge de Tarragona de 1811.

1. ANTECEDENTS

La cel·lebració de més de vuitanta actes que van servir per commemorar el bicentenari del Setge de Tarragona (1811-2011), amb una gran participació ciutadana, van fer plantejar a la ciutat la incorporació d'aquesta cel·lebració en el calendari d'actes anuals, de manera permanent. Els actes de la Recreació històrica de l'assalt final napoleònic a les Escales de la Catedral i de l'ofrena floral al monument dels Herois, amb la multitudinària desfilada popular **"L'Assalt"** amb més de mil persones i més de tres-cents timbals, van estar vistos i seguits, gràcies al Facebook i al YouTube, per tot Espanya i Europa. L'èxit va estar ratificat per la televisió i la premsa local i nacional durant molts dies.

Altres actes semblants, de caire militar, els podem trobar a Catalunya, en les recreacions històriques del Setge de Girona i la Batalla del Bruc; i de caire festiu, a les festes de l'Encamisada, a Falset, i a la festa de Bandolers d'Alcover, entre d'altres. A nivell d'Espanya les recreacions militars de batalles i setges són més freqüents, a destacar la recreació de la Batalla de Bailén, els Setges de Saragossa, el Dos de Maig, el Setge de Ciudad Rodrigo, Gastéiz, Donòstia...

Aprofitant l'èxit de la commemoració i de la tirada d'aquests tipus d'actes de recreació històrica militar, força desconeguts a les nostres comarques, hem decidit crear un producte molt més complex i que es centri en la difusió de la història de les ciutats i pobles del nostre antic corregiment, per veu dels seus habitants, al llarg d'un període històric que desembocà en un tràgic final bèl·lic. Volem a la vegada fer-hi difusió durant tot l'any, tant a nivell de la ciutat i barris de Tarragona, com de les principals poblacions de l'antic corregiment. Volem també crear productes itinerants, que arribin a altres ciutats i pobles de fora de les nostres comarques.

2. OBJECTIUS

El principal objectiu és crear un producte de marca, inexistent a hores d'ara, *made in Tarragona* que il·lusioni a la ciutadania i a les diferents administracions, i que serveixi d'eina de treball per projectar Tarragona a l'exterior, a nivell comarcal, provincial, de Catalunya, d'Espanya i d'Europa.

Projecte Tarragona 1800 permetrà donar a conèixer:

1. Cóm era la Tarragona de l'època i quin paper jugava en el mapa nacional.
2. Cóm vivia la nostra gent i cóm eren les diferents classes socials de la ciutat.
3. Quins eren els oficis i professions dels tarragonins d'aquella època.
4. Els principals tarragonins del moment i el seu paper en la història (literats, músics, polítics, militars, religiosos, escultors, pintors), potenciant la difusió de llurs obres.
5. Els principals edificis històrics, religiosos, militars, públics i privats, d'empeus i vigents llavors a la ciutat (esglésies, convents, hospitals, cases senyorials, mercats, casernes, fortins i baluards).
6. Els principals fets històrics que succeïren a la nostra ciutat durant aquest període.
7. El creixement econòmic de la ciutat durant aquesta època (població, comerç, port)
8. També servirà de nexa d'unió amb tots els pobles de l'antic corregiment, per divulgar la seva història (Alcover, Montblanc, la Selva del Camp, Reus, Valls, Vilaseca), així com en els altres corregiments de Catalunya.
9. Farà de transmissors de la Història de Catalunya d'aquest període, en relació amb el regnat de Carles IV i Ferran VII, Europa i Amèrica.
10. Establirà ponts d'unió amb totes aquelles ciutats culturals, museus, associacions, col·lectius, etcètera, que treballen de manera individual donant a conèixer el seu patrimoni cultural i humà del període.

3.DIRECCIÓ- COLABORADORS I PATROCINADORS

Per a dirigir i coordinar aquest projecte de projecció i difusió cultural de **Tarragona** neix l'**Associació cultural de divulgació històrica Projecte Tarragona 1800**, creada per un grup de persones de diferents *status* socials i amb diferents formacions professionals, molts d'ells dedicats o vinculats a l'estudi i a la difusió de la Història.

Una de les nostres primeres prioritats és la de vincular en el projecte a totes les forces vives de la ciutat. Vincularem altres ajuntaments, entitats culturals i associacions de pobles veïns per que potenciïn arreu el nom de **Tarragona**, i de retruc el seu propi.

Treballem per que aquest projecte tingui bons patrocinadors que amb el seu nom al capdavant del projecte, puguin fer possible la seva realització, la seva difusió i la seva projecció exterior, en un clar benefici tant per **Tarragona**, com per a ells mateixos.

4. TASQUES PER REALITZAR

1. Crear una gran Xarxa social, via INTERNET, que doni a conèixer tots aquests estudis a tot el món, oberta a tots i per a tots. Crear un web, blocs amb molts links, per a penjar tota la informació que tinguem o la que anem produint.
2. Involucrar a totes les institucions possibles (Ajuntament, Diputació, Consell Comarcal, Autoritat Portuària, Arquebisbat, Cambra de Comerç, Generalitat, Ministerio de Cultura, Unió Europea) per tal que des del seu àmbit administratiu contribueixin al projecte.
3. Involucrar a totes les forces vives de **Tarragona** (associacions, mitjans de comunicació, escoles, biblioteques, museus, comerciants i empresaris) per tal que des de les seves diferents vessants donin a conèixer millor la ciutat.
4. Crear diferents grups de Recreació històrica que serveixin de fil conductor per a portar a terme aquest projecte i que el donin a conèixer arreu del món.
5. Crear en primer lloc alguns actes que, de mica en mica, vaguin donant a conèixer la història de Tarragona durant aquest període, als tarragonins, en primer lloc, i en segon lloc als nostres visitants.
6. Crear un producte propi de **Tarragona** (exposicions itinerants, audiovisuals, conferències, publicacions) exportable per ser mostrat arreu (fires nacionals i internacionals, congressos).
7. Crear en un futur, si s'escau, un Festival Internacional de divulgació històrica sobre aquest període, que aglutini les principals mostres europees i americanes de recreació històrica, fires d'arts i oficis, fires de museus i espais d'interès històric (palaus, fortificacions), congressos especialitzats, espectacles (art i música), exposicions, publicacions d'àmbit internacional, etcètera.

5. GRUPS DE RECREACIÓ HISTÒRICA

Està previst, en primer terme començar a crear una sèrie de diferents grups de recreació històrica que idealitzin la gent dels pobles de la comarca i els regiments militars que, a cavall dels segles XVIII i XIX, estaven vinculats amb la ciutat de Tarragona. Ells seran el fil conductor de les Jornades.

En primer lloc s'està treballant en la creació d'un grup de recreació històrica "**Milícies Urbanes de Tarragona**"(1810), que plasmarà els més de 2.000 homes civils de la ciutat que, amb caràcter voluntari i en forma de regiments militars perfectament uniformats i armats, defensaren la ciutat durant el setge de 1811. Civils que amb el seu sobreesforç realitzaren tasques de seguretat ciutadana i de suport a la guarnició militar.

S'està treballant també en la creació d'un grup de recreació històrica **"Voluntaris de Tarragona"**, regiment d'infanteria lleugera del rei Carles IV, que lluità a les batalles de Bailén, Molins de Rei, Valls, etc, i en els setges de Saragossa i de Girona, restant durant el setge de Tarragona dins i fora de la ciutat a l'espera de les ordres del marquès de Campoverde per alliberar-la dels francesos.

D'aquest grups estan previstes dues seccions, la primera amb l'uniforme de 1802 (model de l'esquerra) amb el que participà a Bailén, Saragossa, Valls i Girona, i la segona amb l'uniforme de 1805 (model de la dreta) que emprà a partir de finals de 1809 i fins a final de la guerra.

Per a més endavant està previst treballar en la recreació de dos nous grups:

- Grup de recreació històrica **“Tiradors de Tarragona”(1810)**, que representarà el cos de voluntaris uniformats que es formà amb la participació de la població del corregiment de Tarragona, per ajudar a la Junta de Govern del corregiment en les seves tasques. Estava format per dues companyes de 100 homes dirigits per Josep Francesc d'Alemanys i Josep Antoni de Castellarnau de Camps.

Aquest grup està pensat per vincular al màxim nombre d'ajuntaments de l'antic corregiment de Tarragona, per que amb la participació de la seva gent, s'involucri de ple en les jornades i en la difusió del patrimoni humà i cultural de tot el territori.

- Grup de recreació històrica **“Artillers de Tarragona”**, que representarà alguns soldats de la plana major del 1r regiment d’artilleria del Rei, així com la companyia fixa de Tarragona, una companyia a cavall destacada del 1r esquadró i la companyia de Mestrança.

En resum, tot un ventall de producció pròpia, en clau tarragonina, pensada i creada amb l'única finalitat de projectar Tarragona internacionalment i situar-la en el lloc que es mereix.

Associació Cultural de divulgació històrica “Projecte Tarragona 1800”

C/August 22 1er.1a. Despatx B 43004 TARRAGONA Tel.695644311

www.tarragona1800.com

EXPUGNARE OPPIDUM

Leucata 1637 Assaig precipitat

El 1637 feia dos anys que les monarquies hispànica i francesa s'havien embolicat en una guerra que duraria vint-i-tres anys més. La pugna per l'hegemonia d'Europa entre les cases de **Borbó** i d'**Habsburg** enfrontava l'Imperi Austríac i la corona hispànica de **Felip IV** contra la França de **Lluís XIII**, i ho feia en diferents escenaris, Alemania, Flandes, Itàlia, el mar, etcètera. Fins aquell moment el pes principal de la contesa l'havien sostingut els austríacs, però el potencial militar francès els engoixava a Flandes i a Alemanya, i demanaven insistentment al seu cosí del sud que obrís un nou front de guerra per distreure l'enemic i descongestionar els fronts bèl·lics centrals.

La primera fortalesa d'importància que havia camí de Narbona, era Leucata, una torre cilíndrica de defensa costanera baixmedieval ampliada amb quatre bastions a l'entorn i un perímetre fortificat exterior (amb mitjes llunes i baluards) de traça moderna. El seu recurs més valuós era, tanmateix, el seu alcaid, monsieur de **Barri**, que tenia el govern de la fortalesa en propietat i la va defensar fins el final.

L'empresa i Catalunya

Els preparatius per a l'empresa es van convertir en un pols entre el poder central i les autoritats catalanes, l'*sprint* final d'una pugna sorgida arrel de la fretura de la monarquia d'establir un drenatge sostingut d'homes, diners i recursos militars. Una pugna que s'havia iniciat el 1625 amb la pretensió descabellada d'implantar una Unió d'Armes i que havia crescut en un espiral progressiu al llarg dels anys amb donatius forçats, continues consultes per inventariar recursos militars i exigències de mobilitzacions de milícies locals. De 1637 no passava. Les pressions que rebia **Felip III** el van decidir a intentar una incursió per Catalunya, on les milícies haurien d'ajuntar-se amb l'exèrcit reial i envair França pel camí de la costa.

Precipitació

Si s'hagués de definir aquella campanya en una sola paraula, aquesta seria, sens dubte: precipitació. La monarquia no va voler esperar a la mobilització de les milícies catalanes (d'altra banda, molt lenta i incompleta) i tampoc va atendre l'avençat de l'estació estiuenca (que era a finals d'agost -quan les campanyes solien començar-se entre maig i juny...-). Res no va servir per aturar els plans traçats, acordats i decidits unilateralment des de Madrid.

El 29 d'agost l'exèrcit reial es posava en marxa i travessava la frontera. Es tractava d'un petit cos d'exèrcit d'entre 8 i 10.000 homes, dels quals, restant la gent de complement (servidors, vivanders, funcionaris, tafurers, familiars) quedaria un nucli efectiu a l'entorn dels 6.000 militars aptes. El seu cap fou el comte **Joan de Cervellón**, un militar condecorat a les guerres d'Itàlia, en aquell moment, una de les millors opcions de la monarquia. La cavalleria es composava d'uns 1.200 genets i el parc d'artilleria, de 37 canons, 14 dels quals eren de 40 lliures, i 4 morters.

Problemes i retrassos

Un cop arribats davant de Leucata, començaren els problemes. La plaça resistia i era prou forta com per rebutjar un assalt si prèviament l'artilleria o les mines no foradaven les muralles. Per això, era necessari formalitzar el setge, establir un cos de guàrdia, construir barracons de fusta pels soldats, obrir trinxeres, excavar mines, situar bateries, etcètera. El problema era doble. D'una banda el terreny era argilós i enlloc d'excavar trinxeres s'hagué d'aixecar un marge a l'entorn del perímetre. Però com era tan poca gent, les obres es van retrassar i no es va completar el perímetre perquè, d'altra banda, tampoc hi havia prou soldats per cobrir-lo. Un tercer problema fou la incompetència del general de l'Artilleria, el marquès **Geri de la Rena**, que trigà enormement en transportar els canons de batre fins allí. Amb tot plegat, no es va poder començar a bombardejar la plaça fins mig mes després d'iniciada la campanya. El bombardeig fou intens (més de 17.000 projectils disparats) i esberlà força edificis. Quan semblava que ja es podia iniciar l'assalt final un nou problema el retrassà (de forma definitiva), ja que els comandaments es disputaven dirigir-lo (el virrei duc de **Cardona** pretenia que fos el seu fill qui el fés, a la qual cosa s'hi oposaven els militars hispànics).

El contraatac francès: derrota total

Entre un retràs i un altre, els francesos des de Narbona van tenir temps per preparar un exèrcit de socor, amb garanties. El governador del Llenguadoc, **Charles de Schomberg**, futur virrei de Catalunya, aplegà una host de 12.000 homes i 2.000 cavalls, tot i que arribaren a mobilitzar-ne quasi el doble: Els regiments d'Harcourt, Vitry, Les Galères, Les Iles, Castrevieille i Clermont; sis regiments de milícies (de la vila i diòcesis de Nimes i els del marquès de Mirepoix, baró de Merviel, Saint-André i Gangis); 600 homes llevats pels bisbes de Montpeller i de Nimes; la recluta de Montgallard; dues companyies de dragons de Tolosa, dues de Montpeller, una de Nimes i la companyia de Verville; dues companyies de gentilhomes del bisbe d'Albi i del marquès d'Ambres, respectivament (200 homes).

El 28 de setembre de 1637, tot just arribats, atacaren furiosament les maltretes posicions hispàniques. **Schomberg** llençà tres columnes de tropes regulars i milícia contra els tres punts del perímetre menys fortificats i guarnits. Durant tres hores els hispànics aguantaren, però una nova càrrega de la cavalleria trencà la línia defensiva i els cavalls francesos s'escolaren per darrera les línies

L'efecte "Leucata"

La contribució dels catalans fou minsa, insuficient i molt retreta per la Cort de Madrid. Les pressions de la maquinària governamental sobre els diputats i sobre els consells municipals perquè apleguessin contingents de milicians i els enviessin al front, van ser molt fortes. Destacà la proclamació de l'usatge medieval del *Princeps Namquae*, de mobilització general, insòlit en aquells temps i que comportà una rècula de contrafaccions. No va aconseguir altre cosa que un front comú d'oposició de les autoritats catalanes que, debades, intentaren defensar-se amb arguments jurídics tan sòlids com inútils.

Però els catalans no estaven acostumats a les campanyes militars i l'allistament de voluntaris fou lent. Massa lent. Quan van fer falta, només la companyia llevada a Girona i les d'algun grapat d'universitats properes al teatre d'operacions (Figueres, Olot, Santa Pau, Peralada), van arribar a temps. A temps de fugir corrents per no ser massacrats, com ho va ser la dels gironins, que hi van perdre una bona part dels efectius en trobar-se en el bo de la lluita. El seu alferis, **Felip Garra**, lluità coratjosament i morí embolcallat en la bandera de la ciutat; avui és un dels herois de l'imaginari local. El seu capità, **Galceran de Cartellà**, rebé múltiples ferides i fou fet presoner; el Consell gironí hagué de pagar un rescat per alliberar-lo. Altres milícies, com per exemple la de Barcelona, havien enfilat el camí, i assabentades del desastre, giraren cua i se'n tornaren.

Però Leucata va cundir. La "Brunete mediàtica" d'aquells temps va saber culpabilitzar els catalans de la derrota i que s'ho creguessin. No es va sentir res de precipitació, ni d'insuficiència de mitjans, ni de manca d'acord entre alts comandaments. La única cosa que es va sentir, fins al cansament, fou la suposada (i degudament airejada) insolidaritat militar del Principat, que abandonà l'exèrcit reial a la seva sort i propicià el desastre. La culpa era dels catalans, que no havien acudit a temps amb les milícies. Aquest sentiment de culpabilitat inculcat arrel dels fets leucatencs, sortí efecte en l'orgull de l'època per fer gala d'una bona reputació com a vassalls del seu sobirà. Un orgull ferit que es rebel·laria dos anys més tard i es faria palès en un esforç inaudit en la campanya militar per a la recuperació de la fortalesa de Salses (1639).

[MG]

PARETS, MIQUEL. *Crònica. Llibre 1/1. Volum I*. A c.d. M. Rosa Margalef; est. de James S. Amelang, Antoni Simon i Xavier Torres. Barcelona: Barcino, 2011 (Baró de Maldà; 5), p. 323-324; **VASSAL-REIG**, CHARLES. *La guerre en Roussillon sous Louis XIII (1635-1639)*. París: Éditions Occitania, 1934, p. 45-7; **ZUDAIRE HUARTE**, E[ULOGIO]. "Empresa de Leucata. Lance fatal del virrey Cardona, 29 de agosto – 29 de septiembre de 1637". *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, XIV (1960) 85-116; **ZUDAIRE HUARTE**, EULOGIO. *El Conde-Duque y Cataluña*. Madrid: CSIC, 1964, p. 137-141; **FLORENSA I SOLER**, NÚRIA. *El Consell de Cent. Barcelona i la Guerra dels Segadors*. Barcelona: l'autora, 1996, p. 458-460; **GÜELL**, MANEL. *Camí a la revolta (1625-1640)*. Lleida: Pagès, 2008 (Josep Lladonosa; 9), p. 87-134; "Batalla de Leucata" [En línia]: www.ca.wikipedia.org.

AGENDA :

V PREMI ES NIELL D'HISTÒRIA MARÍTIMA DE BLANES (Blanes, octubre de 2012)

Organitza: Club de Vela de Blanes.

Terminis: La data límit per presentar els treballs és el 15 d'octubre de 2011.

Àmbits temàtics: Premi al millor treball d'investigació sobre la història marítima de Blanes o el seu districte marítim, tant de caràcter general, com sobre un determinat període. El premi es fa extensiu a estudis sobre memòries, diaris i fons documentals, així com també a biografies i autobiografies que constitueixin una aportació d'especial interès per al coneixement del passat històric marítim de Blanes.

Dotació: 3.000 €.

Informació: <http://www.cvblanes.cat>

V PREMI D'INVESTIGACIÓ PORT DE TARRAGONA (Tarragona, novembre de 2012)

Organitza: Autoritat Portuària de Tarragona.

Terminis: La data límit per presentar els treballs és el 30 de novembre de 2012. La resolució del jurat serà en el mes gener de 2013.

Àmbits temàtics: Al millor projecte de recerca, inèdit, en el camp de les ciències socials, humanes i científiques, prioritàriament en l'àmbit de la història i de la geografia, que faci referència al Port de Tarragona i a la seva àrea d'influència.

Dotació: 6.000 €.

Informació: Arxiu Històric del Port, C/ Anselm Clavé, 2, 1r (43.004 Tarragona); tel. 977-259 400, ext. 5001/5002; www.porttarragona.cat

Aplec de Treballs, núm. 31 (2013), revista anual del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà

S'està planificant el proper número de la miscel·lània del Centre d'Estudis de la Conca sobre temes d'humanitats i ciències socials relacionats amb la comarca de la Conca de Barberà, les seves poblacions i/o els seus habitants. Els interessats han de lliurar els treballs abans del 31 de desembre del 2012, juntament amb dos resums de 15 ratlles cadascú, en català i castellà, paraules clau i les dades personals. Es recomana no passar dels 15-20 folis. Les notes han de col·locar-se al final de l'article i no a peu de pàgina. Els autors seran convidats a l'acte de presentació a Montblanc, i rebran quinze 'separates' de la seva aportació i dos exemplars de la revista.

Recepció de treballs: rpuig@tinet.fut.es; fgraupuig@telefonica.net.

Més informació: www.tinet.org/~cecb.

[JMTGP]

A C a r n ! Publicació electrònica d'Història Militar Catalana

Director: Manel Güell [manelguell@acarn.cat].

Consell Científic: Núria Florensa Soler, Josep M. Grau i Pujol, Roser Puig i Tàrrach, Jordi Rovira i Soriano.

Junta Externa d'Avaluació: Maria Bonet Donato (professora d'Història Medieval de la URVT), Àngel Casals Martínez (professor d'Història Moderna de la UB), Valentí Gual Vilà (professor d'Història Moderna de la UB), Jordi López Vilar (doctor en Arqueologia de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica), Josep Sánchez Cervelló (professor d'Història Contemporània de la URVT), Robert Vallverdú Martí (doctor en Història i membre de la *Real Academia de la Historia*).

Imatges: *Portada* – Una de les dues torres del castell de Castell d'Empordà (5-08-2012) [MG ©]. *L'Espasa i la ploma* – Messire Roger de Rabutin [<http://le-bibliomane.blogspot.com.es/2010/04/le-livre-dheures-du-comte-de-bussy.html>]. Les imatges aportades pels autors de les col·laboracions, consten totes degudament acreditades. Les imatges de les cobertes dels llibres recensionats, al web de referència de la recensió o de l'editora.

A C a r n ! no es considera responsable de l'opinió, tendència ideològica o contingut empíric que puguin semblar indicar o expressin els articles i col·laboracions que ciberpublica. *A C a r n !* és un projecte personal, pensat, dissenyat, desenvolupat, omplert, gestionat i distribuït per Manel Güell amb ajut de voluntariat col·laborador, que ofereix un bloc de lliure accés i circulació i contingut semiobert per acollir tota participació capaç d'aportar informació veraç, debat, crítica, suggeriments, etcètera, amb els quals ampliar el coneixement de la Història Militar de Catalunya i dels catalans. Existeix el compromís tàcit de rigorositat pel que fa al tema de citació i referències bibliogràfiques, compromís que s'exigeix a tot col·laborador que hi vulgui publicar, i que garanteixen, en tot cas, els membres de la Junta Externa d'Avaluació. Aquesta publicació és lliure i gratuïta i els cbersubscriptors ho són únicament a tall d'estar inclosos al mailing d'enviaments; respon a criteris altruïstes de militància cultural, cosa per la qual no cobra preu ni retribució, ni tampoc paga cap aportació.

A C a r n ! penja al bloc, sengles versions de cada número, en català i castellà, però no garanteix les condicions o la correcta prestació dels serveis que aquell bloc ofert als usuaris d'Internet per terceres persones alienes a la nostra publicació, ni tampoc que aquests compleixin la normativa vigent en matèria de protecció de dades de caràcter personal i comerç electrònic. Tampoc es fa responsable dels possibles danys ocasionats per interferències, desconnexions, virus informàtics, avaries telefòniques, sobrecàrregues, retrassos o bloquejos de la xarxa, o altres perjudicis del sistema electrònic, ni molt menys dels danys que puguin causar terceres persones mitjançant il·legítimes intromissions, fóra del nostre absolut control.

www.acarn.cat

www.irmu.org > Notícies; www.11setembre1714.org; www.delaguerra.org > Enllaços;
<http://seneca.uab.es/historia/hn0708.htm>; <http://hispanianova.rediris.es/enlaces/hn0708.htm>.